

1. AINEVALDKOND „SOTSIAALAINED“ (I, II JA III KOOLIASTE) PÕHIKOO LIS

1.1. AINEVALDKONNA PÄDEVUSED

Ainevaldkonna õppeained toetavad õppijate erinevate pädevuste kujunemist, kuid ainevaldkonna keskne taotletav pädevus on sotsiaalne pädevus.

Sotsiaalne pädevus tähendab suutlikkust mõista inimühiskonna ajaloos ja nüüdisajal toimuvate ühiskondlike muutuste põhjuseid ja tagajärgi; tunda lihtsamaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid ja kasutada mõnda neist õppetöös ja igapäevases elus; luua tulevikustsenaariume ja -visioone mingis sotsiaalselt või personaalselt olulises valdkonnas; tunda ja austada inimõigusi ja demokraatiat, teadmisi kodanikuõigustest ning -vastutusest, nendega kooskõlas olevaid oskusi ja käitumist; ära tunda kultuurilisi eripärasid ja järgida üldtunnustatud käitumisreegleid; jätkuvalt huvituda oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundada oma arvamus ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik.

Valdkonna õppeainete ühiseks taotluseks on, et põhikooli lõpuks õpilane:

1. suudab mõista inimühiskonna ajaloos ning nüüdisaja ühiskonnas toimuvate muutuste olulisi põhjusi ja tagajärgi;
2. valdab esmast tulevikuvisioni;
3. tunneb ning austab demokraatiat ja inimõigusi, järgib üldtunnustatud käitumisreegleid ning on seaduskuulekas, teab kodanikuõigusi ja -kohustusi ning tunneb kodanikuvastutust;
4. huvitub iseenda, oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundab oma arvamust ning mõistab oma võimalusi olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik;
5. tunneb lihtsamaid uurimismeetodeid ja kasutab neist mõnda õppetöös;
6. tunneb kultuurilist eripära ning suhtub lugupidavalt individuaalsetesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse juhul, kui need pole inimsusevastased;
7. on omandanud teadmisi ja oskusi sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kohaneda eakaaslaste hulgas, kogukonnas ja ühiskonnas, väärtustades neid;
8. on omandanud teadmisi ja oskusi enesekontrolli, toimetulekustrateegiate, enesekasvatuse, oma võimete arendamise, tervist tugevdava käitumise ja tervisliku eluviisi kohta ning väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse.

Võnnu Keskkoolis toetatakse ajaloo ja ühiskonnaõpetuses sotsiaalse pädevuse kujundamist erinevate dokumentide (nt ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon) läbitöötamise ja mõtestamise, rollimängude, teksti- ja pildianalüüsi (nt päevakajaline ajakirjandus), koostöö, uuringute, referaatide ja uurimistöde koostamise, positiivse töökeskkonna abil.

1.2. AINEVALDKONNA ÕPPEAINED

Ainevaldkonda kuuluvad ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus ning valikaine usundiõpetus. Ajalugu õpitakse alates 5. klassist, inimeseõpetust 2. klassist ning ühiskonnaõpetust 6. klassist. Usundiõpetust on võimalik valida kõigis kolmes kooliastmes.

Sotsiaalainete nädalatundide jaotumine kooliastmeti:

I kooliaste

Inimeseõpetus – 2 nädalatundi

II kooliaste

Ajalugu – 4 nädalatundi

Inimeseõpetus – 2 nädalatundi

Ühiskonnaõpetus – 1 nädalatund

III kooliaste

Ajalugu – 6 nädalatundi

Inimeseõpetus – 2 nädalatundi

Ühiskonnaõpetus – 2 nädalatundi

1.3. AINEVALDKONNA KIRJELDUS

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujuneb õpilastes võime näha ühiskonna arengus põhjuslikke jm seoseid ning teha teadlikke valikuid seonduvalt iseenda ja sotsiaalse keskkonnaga, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest, ning toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikmena ning isiksusena.

Ainevaldkonna õppeainete õppega taotletakse, et õpilane:

1. omandab adekvaatse enesehinnangu ning teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis toetavad tervikliku ja autonoomse inimese kujunemist, terviseteadlikkuse, tervist tugevdava käitumise ning tervisliku eluviisi;
2. omandab tervikliku arusaama ühiskonna nähtustest ja protsessidest ning nende seostest ja mõjust;
3. mõistab kultuurilist mitmekesisust ja demokraatia tähtsust ning ühiskonna jätkusuutliku arengu vajalikkust, aktsepteerides erinevusi;
4. hindab väärtusi, nagu vabadus, inimväärikus, võrdõiguslikkus, ausus, hoolivus, sallivus, vastutustunne, õiglus ja isamaalisus ning lugupidamine enda, teiste inimeste ja keskkonna vastu.

Ainevaldkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks ennast teostavaks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat ning tal on oskusi ja valmidust ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda.

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused kodanikudentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks.

Usundiõpetuse kaudu luuakse eeldused erinevate religioonide, nende ühiskondlike ja kultuuriliste väljundite ning väärtussüsteemide mõistmiseks ja kriitiliseks analüüsiks, toetatakse dialoogivalmiduse ja respekti kujunemist maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel ning õpilase enese teadlikkust maailmavaatelistes küsimustes.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskonnas kehtivaid väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Kõigi valdkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas.

1.4. ÜLDPÄDEVUSTE KUJUNDAMINE AINEVALDKONNA ÕPPEAINETES

Väärtuspädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Näiteks toetavad suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja jätkusuutliku arengu põhiväärtusi ning nendest oma tegutsemises juhendada ajalugu ja ühiskonnaõpetus (kasutades selleks nt temaatiliste tekstide analüüsi, ergutades õpilaste väitlust ja diskussiooni, rühmatööd); lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse süvendab usundiõpetus. Inimeseõpetus ja usundiõpetus toetavad väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskust seista vastu kesksete normide rikkumisele (rõhk aususele) kujundavad ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus.

Enesemääratluspädevust – suutlikkust mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme – toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Võnnu Keskkoolis kujundatakse antud pädevust ajaloos ja ühiskonnaõpetuses projektitöodes osalemise, enese- ja õpingukaaslaste analüüsi, esinemisvõimaluste pakkumise, jõukohaste tööülesannete ning õppekäikude abil.

Õpipädevust toetatakse oskuste kujundamise kaudu. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet (ajaloos töö atlaste, teatmeteoste, õpikute jm raamatute, interneti jm allikatega), samuti oma õppimise planeerimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Võnnu Keskkoolis toetatakse õpilaste osalemist ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse olümpiaadidel ning teistel konkurssidel, iseseisva õppimise abil edasise õppetöö planeerimist.

Suhtluspädevuse kujundamisel on oluline roll kõigil valdkonna õppeainetel. Suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades (nt ettekannete tegemisel); lugeda ning mõista

(ajalootekstidesse ka kriitliselt suhtuda, vajadusel erinevaid tekste kõrvutada, tõlgendada) teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust (sh ajaloolaseid tekste); kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Võnnu Keskkool pakub nt õpilastele võimaluse osaleda erinevatel konkurssidel, ülekoolilistel üritustel (nt tähtpäevade tähistamine, erinevate temaatiliste ettekannete koostamine ja esitlemine), teha koostööd.

Matemaatikapädevust – suutlikkust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades – toetavad kõik valdkonna õppeained.

Digipädevust – suutlikkust kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvus ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

Ajaloo- ning ühiskonnaõpetuse tundides töötatakse erinevate diagrammide, skeemide ning graafikutega, leitakse sealt andmeid ja tõlgendatakse neid. Samuti leiavad laialdast kasutamist kaardid (geograafilised, poliitilised). Aja mõiste läbib kogu ajalooõpetust, sündmusi paigutatakse õppetöö käigus ajalooteljele, arvutatakse teatud sündmuse toimumise aega praegusest. Töös kasutatakse muuhulgas rooma numbreid.

Ettevõtlikkuspädevuse peamine kujundaja on ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained. Õpitakse nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, püstitama eesmärgi, genereerima ideid ning neid teostama; õpitakse initsiatiivikust ja vastutust, tegema eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

1.5. LÕIMING

1.1.1.LÕIMING TEISTE VALDKONNAPÄDEVUSTE JA AINEVALDKONDADEGA

Sotsiaalsed on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Emakeelepädevus – suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse.

Võõrkeeltepädevus – teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas; võõrkeeleoskus.

Matemaatikapädevus – ajaarvamine; ressursside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusteaduslik pädevus – looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese areng ja rahvastikuprotsessid; majanduse ressursid; ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, üleilmastumine, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamine ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

Tehnoloogiline pädevus – ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutsesuunitlus ja karjääri planeerimine; oskus hinnata tehnoloogia rakendamise kaasnavaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstipädevus – Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemade käsitlemine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur ning loominguline eneseväljendusoskus.

Tervise- ja kehakultuuripädevus – suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

1.1.2.LÄBIVAD TEEMAD

Läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine“ käsitlemisega aidatakse õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elukäiku teadlike otsuste kaudu, et teha mõistlikke kutsevalikuid.

Läbiva teemaga „Keskkond ja jätkusuutlik areng“ toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Läbiva teema „Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning osaleb poliitiliste ja majandusotsuste tegemises.

Läbiva teema „Kultuuriline identiteet“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Läbiva teema „Teabekeskond“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Läbiva teemaga „Tehnoloogia ja innovatsioon“ toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Läbiva teema „Tervis ja ohutus“ käsitlemisega toetatakse õpilase kasvumist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Läbiva teemaga „Väärtused ja kõlblus“ taotletakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes tunneb nüüdisajal rahvusvaheliselt üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

2. INIMESEÕPETUS

2.1. ÜLDALUSED

Inimeseõpetuse maht põhikoolis on 210 tundi. Inimeseõpetust õpitakse I kooliastmes (2. klassis 35 tundi ja 3. klassis 35 tundi), II kooliastmes (5. klassis 35 tundi ja 6. klassis 35 tundi) ja III kooliastmes (7. klassis 35 tundi ja 8. klassis 35 tundi). Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna, integreerides õppesisu kõigis kooliastmes.

Inimeseõpetus toetab õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse ainekava õppesisu on õppeprotsessis kirjelduses avatud kohustusliku ning süvendavate ja laiendavate teemade kaudu.

Õppesisu jaotuse eesmärk on anda kohustuslike ning laiendavate ja süvendavate teemade kaudu võimalus avada käsitletavat teemat põhjalikumalt ja süvendada neid, kujundades vajalikke teadmisi, oskusi ja hoiakuid. Samuti aitab õppesisu jaotus õppetööd diferentseerida ning arvestada õpilaste ja kohaliku eripära ning ühiskonnas toimuvate muutustega. Teemasid võib käsitleda nii üksteisele järgnevana kui ka integreerituna, et tagada oskuste-, teadmiste- ja väärtustepõhised õpitulemused. Õpitulemused põhinevad kohustuslikul ainesisul.

Õppeprotsessi kirjelduses on esitatud orienteeruv teemade käsitlemise aeg.

2.1.1. Õppe- ja kasvatusesmärgid

Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Põhikooli inimeseõpetusega taotletakse, et õpilane tunneb ja väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate teadmiste, oskuste ja hoiakute kujunemist järgmistes valdkondades:

- 1) enesekohased ja sotsiaalsed oskused;
- 2) füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne areng;
- 3) tervis ja tervislik eluviis;
- 4) turvalisus ja riskikäitumise ennetamine;
- 5) üldinimlikud väärtused: ausus, hoolivus, vastutustunne ja õiglus.

2.1.2. Õppeaine kirjeldus

Õpetus inimeseõpetuses **esimeses kooliastmes** on sissejuhatus nii inimese- kui ka ühiskonnaõpetuse algtõdedesse, kusjuures rõhk on enese suhestamisel lähiümbrusega enesekohaste ja sotsiaalsete pädevuse kontekstis, kusjuures kõige tähtsamad enesekohased pädevused.

Teises kooliastmes keskendub õpetus tervisekasvatusele, õpilase tervist tugevdavale ja väärtustavale eluviisile ning enesekohasele ja sotsiaalsele pädevusele, et vältida sotsiaalseid probleeme.

Kolmandas kooliastmes pööratakse tähelepanu eelkõige õpilase arengu seaduspärasustele, rõhutades eakohaseid arenguülesandeid ja nendega toimetulekut ning õpilase tervise tervikkäsitlust turvalise tervisekäitumise kontekstis.

Nii kooliastmeti kui ka klassiti lähtutakse teemade valikul printsibist, et liigutakse lähemalt kaugemale, kusjuures teemakäsitus on kontsentriiline.

Õppe korraldamisel on oluline eakohasus ning varem omandatu arvestamine ja sellega seostamine. Õpet on vaja diferentseerida, arvestades õpilaste eripära, kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas. Õppetegevuse valikul lähtutakse inimeseõpetuse eesmärkidest, arendades õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, kusjuures põhirõhk on hoiakute kujundamisel. Õpe on aine eesmärkidest lähtuvalt õpilase jaoks mõistetav ja tähenduslik ning toetab arusaama õpitava vajalikkusest. Kogu ainekäsitus on võimalikult elulähedane.

Õpetuses on vaja kasutada mitmekülgset metoodikat, et õpilased saaksid õppes aktiivselt osaleda. Inimeseõpetuses on metoodiliselt tähtsad kolm valdkonda, arvestades õpilase vanuseastet: 1) avar metoodiline repertuaar, kasutades aktiivõppemeetodeid: mõistekaardid, vaatlus, loovtööd (nt plakatid, filmid, kollaažid jne), aktiivõppemeetodid (nt arutelud, rollimängud, rühmatööd, paaritööd, juhtumianalüüs jne); 2) individuaalse ja kollektiivse õppe võimaldamine; 3) õppe sidumine koolivälise eluga (nt õppekäik, kohtumised erinevate inimestega, vanemate kaasamine jne), kusjuures õppemeetodi valik sõltub konkreetsest õpieesmärgist. Õpilasi võib aktiveerida ise erinevatest allikatest infot otsima, seda korrastama ja kriitiliselt hindama, kasutades IKT-vahendeid.

2.1.3.Õpikeskkond

Õppematerjalid on mitmekesised ja nüüdisaegsed: eri liiki allikad, teemaraamatud, pildid, filmid, videod, temaatiline lisakirjandus aime- ja ilukirjandusena ning võimaluse korral IKTpõhine õppevara.

Füüsiline õpikeskkond

Inimeseõpetust õpitakse soovitatavalt õpikeskkonnas, kus on võimalik kasutada nii infotehnoloogilisi vahendeid kui ka õppemeetodeid, mis eeldavad õpilaste aktiivset osalemist. Õpet võib korraldada ka väljaspool kooli ruume (sealhulgas kooliõues, looduses, muuseumides, arhiivides, keskkonnahariduskeskustes, ettevõtetes ja asutustes) ning virtuaalses õppekeskkonnas.

Vaimne õpikeskkond

Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine peaksid toimuma üksteist mõistvas õhkkonnas ning arendama eelkõige õpilaste positiivset mõtlemist oma arengu ja toimetulekuvõimaluste üle.

Sotsiaalne õpikeskkond

Soodne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimalustele initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega. Õpe tuleb siduda igapäevaeluga, minnes igal asjakohasel juhul õppima klassiruumist välja.

2.1.4.Hindamine

Hindamine inimeseõpetuses tähendab konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu toetamist. Hindamise eesmärk on eelkõige toetada õpilase arengut. Hindamise põhiline ülesanne on toetada õpilase arengut positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnangu kujundamisega, kusjuures tähtis on õpilase enda roll hindamisel, pakkudes võimalusi enesehindamiseks. **Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi.** Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet. Õpitulemuste kontrollimise vormid on mitmekesised, sisaldades nii suulisi, kirjalikke kui ka praktilisi ülesandeid. **Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:**

- 1) selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja nende seoseid;
- 2) selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega; 3) eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;
- 4) demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist lähtuvalt õpiülesannete sisust. Praktiliste ülesannete puhul õpilane:
 - 1) rakendab teoreetilisi teadmisi praktilises õpituatsioonis;
 - 2) demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis;
 - 3) kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

2.2. I KOOLIASTE. Teemad, õpitulemused, õppesisu ja – tegevus klassiti.

Kohustuslik teema/maht (tundi)	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Metoodilised soovitused (jaotus kolmeks õppemeetodite rühmaks: frontaalne töö - F; koosõppimine - K; iseõppimine - I)	Soovitused lõimingu osas (jaotus kolmeks: üldpädevused – Ü, läbivad teemad – L, teised ained – T, kusjuures sulgudes tuuakse teemad)	Soovitused hindamise osas (hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ja väärtusi)
I. Mina (4 tundi)				
Mina. Minu erinevused ja sarnasused teiste inimestega (3 tundi)	1. Kirjeldab oma välimust, huvisid ja tegevusi, mida talle meeldib teha. 2. Eristab mehi ja naisi. 3. Nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja erineb teistest.	F: suunatud diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle K: paaristöö, diskussioon väikestes rühmades, vaatlus I: loovtöö, mõistekaart	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus L: väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet T: eesti keel, loodusõpetus (inimene, välisehitus), kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö)	1. Kirjeldab enda välimust, huve ja tegevusi, tuues esile ennast arendavad aspektid. 2. Kirjeldab inimeste sarnasusi. 3. Selgitab, mille poolest inimesed üksteisest erinevad, nt vanuselised, soolised, rahvuslikud ja ealised erinevused ning erinevused kutses, välimuses, eluviisis. 4. Võrdleb ennast eakaaslastega ja toob teemakohaseid näiteid.
Iga inimese väärtus. Viisakas käitumine (1 tund)	1. Väärtustab iseennast ja teisi. 2. Mõistab viisaka käitumise vajalikkust.	F: loeng-diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle, selgitus K: ajurünnak, rollimäng	Ü: väärtuspädevus, suhtluspädevus, sotsiaalne pädevus L: väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine T: eesti keel	1. Selgitab oma sõnadega, mida tähendab iga inimese väärtus. 2. Selgitab ja toob näiteid viisaka käitumise kohta kodus, koolis ning kogukonnas.
II. Mina ja tervis (6 tundi)				
Tervis. Terve ja haige inimene. Ravimid	1. Kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolitseda.	F: suunatud diskussioon,	Ü: enesemääratluspädevus L: tervis ja ohutus	1. Kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolitseda.

(2 tundi)	2. Eristab nakkuslikke ja mittenakkuslikke haigusi. 3. Saab aru, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning teab, et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud.	vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle, kohtumine erinevate inimestega, selgitus K: dramatiseering, õppekäik I: mõistekaart, internetiallika kasutamine	T: eesti keel, loodusõpetus (inimene: inimese meeled ja avastamine, tahked ja vedelad ained), muusikaõpetus (teemakohased laulud), tööõpetus (kodundus, isiklik hügieen), kehaline kasvatus (hügieenireeglid sportides, ilmastikule vastav riietus, keha puhtus)	2. Rühmitab haigusi nakkuslikeks ja mittenakkuslikeks. 3. Kirjeldab suuliselt, kuidas haigestudes arsti juures käituda ning kuidas nakkushaigusi vältida. 4. Selgitab oma sõnadega, mis on ravimid. 5. Kirjeldab ravimitega seotud ohtusid ning toob näiteid ravimite kohta, mis aitavad haigusi ära hoida ja ravida.
Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport (2 tundi)	1. Kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus ning liikumine ja sport. 2. Teab, et liikumine, puhkus ja tervislik toitumine on tähtsad seoses tervisliku eluviisiga.	F: suunatud diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle K: juhtumianalüüs ja dramatiseering I: mõistekaart, päeviku pidamine	Ü: enesemääratluspädevus L: tervis ja ohutus T: eesti keel, loodusõpetus (inimene), muusikaõpetus (teemakohased laulud), tööõpetus (kodundus, tervislik toiduvalik, lihtsamate toitade valmistamine), kehaline kasvatus (liikumise ja sportimise tähtsus inimese tervisele)	Selgitab oma arvamusi ja seisukohti seoses tervisliku eluviisi kolme aspektiga, seostades neid omandatud teadmistega.
Abi saamise võimalused. Esmaabi (2 tundi)	1. Demonstreerib lihtsamaid esmaabivõtteid. 2. Teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi.	F: selgitus, film või video ja diskussioon nähtu üle K: kohtumine erinevate inimestega, paaristöö, demonstratsioon I: loovtöö	Ü: enesemääratluspädevus L: tervis ja ohutus T: eesti keel, kunstiõpetus (spontaanset eneseväljendust toetav teemakohane töö)	1. Demonstreerib lihtsamaid esmaabivõtteid õpisituatsioonis. 2. Teab hädaabinumbrit ja oskab näidist järgides tõhusalt abipalvet esitada.
III. Mina ja minu pere (14 tundi)				
Kodu. Koduarmastus.	1. Väärtustab oma kodu.	F: suunatud	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne	1. Selgitab, mida tähendab

Kodu traditsioonid (2 tundi)	2. Jutustab oma pere traditsioonidest.	diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle K: diskussioon väikestes rühmades, üksteiselt õppimine I: ristsõna koostamine, mõistekaart	pädevus, suhtluspädevus L: keskkond ja jätkusuutlik areng, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet T: eesti keel (suuline keelekasutus), muusikaõpetus (vastavateemalised laulud), tööõpetus (kodundus, hubane kodu kui perele oluline väärtus, laua katmine, kaunistamine ja koristamine)	tema jaoks kodu ja koduarmastus. 2. Kirjeldab, mille poolest on kodus hea ja turvaline olla. 3. Kirjeldab tuntumaid traditsioone peres.
Perekond. Erinevad pered (2 tundi)	1. Kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad. 2. Väärtustab oma peret.	F: suunatud diskussioon, Vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle K: diskussioon väikestes rühmades I: loovtöö	Ü: väärtus-, suhtlus- ja sotsiaalne pädevus L: väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet T: eesti keel, muusikaõpetus (teemakohased laulud), kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö)	1. Selgitab oma sõnadega perekonna mõistet ja pereliikmete arvestamist. 2. Selgitab, mille poolest võivad pered erineda. 3. Selgitab, miks on tema pere talle väärtuslik.
Vanavanemad ja teised sugulased (2 tundi)	Selgitab lähemaid sugulussuhteid.	F: suunatud diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle K: lauamäng, intervjuu I: intervjuuks küsimuste koostamine	Ü: väärtus-, suhtlus- ja sotsiaalne pädevus L: väärtused ja kõlblus T: eesti keel, muusikaõpetus (teemakohased laulud), kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö)	Selgitab oma sõnadega lähimaid sugulussuhteid peres.
Pereliikmete tegevus ja rollid. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse ja Vastutustunne (2 tundi)	1. Kirjeldab pereliikmete erinevaid rolle kodus. 2. Kirjeldab ja eristab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes. 3. Väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres.	F: suunatud diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle K: vaba diskussioon, rühmatööna dramatiseering, õppemäng, vaba diskussioon I: päeviku pidamine	Ü: väärtus-, enesemääratlu-, õpi- ja ettevõtlikkuspädevus; L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine T: eesti keel, tööõpetus (kodundus, ruumide korrastamine ja kaunistamine, riiete ning jalatsite korrashoid), kehaline kasvatus (liikumismängud, sõbralik ja	1. Kirjeldab pereliikmete rolle perekonnas. 2. Kirjeldab ja demonstreerib võimalusi, kuidas temal on võimalik abistada pereliikmeid kodustes töödes. 3. Selgitab oma sõnadega, mida tähendab tema jaoks kohuse- ja vastutustunne,

	4. Teab oma kohustusi peres.		kaaslasi toetav suhtumine)	ning toob näiteid perest lähtudes.
Vanemate ja teiste inimeste töö (2 tundi)	Teab inimeste erinevaid töid ja töökohti.	F: suunatud diskussioon K: rühmatöö, ümarlaud, kohtumine erinevate inimestega, õppekäik I: loovtöö	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, ettevõtlikkuspädevus L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine T: eesti keel, muusikaõpetus (teemakohased laulud), kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö)	Eristab erinevaid ameteid ning toob näiteid erinevate ametite vajalikkuse kohta ühiskonnas.
Koduümbrus. Naabrid ja naabruskond (1 tund)	Oskab tänaval käituda ning ületada sõiduteed ohutult.	F: suunatud diskussioon, selgitus, ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle, selgitus, õppefilm K: paaristöö, rollimäng, õppekäik	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus L: tervis ja ohutus T: eesti keel, loodusõpetus (inimese meeled ja avastamine, liikumine), kehaline kasvatus (ohutu liikumine sportimispaikadesse ja kooliteel)	1. Selgitab oma sõnadega, millises koduümbruses on turvaline elada. 2. Demonstreerib õpitu olukorras, kuidas ületada sõiduteed, ning selgitab liikluses valitsevaid ohtusid.
Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek (1 tund)	Kirjeldab ohtlikke olukordi ning seda, kuidas seal käituda.	K: rollimäng, Juhtumianalüüs	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus. L: tervis ja ohutus T: eesti keel, loodusõpetus (inimene)	Selgitab, kuidas käituda võõras ümbruses, ning demonstreerib õppeülesannete varal, kuidas öelda ei, kui võõras inimene endaga kaasa kutsub.
Ohud kodus ja koduümbruses (2 tundi)	Kirjeldab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tees sihtpunkti.	F: suunatud diskussioon, selgitus K: diskussioon väikestes rühmades I: loovtöö	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus L: tervis ja ohutus T: eesti keel, loodusõpetus (ohutusnõuded), kehaline kasvatus (ohutu ja kaaslasi arvestav käitumine erinevaid liikumisviise kasutades)	1. Kirjeldab, milline on ohutuim tee kodust koolini. 2. Kirjeldab tavalisemaid ohtlikke olukordi kodus ja koduümbruses.
IV. Mina: aeg ja asjad (6 tundi)				
Aeg. Aja planeerimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus	1. Eristab aja kulgu ja seisu. 2. Planeerib oma päevakava. 3. Kirjeldab, kuidas sisustada vaba aega.	F: suunatud diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine	Ü: enesemääratluspädevus, õpipädevus, sotsiaalne pädevus, ettevõtlikkuspädevus L: elukestev õpe ja	1. Selgitab oma sõnadega, mida tähendab aja kulg ja seis, tuues näiteid. 2. Selgitab, millised

(3 tundi)	4. Väärtustab tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks.	ning diskussioon K: vaba diskussioon, demonstratsioon, rollimäng I: projektiõpe	karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond T: eesti keel, matemaatika (ajaühikud, ajaühikute seosed, kell ja kalender), muusikaõpetus (teemakohased laulud)	tegevused seostuvad temal positiivse tunde tekkimisega. 3. Kirjeldab, kuidas oma tegevust kavandada, ning planeerib oma päevakava, tuues näiteid igapäevaelust täpsuse, lubadustest kinnipidamise ja vastutuse olulisuse kohta.
Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas (3 tundi)	1. Oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta. 2. Selgitab asjade väärtust. 3. Väärtustab ausust asjade jagamisel.	F: suunatud diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle K: vaba diskussioon, rollimäng, juhtumianalüüs I: loovtöö	Ü: väärtuspädevus, enesemääratluspädevus L: väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, keskkond ja jätkusuutlik areng T: eesti keel, loodusõpetus (inimese elukeskkond), matemaatika (käibivad rahaühikud), tööõpetus (kodundus, säästlik tarbimine, jäätmete sorteerimine)	1. Kirjeldab õpitulemustes määratletud teadmiste ja oskuste rakendamist enda igapäevaelus. 2. Eristab ausat jagamist ebaausast. 3. Selgitab oma sõnadega isiklike ja kogukonnas kasutatavate asjade väärtust, lähtudes nende loomiseks ja/või ehitamiseks tehtud tööst.
V. Mina ja kodumaa (5 tundi)				
Eesti – minu kodumaa. Kodukoht (2 tundi)	1. Tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi. 2. Oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti. 3. Leiab Euroopa kaardilt Eesti. 4. Leiab kodukoha Eesti kaardilt. 5. Tunneb ära kodukoha sümbolika. 6. Nimetab oma kodukoha tuntud	F: film ja diskussioon selle üle K: diskussioon väikestes rühmades, vaba diskussioon, õppemäng I: loovtöö, intervjuu	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus L: kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus. T: eesti keel, loodusõpetus (minu kodumaa Eesti), muusikaõpetus (vastavasisulised laulud), kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö), tööõpetus (rahvuslikud mustrid ja motiivid), kehaline kasvatus (Eesti sportlased)	1. Demonstreerib õpitulemustes määratletud oskusi. 2. Selgitab oma arvamust kodumaast ja kodukohast ning suhtumist nendes, seostades neid omandatud teadmistega.

	inimesi ja paiku.			
Rahvakalendri tähtpäevad (2 tundi)	Kirjeldab mardi- ja kadripäeva, jõulude ning lihavõttepühade rahvakombeid.	F: suunatud diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle K: õppekäik, dramatiseering I: ristsõna koostamine	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus L: kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus T: eesti keel, muusikaõpetus (teemakohased laulud, laulu- ja ringmängud, regivärss, liisusalmid, eesti rahvalaulud ja -pillid), kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö), kehaline kasvatus (Eesti traditsioonilised laulumängud ja pärimustantsud)	1. Kirjeldab mardi- ja kadripäeva, jõulude ning lihavõttepühade rahvakombeid, lähtudes õpiülesannete sisust. 2. Selgitab oma arvamust tähtpäevadest ja suhtumist neisse, seostades neid omandatud teadmistega.
Eesti rikkus (1 tund)	Väärtustab Eestit, oma kodumaad.	F: suunatud diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle K: kohtumine erinevate inimesega I: loovtöö	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus L: kultuuriline identiteet, keskkond ja jätkusuutlik areng T: eesti keel, kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö)	Selgitab oma arvamust ja suhtumist, seostades neid omandatud teadmistega.

Kohustuslik teema/maht (tundi)	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Metoodilised soovitused (jaotus kolmeks õppemeetodite rühmaks: frontaalne töö - F; koosõppimine - K; iseõppimine - I)	Soovitused lõimingu osas (jaotus kolmeks: üldpädevused – Ü, läbivad teemad – L, teised ained – T, kusjuures sulgudes tuuakse teemad)	Soovitused hindamise osas (hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ja väärtusi)
I. Mina (5 tund)				
Mina. Mina ja endasse suhtumine. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus (3 tundi)	1. Selgitab endasse positiivse suhtumise tähtsust. Võrdleb oma välimust, huve ja tugevusi kaasõpilaste omadega. 2. Väärtustab inimese õigust olla erinev.	F: vestlus, diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle K: õppemäng, lisalugemine, paaristöö I: intervjuu, esitlus	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet T: eesti keel ja kirjandus, loodusõpetus (inimene)	1. Selgitab oma sõnadega endasse positiivselt suhtumise tähtsust ning seda, mis tegevused seostuvad positiivse tunde tekkimisega. 2. Selgitab oma sõnadega, mida tähendab enesehinnang, ning toob näiteid igapäevaelust, kuidas sotsiaalne võrdlemine eakaaslastega võib mõjutada inimese enesehinnangut. 3. Kirjeldab inimeste erinevusi ja toob näiteid igapäevaelust, miks tuleks neid aktsepteerida.
Lapse õigused ja kohustused (2 tundi)	1. Nimetab enda õigusi ja kohustusi. 2. Teab, et õigustega kaasnevad kohustused.	F. vestlus, diskussioon, mõistekaart K: paaristöö, rühmatöö, esitlus	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, väärtuspädevus L: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus, teabekeskond	1. Selgitab oma sõnadega, mida tähendab, et lapsel on õigused ja kohustused, ning toob näiteid enda õiguste ja kohustuste kohta kodus ning

		I: individuaalne töö	T: eesti keel ja kirjandus	koolis. 2. Selgitab näidetega igapäevaelust, et õigustega kaasnevad ka kohustused.
II. Mina ja tervis (6 tundi)				
Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis (3 tundi)	1. Eristab vaimset ja füüsilist tervist. 2. Kirjeldab seoseid tervise hoidmise viiside vahel: mitmekesine toitumine, uni ja puhkus ning liikumine. 3. Väärtustab tervislikku eluviisi.	F: vestlus, diskussioon, mõistekaart K: rühmatöö, paaristöö, õppemäng I: individuaalne töö	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: väärtused ja kõlblus, keskkond ja jätkusuutlik areng, tervis ja ohutus T: loodusõpetus (inimese välisehituse kirjeldus), matemaatika (kaalumise, mõõtmise), kehaline kasvatus (liikumise vajalikkus ja mõju inimesele, toiduvajadus sõltuvalt kehalisest aktiivsusest), loodusõpetus (inimene, tervislik toitumine, hügieen)	1. Eristab vaimse ja füüsilise tervise mõistet ning toob näiteid nende toimumise ja mõju kohta üksteisele oma igapäevaelust. 2. Kirjeldab oma sõnadega, kuidas hoida oma tervist. 3. Rakendab õpitud teadmisi tervisliku eluviisi kolme aspekti kohta, lähtudes igapäevakontekstist.
Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras (3 tundi)	1. Kirjeldab olukordi ja toob näiteid, kuidas keelduda tegevusest, mis kahjustab tema tervist. 2. Nimetab, kelle poole pöörduda erinevate murede korral.	F: vestlus, diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle, mõistekaart K: paaristöö, rühmatöö, rollimäng, ajurünnak,	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus. L: väärtused ja kõlblus, keskkond ja jätkusuutlik areng, tervis ja ohutus, tehnoloogia ja innovatsioon T: loodusõpetus (inimene: inimese elukeskkond)	Rakendab õpitud teadmisi praktiliselt õpituatsioon, osates mure korral abi otsida, ning demonstreerib õpituatsioon, kuidas verbaalselt keelduda tegevusest, mis kahjustab tema tervist.

		demonstratsioon, praktiline tegevus, video I: individuaalne töö		
III. Mina ja meie (13 tundi)				
Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandamine (3 tundi)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nimetab inimese eluks vajalikke olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega. 2. Kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral, ning hindab ennast nende omaduste järgi. 3. Väärtustab sõprust. 4. Väärtustab üksteise eest hoolitsemist ja üksteise abistamist. 5. Väärtustab leppimise ja vabandamise tähtsust inimsuhetes. 	<p>F: vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle</p> <p>K: rühmatöö, juhtumianalüüs, rollimäng</p> <p>I: kahekõne koostamine; loovtöö</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus</p> <p>L: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus, kultuuriline identiteet</p> <p>T: loodusõpetus (inimene), eesti keel ja kirjandus, kunstõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Selgitab oma sõnadega, millised on inimese põhivajadused, ning kõrvutab enda ja teiste vajadusi, põhjendades teiste vajaduste arvestamise olulisust. 2. Selgitab oma sõnadega sõprussuhete olemust ja tähtsust suhetes eakaaslastega. 3. Toob näiteid hea sõbra omaduste kohta ning võrdleb esitatud omadusi enda omadega. 4. Eristab ja võrdleb situatsioone igapäevaelus, kus on tegu teineteise eest hoolitsemise ja teineteise abistamisega või selle puudumisega. 5. Kirjeldab situatsioone, kuidas leppida ja vabandada, ning rakendab neid oskusi õpitu olukorras.
Oma muredest rääkimine ja tunnete	1. Nimetab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning toob	F: vestlus, küsimuste esitamine, arutelu,	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus,	1. Nimetab, eristab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning

<p>väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest (3 tundi)</p>	<p>näiteid olukordadest, kus need tekivad, ning leiab erinevaid viise nendega toimetulekuks. 2. Teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalda korral. 3. Mõistab, et kiusamine on mitteaktsepteeritud käitumine. 4. Demonstreerib õpisisituatsioonis, kuidas keelduda ennastkahjustavast tegevusest.</p>	<p>vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle K: diskussioon väikestes rühmades, dramatiseering, juhtumianalüüs, rollimäng, rühmatöö I: ristsõna koostamine, individuaalne töö</p>	<p>suhtluspädevus, väärtuspädevus L: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus T: eesti keel ja kirjandus, kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö), loodusõpetus (inimene)</p>	<p>demonstreerib erinevaid viise nende tunnetega toimetulekuks, lähtudes õppeülesannetest verbaalse suhtlemise kontekstis. 2. Selgitab, kuidas toimida tõhusalt, kui keegi teda või tema kaaslast kiusab. 3. Kirjeldab ja demonstreerib õpisisituatsioonis, kuidas verbaalselt keelduda ennastkahjustavast tegevusest.</p>
<p>Minu hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Minu käitumise mõju ja tagajärjed. Vastutus. Liiklusreeglid (4 tundi)</p>	<p>1. Eristab enda head ja halba käitumist. 2. Kirjeldab oma sõnadega, mida tähendab vastustundlikkus ja südametunnistus. 3. Nimetab üldtunnustatud käitumisreegleid ja põhjendab nende vajalikkust. 4. Kirjeldab oma käitumise tagajärgi ja annab neile hinnangu. 5. Teab liikluseeskirja, mis tagab tema turvalisuse, ning kirjeldab, kuidas käituda turvaliselt liikluses.</p>	<p>F: küsimuste esitamine, arutelu, vestlus, näitlikustamine, selgitus K: diskussioon väikestes rühmades, mäng, lisalugemine ja arutelu, rühmatöö, juhtumianalüüs, rollimäng I: küsimuste moodustamine, individuaalne töö</p>	<p>Ü: enesemääratlus-, sotsiaalne-, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus, kultuuriline identiteet, keskkond ja jätkusuutlik areng, tehnoloogia ja innovatsioon T: eesti keel ja kirjandus, tööõpetus (laua katmine, kaunistamine ja koristamine, viisakas käitumine, säästlik tarbimine, jäätmete sortimine), kehaline kasvatus (ohutu liikumise/liiklemise juhised õpilasele, käitumisreeglid kehalise kasvatuses tunnis)</p>	<p>1. Selgitab oma sõnadega, mida tähendab vastustundlik käitumine ja südametunnistus, tuues näiteid igapäevaelust. 2. Selgitab käitumisreeglite, sh viisakusreeglite olulisust igapäevaelus kodus, koolis ja koduümbruses, tuues näiteid. 3. Kirjeldab liiklusreegleid kui universaalseid reegleid ning selgitab, milliseid liiklusreegleid ta oma koduteel täidab ja kuidas need tagavad tema turvalisuse.</p>
<p>Mäng ja töö. Õppimine. Kohustetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus</p>	<p>1. Eristab tööd ja mängu. 2. Selgitab enda õppimise eesmärgi ja toob näiteid, kuidas aitab õppimine igapäevaelus paremini hakkama saada.</p>	<p>F: vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle, vestlus- arutelu</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus L: väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja</p>	<p>1. Eristab mängulist ja tööga seotud tegevust igapäevakontekstis. 2. Selgitab ning põhjendab oma sõnadega eduka õppimise põhireegleid, nt keskendumine,</p>

(3 tundi)	<p>3. Teab tegureid, mis soodustavad või takistavad keskendumist õppimise ajal, ning kirjeldab oma tegevuse planeerimist nädalas, väärtustades vastutust.</p> <p>4. Väärtustab lubadustest kinnipidamist ja vastutust.</p> <p>5. Teab, kuidas olla hea kaaslane ning kuidas teha koostööd.</p>	<p>K: rühmatöö, paaristöö, diskussioon väikestes rühmades, küsimuste esitamine, ajurünnak, mäng</p> <p>I: loovtöö</p>	<p>karjääriplaneerimine, tervis ja ohutus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, planeerimine</p> <p>T: eesti keel ja kirjandus, tööõpetus (rühmatöös ülesannete täitmine, ühiselt ideede genereerimine, üksteise arvamuste arvestamine ja kaaslaste abistamine), kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö), kehaline kasvatus (liikumine/sportimine üksi ja koos kaaslastega)</p>	<p>tahe, aeg, koht, tegevuste järjekord.</p> <p>3. Nimetab tegureid, mis takistavad või soodustavad õppimist, ning kirjeldab tõhusate tegurite rakendamist oma õppeülesandeid täites.</p> <p>4. Kirjeldab ja selgitab oma tegevuse planeerimist nädalas ning võrdleb seda kaaslaste plaanidega, andes sellele hinnangu, lähtudes enda kogemustest.</p> <p>5. Kirjeldab oma sõnadega meeskonnatöö ja tööjaotuse olemust ning eduka meeskonnatöö tingimusi igapäevaelus.</p>
IV. Mina: teave ja asjad (6 tundi)				
<p>Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju: Turvaline käitumine meediakeskkonnas (3 tundi)</p>	<p>1. Kirjeldab erinevate meeltega tajutavaid teabeallikaid.</p> <p>2. Selgitab, kuidas võivad reklaamid mõjutada inimeste käitumist ja otsuseid.</p>	<p>F: vestlus, diskussioon</p> <p>K: paaristöö, rühmatöö, lisalugemine</p> <p>I: loovtöö, interneti kasutamine</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus</p> <p>L: teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus</p> <p>T: eesti keel ja kirjandus, loodusõpetus (inimese meeled ja avastamine)</p>	<p>1. Kirjeldab erinevaid teabeallikaid lähtuvalt erinevatest meeltest ning kirjeldab nende kasutamist õppeülesannet täites.</p> <p>2. Toob näiteid ja selgitab oma sõnadega, kuidas võivad reklaamid mõjutada inimese käitumist ja otsuste tegemist, toetudes turvalise meediakäitumise kohta omandatud teadmistele.</p>

Raha. Raha teenimine, kulutamine, laenamine. Vastutus. Oma kulutuste planeerimine (3 tundi)	1. Teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid ning seda, et raha teenitakse tööga. 2. Mõistab oma vastutust asjade hoidmise ja laenamise eest. 3. Selgitab, milleks kasutatakse raha ning mis on raha teenimine, hoidmine, kulutamine ja laenamine. 4. Kirjeldab, milliseid vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes.	F: vestlusdiskussioon, selgitus K: ajurünnak, diskussioon väikestes rühmades, paaristöö, rühmatöö, dramatiseering, õppemäng I: loovtöö	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond; tervis ja ohutus T: matemaatika (käibivad rahaühikud, rahaühikute seosed), loodusõpetus (asjad ja materjalid)	1. Kirjeldab oma sõnadega raha põhilisi funktsioone. 2. Kirjeldab, milleks ta kasutab oma taskuraha, ning selgitab oma vastutust raha kulutamise ja säästmise eest. 3. Selgitab oma suhtumist, mida tuleb arvestada raha kulutamisel, laenamisel, et käituda peres teisi arvestades.
V. Mina ja kodumaa (5 tundi)				
Küla, vald, linn, maakond (2 tundi)	Selgitab skeemi järgi haldusüksuste seoseid oma kodukohas.	F: vestlus, diskussioon, näitlikustamine K: paaristöö, rühmatöö, õppekäik I: joonistamine	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, tehnoloogia ja innovatsioon, väärtused ja kõlblus T: loodusõpetus (Eesti kaart, maakondade märkimine kaardile, õppekäik kodukohta), tööõpetus (oma maakonna rahvuslikud mustrid ja motiivid)	1. Selgitab oma sõnadega õpitulemustes määratud mõisteid, tuues näiteid. 2. Nimetab ja kirjeldab oma kodukoha olulisemaid vaatamisväärsusi. 3. Selgitab ja põhjendab, kuidas temal on võimalik kaasa aidata, et muuta oma kodukoht paremaks.
Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid (1 tund)	Leiab Euroopa kaardilt Eesti ja tema naaberriigid.	F: vestlus, diskussioon, näitlikustamine K: diskussioon väikestes rühmades, rühmatöö I: individuaalne töö	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet, tehnoloogia ja innovatsioon	1. Demonstreerib õpiülesannete põhjal Eesti ja tema naabrite tundmist, leides ning märkides need riigid kaardil. 2. Nimetab Euroopa Liidu liikmesmaid ning oskab neid

			T: loodusõpetus (Eesti kaart, Euroopa Liidu kaart)	leida Euroopa Liidu kaardil.
Eesti vabariigi ja kodukoha sümbolid (1 tund)	Nimetab Eesti rahvuslikke ja riiklikke sümboleid.	F: vestlus, diskussioon, näitlikustamine K: paaristöö, lisalugemine I: intervjuu	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, tehnoloogia ja innovatsioon T: muusikaõpetus (teemakohased laulud), tööõpetus (rahvuslikud mustrid ja motiivid)	1. Kirjeldab Eesti rahvuslikke ja riiklikke sümboleid ning eristab neid teiste riikide sümbolitest. 2. Oskab Eesti ja oma kodukoha rahvuslikke ja riiklikke sümboleid õigesti märkida.
Erinevate rahvaste tavade ja kombed. Sallivus (1 tund)	1. Kirjeldab Eestis elavate rahvaste tavasid ja kombeid ning austab neid. 2. Väärtustab oma kodumaad.	F: diskussioonvestlus, lisalugemine K: diskussioon väikestes rühmades, lisalugemine, dramatiseering, kohtumine erinevate inimestega I: loovtöö	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond T: kehaline kasvatus (Eesti traditsioonilised laulumängud ja pärimustantsud), muusikaõpetus (eesti rahvalaulud ja rahvapillid), loodusõpetus (kodukoha elurikkus ja maastikuline mitmekesisus)	1. Eristab riiklikke ja perekondlikke tähtpäevi. 2. Oskab tuua näiteid ning nimetada Eesti rahva kombeid ja tavasid erinevate tähtpäevade tähistamisel. 3. Kirjeldab oma pere traditsioone tähtpäevade tähistamisel. 4. Põhjendab näidete varal, mis rolli mängib salliv suhtumine erinevuste mõistmisel, ning toob näiteid rahvatraditsioonide rikkuse kohta.

2.3. II KOOLIASTE. Teemad, õpitulemused, õppesisu ja – tegevus klassiti

III Ainekava (aine) „Tervis“ 5 klass

Võnnu Keskkool

Kohustuslik teema/maht (tundi)	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Metoodilised soovitused (jaotus kolmeks õppemeetodite rühmaks: frontaalne töö - F; koosõppimine - K; iseõppimine - I)	Soovitused lõimingu osas (jaotus kolmeks: üldpädevused – Ü, läbivad teemad – L, teised ained – T, kusjuures sulgudes tuuakse teemad)	Soovitused hindamise osas (hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ja väärtusi)
I. Tervis (4 tundi)				
Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid (3 tundi)	1. Kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtudes. 2. Teab enda põhilisi tervisenäitajaid: kehakaalu ja kehapikkust, kehatemperatuuri, pulsisagedust ning enesetunnet. 3. Nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele.	F: loeng-diskussioon K: lauamäng, rühtatöö, paaristöö I: loovtöö, individuaalne töö, päeviku pidamine	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus L: keskkond ja jätkusuutlik areng, tervis ja ohutus T: eesti keel ja kirjandus ning kunst (eneseväljendust toetavad tegevused), kehaline kasvatus (ohutu liikumine ja liiklemine)	1. Kirjeldab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise olemust vastastikmõjus. 2. Teab tervise erinevaid näitajaid ja nende omavahelisi seoseid. 3. Analüüsib tervist tugevdavate ja tervist kahjustavate põhiliste tegurite mõju inimese tervise kolmele aspektile.
Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused	1. Eristab põhilisi organismi reaktsioone stressi korral ning kirjeldab nendega toimetuleku võimalusi. 2. Väärtustab oma tervist.	F: loeng, suunatud selgitus K: paaristöö I: juhtumianalüüs, individuaalne töö,	Ü: enesemääratluspädevus, väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja	Eristab ning selgitab stressi olemust, põhjuseid ja tunnuseid ning kirjeldab tõhusaid stressiga toimetuleku viise.

(1 tund)		loovtöö	karjääriplaneerimine T: eesti keel ja kirjandus, kehaline kasvatus (kehalise aktiivsuse mõju tervisele)	
II. Tervislik eluviis (5 tundi)				
Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid (3 tundi)	1. Oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus. 2. Kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid. 3. Selgitab, kuidas on toitumine seotud tervisega. 4. Kirjeldab tegureid, mis mõjutavad inimese toiduvalikut.	F: loeng, kontrollitud diskussioon, film ja video K: paaristöö, diskussioon väikestes rühmades, juhtumianalüüs, õppemäng I: päeviku pidamine, enesevaatlus, individuaalne töö, mõistekaart, loovtöö	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, väärtuspädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja Kõlblus T: eesti keel ja kirjandus, loodusõpetus (inimene)	1. Analüüsib tervisliku eluviisi erinevaid komponente igapäevaelus: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport. 2. Selgitab tervisliku toitumise põhimõtteid ja valikuid, seostades neid omandatud teadmistega.
Kehaline aktiivsus. Kehalise aktiivsuse vormid. Tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted. Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni (2 tundi)	1. Teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid. 2. Oskab hinnata oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest. 3. Hindab ja oskab planeerida kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevategevuses. 4. Väärtustab tervislikku eluviisi.	F: loeng-diskussioon, selgitus, film ja video K: rollimäng, rühmatöö, ajurünnak, demonstratsioon, juhtumianalüüs, ümarlaud I: individuaalne töö, loovtöö, esitlus	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, õpipädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus T: kehaline kasvatus (teadmised spordist ja liikumisviisidest)	Teab ning oskab hinnata oma kehalise aktiivsuse mõju tervise erinevatele aspektidele ning analüüsib enda päevakava, igapäevast kehalist aktiivsust ja toitumist, lähtudes tervislikust eluviisist.
III. Murdeiga ja kehalised muutused (6 tundi)				
Murdeiga inimese elukaares. Kehalised ja	1. Kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas	F: loeng-diskussioon K: paaristöö,	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus,	1. Teab ning kirjeldab murdeas toimuvaid kehalisi

emotsionaalsed muutused murdeas. Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas. Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine (4 tundi)	toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega. 2. Aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda. 3. Teab, et murdeiga on varieeruv ning igapähe oma arengutempo.	rollimäng, rühmatöö, juhtumianalüüs, vaba diskussioon, dispuut, õppemängud, demonstratsioon I: esitlus, mõistekaart, ristsõna koostamine, individuaalne töö, loovtöö	suhtluspädevus, väärtuspädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus T: eesti keel ja kirjandus, kehaline kasvatus (teadmised spordist ja liikumisviisidest), loodusõpetus (inimene)	muutusi ja nende vahendatud mõju emotsionaalsele arengule ning põhilisi võimalusi tõhusaks toimetulekuks oma tunnetega. 2. Demonstreerib arusaamist murdeas toimuvate kehaliste muutuste variatiivset iseloomust, lähtudes õppeülesannete sisust. 3. Teab, kuidas oma keha eest hoolitseda, ning selgitab oma seisukohti seoses inimese füüsilise mina arenguga murdeas, seostades neid omandatud teadmistega.
Suguline küpsus ja soojätkamine (2 tundi)	Teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.	F: loeng, suunatud diskussioon, film ja video K: rollimäng, rühmatöö, diskussioon väikestes rühmades, juhtumianalüüs I: individuaalne töö, loovtöö, mõistekaart	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus L: kodanikualgatus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet T: eesti keel ja kirjandus, loodusõpetus (inimene)	Teab suguküpsuse tunnuseid ning esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.
IV. Turvalisus ja riskikäitumine (10 tundi)				
Turvaline ning ohutu	1. Kirjeldab olukordi, kus saab	F: loeng, selgitus	Ü: enesemääratluspädevus,	1. Eristab ning analüüsib

<p>käitumine koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise alaseid valikud tehes; iseenda vastustus. Vahendatud suhtlemine (4 tundi)</p>	<p>ära hoida õnnetusjuhtumeid. 2. Selgitab, miks on liikluseeskiri kohustuslik kõigile, ning kirjeldab, kuidas seda järgida. 3. Teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada ning kuidas abi kutsuda. 4. Nimetab meediast tulenevaid riske oma käitumisele ja suhetele. 5. Suheldes meedia vahendusel, mõistab vahendatud suhtlemise olemust ning vastutust oma sõnade ja tegude eest. 6. Väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist.</p>	<p>K: diskussioon väikestes rühmades, paaristöö, rühmatöö, video ja film, dramatiseering, demonstratsioon, rollimäng, loovtöö I: individuaalne töö, esitlus</p>	<p>sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, keskkond ja jätkusuutlik areng, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon T: ühiskonnaõpetus (meedia ja teave)</p>	<p>põhilisi ohuolukordi koolis, kodus ja koduümbruses, kus sekkumise kõrval saab neid ka ära hoida, ning teab, kuidas abi kutsuda. 2. Rakendab liikluseeskirja praktiliselt õpituatsioon. 3. Selgitab vahendatud suhtlemise olemust seoses turvalise käitumisega ja ning nimetab meediariske ning mõistab meediast tulenevaid riske oma käitumisele. 4. Demonstreerib õpituatsioon, kuidas tõhusalt vastu seista nii eakaaslaste vahetule survele kui ka vahendatud suhtlemisele seoses ennast ja teisi kahjustava käitumisega.</p>
<p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele (6 tundi)</p>	<p>1. Demonstreerib õpituatsioon, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ja teiste uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus. 2. Kirjeldab tubaka ja alkoholi</p>	<p>F: loeng-diskussioon, selgitus K: diskussioon väikestes rühmades, rühmatöö, video, dramatiseering, demonstratsioon, rollimäng, loovtöö, film, ajurünnak, juhtumianalüüs I: individuaalne töö,</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus L: kodanikualgatus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus T: eesti keel ja kirjandus</p>	<p>1. Demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioon. 2. Kirjeldab tubaka ja alkoholi kahjulikku mõju inimese organismile, tuues esile uimastiteta elustiili võimalused.</p>

	<p>tarbimise kahjulikku mõju inimese organismile.</p> <p>3. Väärtustab mitmekesist positiivset ja tervislikku elu uimastiteta.</p>	Mõistekaart		
V. Haigused ja esmaabi (7 tundi)				
<p>Levinumad laste- ja noortehaigused.</p> <p>Nakkus- ja mittenakkushaigused.</p> <p>Haigustest hoidumine.</p> <p>HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS (2 tundi)</p>	<p>1. Oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi.</p> <p>2. Selgitab ja toob näiteid, kuidas haigusi ravitakse meditsiiniliste ja rahvameditsiini vahenditega.</p> <p>3. Teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest.</p>	<p>F: loeng, selgitus, suunatud diskussioon</p> <p>K: paaristöö, rühmatöö</p> <p>I: ristsõna koostamine, individuaalne töö, mõistekaart</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, suhtluspädevus</p> <p>L: tervis ja ohutus</p> <p>T: kehaline kasvatus (teadmised spordist ja liikumisviisidest)</p>	<p>1. Teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas kaitsta ennast HIViga nakatumise eest.</p> <p>2. Selgitab levinumate nakkus- ja mittenakkushaiguste ravimist meditsiiniliste ja rahvameditsiini vahenditega ning toob selle kohta näiteid.</p>
<p>Esmaabi põhimõtted.</p> <p>Esmaabi erinevates olukordades.</p> <p>Käitumine õnnetusjuhtumi korral (5 tundi)</p>	<p>1. Kirjeldab, kuidas ennast ja teisi inimesi abistada õnnetusjuhtumi korral.</p> <p>2. Teab, kuidas toimida turvaliselt ohuolukorras ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik ja päikesepiste).</p> <p>3. Nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid praktikas kasutada.</p>	<p>F: loeng-diskussioon, loeng, suunatud diskussioon</p> <p>K: paaristöö, rühmatöö, demonstratsioon</p> <p>I: individuaalne töö, juhtumianalüüs</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus</p> <p>L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus</p> <p>T: kehaline kasvatus (teadmised käitumisest ohuolukordades, lihtsad esmaabivõtted)</p>	<p>1. Teab, kuidas käituda ohuolukorras (nt tulekahju ja äkkrünnaku korral koolis) ning demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kutsuda abi.</p> <p>2. Demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis.</p> <p>3. Nimetab põhilisi esmaabivahendeid ning kirjeldab, kuidas neid praktikas kasutada.</p>

	4. Väärtustab enda ja teiste inimeste elu.			
VI. Keskkond ja tervis (3 tundi)				
Tervislik elukeskkond. Tervislik õpikeskkond. Tervis heaolu tagajana (3 tundi)	1. Kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskonnast. 2. Eristab tegureid, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks või mitteturvaliseks ja tervist kahjustavaks. 3. Kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele.	F: loeng-diskussioon K: kohtumine erinevate inimestega, rühmatöö I: individuaalne töö, loovtöö, mõistekaart	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: väärtused ja kõlblus, keskkond ja jätkusuutlik areng, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus T: loodusõpetus (elu mitmekesisus maal, elukeskkonnad Eestis)	1. Kirjeldab tervislikku elukeskkonda, eristab tegureid loodus- ja tehiskeskonnas, mis muudavad kodukoha elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks või mitteturvaliseks ja tervist kahjustavaks. 2. Toob esile põhilised tegurid, mis mõjutavad tervislikku õpikeskkonda. 3. Selgitab oma seisukohti igapäevaelust lähtuvalt, seostades neid omandatud teadmistega inimese tervisest tema heaolu tagajana.

Kohustuslik teema/maht (tundi)	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Metoodilised soovitused (jaotus kolmeks õppemeetodite rühmaks: frontaalne töö - F; koosõppimine - K; iseõppimine - I)	Soovitused lõimingu osas (jaotus kolmeks: üldpädevused – Ü, läbivad teemad – L, teised ained – T, kusjuures sulgudes tuuakse teemad)	Soovitused hindamise osas (hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ja väärtusi)
I. Mina ja suhtlemine (4 tundi)				
Enesesse uskumine. Enesehinnang (1 tund)	1. Analüüsib enda iseloomujooni ja omadusi, väärtustades positiivseid jooni ja omadusi. 2. Mõistab, mis mõjutab enesehinnangut ning kuidas see kujuneb.	F: loeng-diskussioon K: paaristöö I: individuaaltöö	Ü: väärtuspädevus, enesemääratluspädevus L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus T: eesti keel ja kirjandus	1. Nimetab ja kirjeldab oma iseloomujooni ja omadusi ning analüüsib oma tugevusi. 2. Selgitab oma sõnadega, mis on enesehinnang, ning kirjeldab tegureid, mis mõjutavad enesehinnangu kujunemist, tuues näiteid igapäevaelust.
Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine (3 tundi)	1. Mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli, saades hakkama vihaga ja teiste emotsioonidega. 2. Oskab suheldes enda kohta tagasisidet anda ning teistelt seda vastu võtta. 3. Oskab selgitada ja põhjendada oma väärtusi seoses eneseanalüüsiga.	F: loeng K: diskussioon väikestes rühmades, rollimäng, juhtumianalüüs I: individuaalne töö	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, õpipädevus L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus T: ühiskonnaõpetus (elukutsed, teadmised ja oskused), eesti keel ja kirjandus	1. Selgitab oma sõnadega enesekontrolli olemust. 2. Demonstreerib õpiülesannete põhjal, kuidas tõhusalt verbaalselt ja konstruktiivse tegevusega tulla toime oma negatiivsete emotsioonidega. 3. Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas tõhusalt vastu võtta tagasisidet oma käitumise kohta ning anda tagasisidet teistele.

				4. Kirjeldab talle olulisi väärtusi ning põhjendab oma seisukohti.
II. Suhtlemine teistega (9 tundi)				
Minu ja teiste vajadused. Vajaduste hierarhia (1 tund)	Tunneb ära enda ja teiste inimeste põhilised vajadused ning teadvustab neid.	F: loeng K: diskussioon väikestes rühmades I: individuaalne töö	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, enesemääratluspädevus L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus T: ühiskonnaõpetus (aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmise)	1. Selgitab, mis on vajadused, ning kirjeldab, mis on inimese põhiliste vajaduste hierarhia. 2. Toob näiteid olukordade kohta, kus inimeste vajadused võivad erineda, ning selgitab selle mõju suhtlemisele ja suhetele.
Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine (2 tundi)	1. Teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust; eristab verbaalset ja mitteverbaalset suhtlemist. 2. Kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele.	F: loeng-diskussioon K: õppemäng, paaristöö, rollimäng I: mõistekaart, ristsõna koostamine	Ü: suhtluspädevus L: teabekeskond T: ühiskonnaõpetus (raamatukogu, internet, ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon, teadlik infotarbimine ja -edastamine), eesti keel ja kirjandus (telefonivestlus: alustamine, lõpetamine; suhtlemine virtuaalkeskonnas, privaatses ja avalikus keskkonnas suhtlemise eetika)	1. Selgitab oma sõnadega suhtlemise mõiste kolmekomponendilist olemust: teabevahetus, tajumine ja mõjutamine. 2. Selgitab, miks on inimesel vaja tõhusaid suhtlemisoskusi. 3. Kirjeldab verbaalse ja mitteverbaalse suhtlemise erinevust ning toob näiteid erinevate suhtlemisvahendite kohta. 4. Selgitab mitteverbaalse suhtlemise mõju inimeste käitumisele, tuues näiteid.

Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused (3 tundi)	1. Demonstreerib õpituatsioonis aktiivse kuulamise võtteid; mõistab eneseavamise mõju suhtlemisele. 2. Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas väljendada oma tundeid verbaalselt, säilitades ja tugevdades suhteid. 3. Teadvustab eelarvamuste mõju suhtlemisele igapäevaelus ning toob selle kohta näiteid.	F: loeng, selgitus K: vaba diskussioon, paaristöö, rollimäng, ajurünnak I: loovtöö	Ü: enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus T: ühiskonnaõpetus (Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad, sooline võrdõiguslikkus), eesti keel ja kirjandus.	1. Selgitab, mis on aktiivne kuulamine, ning rakendab seda õpituatsioonis õpiülesannete kohaselt. 2. Kirjeldab eneseavamise olulisust suhtlemisel. 3. Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas sobivalt verbaalselt tundeid väljendada. 4. Toob näiteid igapäevaelust selle kohta, kuidas mõjutavad eelarvamused suhtlemist.
Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. Ei ütlemine ennast ja teisi kahjustava käitumise korral (3 tundi)	1. Eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele. 2. Teab, et ei ütlemine on oma õiguste eest seismine, oskab partnerit arvestavalt öelda ei ennast ja teisi kahjustava käitumise korral ning aktsepteerib partneri ei ütlemist ennast ja teisi kahjustava käitumise korral. 3. Väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse.	F: loeng-diskussioon K: paaristöö, rollimäng, suunatud diskussioon, õppemäng, mõistekaart, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle I: individuaaltöö	Ü: enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus T: ühiskonnaõpetus (eakohased kodanikualgatuse võimalused)	1. Nimetab alistuva, agressiivse ja kehtestava käitumise erinevusi ning toob näiteid nende erineva mõju kohta suhtlemisel igapäevaelus. 2. Selgitab, kuidas oma õiguste eest teisi arvestavalt seista ning kuidas öelda ei, kahjustamata teisi ja ennast.
III. Suhted teistega (9 tundi)				
Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise	1. Kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamise,	F: suunatud diskussioon, jutustus	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus,	1. Eristab ja analüüsib olukordi, kus üksteise

<p>aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus (3 tundi)</p>	<p>jagamise, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus. 2. Oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta. 3. Väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist. 4. Eristab inimeste erinevaid rolle suhetes ning nende muutuvat iseloomu.</p>	<p>K: vastavasisuline õppefilm ja diskussioon selle üle, juhtumianalüüs, õppemäng, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle I: loovtöö, päeviku pidamine</p>	<p>enesemääratluspädevus, suhtluspädevus L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus T: ühiskonnaõpetus (eakohased kodanikualgatuse võimalused, koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused)</p>	<p>aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine aitavad luua ja säilitada rikastavaid inimsuhteid. 2. Kirjeldab, kuidas on sobiv teistele abi pakkuda ja teistelt abi vastu võtta. 3. Toob näited inimeste vastastikku sõltuvate ja muutuvate rollide kohta erinevates situatsioonides.</p>
<p>Sõprussuhted. Usaldus suhtes. Empaatiat. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve (3 tundi)</p>	<p>1. Demonstreerib õpitu olukorras teise isiku vaatenurgast. 2. Tähtsustab oskust panna end teise inimese olukorda ja mõista tema tundeid ning väärtustab empaatilist suhtlemist. 3. Väärtustab sõprust kui vastastikuse usalduse ja toetuse allikat. 4. Kirjeldab kaaslaste rühma arvamuste, valikute ja käitumise mõju ning surve tagajärge.</p>	<p>F: suunatud diskussioon K: paaritöö, rollimäng, rühmatöö I: individuaalne töö</p>	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus T: ühiskonnaõpetus (sõpruskond, õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal), kunstained (eneseväljendust toetav teemakohane töö, vastavateemalised laulud)</p>	<p>1. Selgitab, miks on oluline empaatiline suhtlemine, ning demonstreerib õpitu olukorras teise inimese vaatenurgast. 2. Kirjeldab, mida pakub inimesele sõprus suhteid rikastava ja tugevdava seotusena. 3. Selgitab, kuidas võib mõjutada kaaslaste rühma inimese arvamusi, valikuid ja käitumist ning millised võivad olla kaaslaste surve positiivsed ja negatiivsed tagajärjed.</p>
<p>Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikuseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega</p>	<p>Mõistab isikuseärasusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi.</p>	<p>F: suunatud diskussioon K: paaritöö, rühmatöö, õppemäng, kohtumine erinevate inimestega</p>	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus</p>	<p>1. Selgitab, mille poolest inimesed erinevad, ning kirjeldab erinevuste rikastavat olemust suhetes.</p>

inimesed (3 tundi)		I: loovtöö	L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, väärtused ja kõlblus T: ühiskonnaõpetus (sotsiaalsed rühmad ühiskonnas, Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad, sooline võrdõiguslikkus, rahvusvähemused, sallivus, inimõigused)	2. Analüüsib probleeme, mis võivad tekkida inimestevaheliste erinevuste tõttu. 3. Selgitab oma seisukohti, kuidas soolised erinevused teiste inimestevaheliste erinevuste seas võivad mõjutada inimeste suhtumisi ja hinnanguid, toetudes omandatud teadmistelega. 4. Selgitab ning toob näiteid, kuidas kaasata õpikeskkonda hariduslike erivajadustega lapsi ja noorukeid, toetudes omandatud teadmistelega.
IV. Otsustamine ja konfliktid ning probleemilahendus (11 tundi)				
Otsustamine ja probleemide lahendamise. Erinevate käitumisviiside leidmine probleemide lahendamises (6 tundi)	1. Teab ja oskab õpituatsioonis otsuseid langetades leida erinevaid lahendusviise. 2. Kirjeldab otsustades erinevate lahendusviiside puudusi ja eeliseid.	F: loeng-diskussioon K: ajurünnak, rühmatöö, vastavasisuline ilukirjanduslik lisa lugemine ja diskussioon selle üle I: päeviku pidamine	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus T: eesti keel ja kirjandus	Demonstreerib õpituatsioonis oskust leida probleemide erinevaid lahendamise viise ning analüüsib nende puudusi ja eeliseid, lähtudes pika- ja lühiajalistest tagajärgedest ning eetilistest printsiipidest ja väärtustest.
Konfliktide olemus ja põhjused (2 tundi)	Selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning aktsepteerib konflikte kui osa elust.	F: loeng-diskussioon K: rühmatöö, rollimäng, mõistekaart I: loovtöö	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, ja suhtluspädevus L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus	Kirjeldab, millised on konfliktide head ja halvad küljed, ning mõistab nende osa igapäevaelus.

			T: eesti keel ja kirjandus	
Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed (2 tundi)	1.Teab, eristab ja kirjeldab efektiivseid ning mitteefektiivseid konflikti lahendamise 33ise. 2.Kasutab õpituatsioonis konflikte lahendades tõhusaid ise ning väärtustab neid.	F: suunav diskussioon K: rollimäng, õppemäng, juhtumianalüüs, vastavasisuline ilukirjanduslik lisalugemine ja diskussioon selle üle	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus T: eesti keel ja kirjandus	1.Kirjeldab konfliktide võimalikke lahendamise ise, eristades efektiivsetest mitteefektiivsetest. 2.Demonstreerib õpituatsioonis tõhusate konflikti lahendamise viiside kasutamist.
V. Positiivne mõtlemine (2 tundi)				
Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine (2 tundi)	1.Nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi. 2.Väärtustab positiivset mõtlemist.	F: vaba diskussioon K: paaritöö I: loovtöö	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus T: eesti keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (eesmärkide püstitamine ja ressursside hindamine)	1.Kirjeldab positiivse mõtlemise mõju inimese elule, tuues selle kohta näiteid. 2.Kirjeldab enda ning oma kaasõpilaste positiivseid omadusi, tegevusi ja väärtusi.

3.1. III KOOLIASTE. Teemad, õpitulemused, õppesisu ja – tegevus klassiti

Ainekava Inimeseõpetus: „Inimene“ 7 klass

Võnnu Keskkool

Kohustuslik teema/maht (tundi)	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Metoodilised soovitud (jaotus kolmeks õppemeetodite rühmaks: frontaalne töö - F; koosõppimine - K; iseõppimine - I)	Soovitud lõimingu osas (jaotus kolmeks: üldpädevused – Ü, läbivad teemad – L, teised ained – T, kusjuures sulgudes tuuakse teemad)	Soovitud hindamise osas (hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ja väärtusi)
I. Inimese elukaar ja murdeea koht selles (5 tundi)				

<p>Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares (3 tundi)</p>	<p>1. Iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseast täiskasvanuikka. 2. Kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid.</p>	<p>F: loeng-diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lislugemine ja diskussioon selle üle K: lauamäng, rühmatöö I: ristsõna koostamine, individuaalne töö</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus L: keskkond ja jätkusuutlik areng, tervis ja ohutus, elukestev õpe ja karjäär planeerimine T: eesti keel ja kirjandus, bioloogia (pärilikkus)</p>	<p>1. Kirjeldab inimese elukaart kui tervikut ja eri perioodide tähtsust järgnevate perioodide arenguülesannete täitmisel. 2. Eristab pärilikkuse, miljöo ja kasvatus, inimese enda aktiivsuse ning enesekasvatuse mõju arengule.</p>
<p>Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega (2 tundi)</p>	<p>1. Toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma elutee kujundajamisel. 2. Kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust.</p>	<p>F: loeng, suunatud diskussioon, vastavasisuline ilukirjanduslik lislugemine ja diskussioon selle üle K: rühmatöö, paaritöö I: päeviku pidamine, juhtumianalüüs, individuaalne töö, loovtöö</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine T: eesti keel ja kirjandus, ajalugu (silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis ja maailmas), ühiskonnaõpetus (õiguste, kohustuste ja vastutuse osakaal)</p>	<p>1. Toob näiteid inimese võimaluste kohta oma eluteed positiivselt kujundada, selgitades oma seisukohti. 2. Selgitab oma sõnadega enesekasvatuse mõiste sisu ning analüüsib olukordi, kus on võimalik erinevaid enesekasvatuse võtteid kasutada.</p>
<p>II. Inimese mina (6 tundi)</p>				
<p>Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine (3 tundi)</p>	<p>1. Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang. 2. Kirjeldab positiivse endasse suhtumise kujundamist ja säilitamise võimalusi. 3. Kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve,</p>	<p>F: loeng, suunatud diskussioon K: paaritöö, diskussioon väikestes rühmades, juhtumianalüüs, õppemäng, loovtöö, ilukirjanduslik vastavasisuline</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine</p>	<p>1. Selgitab ja kirjeldab oma sõnadega minapildi ning enesehinnangu mõiste sisu. 2. Selgitab oma arvamusi ja seisukohti seoses positiivse suhtumisega endasse, seostades neid omandatud teadmistega neljas vallas:</p>

	võimeid ja väärtusi määrates. 4. Väärtustab võimalusi oma iseloomu, huve, võimeid ja väärtusi positiivses suunas kujundada ning toob nende kohta näiteid. 5. Kirjeldab inimeste erinevaid iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi ning mõistab toetavate suhete rikastavat iseloomu.	lisalugemine ja diskussioon I: päeviku pidamine, enesevaatlus, individuaalne töö, intervjuu, küsimustik, mõistekaart	T: eesti keel ja kirjandus, tehnoloogiaõpetus (oma töö ja selle tulemuste analüüsimine ning hindamine, sobivad rõivad, isikupärased esemed), ühiskonnaõpetus (aja ning kulutuste planeerimine)	sotsiaalne võrdlemine, oma käitumise vaatlemine, tunded ja mõtted seoses endaga ning teiste reaktsioonid. 3. Analüüsib võimalusi oma iseloomu, huve, võimeid ja väärtusi positiivselt kujundada.
Konfliktide vältimine ja lahendamine (3 tundi)	1. Kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi. 2. Demonstreerib õpitu olukorras töhusaid konfliktide lahendamise viise.	F: loeng-diskussioon K: rollimäng, rühmatöö, ajurünnak, demonstratsioon, juhtumianalüüs, ümarlaud I: individuaalne töö, loovtöö	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, õpipädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine T: ühiskonnaõpetus (kooli sisekord, sõpruskond, koolipere)	1. Kirjeldab eneseavamist, tunnete avaldamist ja usaldust kui töhusaid suhete loomise ja säilitamise viise ning kompromissi leidmist ja läbirääkimiste pidamist kui töhusaimaid konflikti lahendamise viise. 2. Demonstreerib verbaalselt töhusaid konflikti lahendamise teid õpitu olukorras.
III. Inimene ja rühm (7 tundi)				
Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid	1. Iseloomustab erinevaid rühmi ning liigitab neid suuruse, liikmetevahelise läheduse ja ülesande järgi. 2. Kirjeldab inimeste erinevaid rolle rühmades ning nende mõju inimese käitumisele. 3. Mõistab normide ja reeglite	F: loeng-diskussioon K: rollimäng, rühmatöö, juhtumianalüüs, vaba diskussioon, õppemängud, demonstratsioon I: intervjuu, esitlus,	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet T: eesti keel ja kirjandus,	1. Kirjeldab inimest sotsiaalse olendina, kes on oma tegevuses seotud erinevate rühmadega, selgitades rühma mõistet. 2. Demonstreerib rühma liigituste tundmist lähtuvalt õpiülesannete sisust.

(3 tundi)	vajalikkust ühiselu toimimisel ning korraldamisel. 4. Võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab nende erinevusi.	mõistekaart, ristsõna koostamine, individuaalne töö	ühiskonnaõpetus (rahvusvähemused, sallivus, inimõigused), käsitöö ja kodundus (etikett, meeskonna juhtimine)	3. Selgitab rolli mõistet ja analüüsib olukordi, kus inimene täidab erinevates rühmades erinevaid rolle. 4. Selgitab reegli ja normi olemust ning üldiste ja erinevate normide mõju igapäevaelu tõhusale korraldusele ning toimimisele.
Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet (4 tundi)	1. Kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi. 2. Demonstreerib õpitu olukorras toimetulekut rühma survega. 3. Selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes. 4. Väärtustab inimsuhteid toetavaid reegleid ja norme.	F: loeng, suunatud diskussioon K: rollimäng, rühmatöö, diskussioon väikestes rühmades, lisalugemine, vastavasulise ilukirjanduslik allikas I: intervjuu, individuaalne töö	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine T: eesti keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (seadus kui regulatsioon), ajalugu (traditsioonide muutumine ajas), kehaline kasvatus (aus mäng – ausus ja õiglus spordis ning elus)	1. Eristab ja võrdleb erinevatesse rühmadesse kuulumise positiivseid ning negatiivseid külgi. 2. Demonstreerib õpitulemustes määratletud oskusi õpitu olukorras. 3. Selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, tuues näiteid.
IV. Turvalisus ja riskikäitumine (7 tundi)				
Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega	Demonstreerib õpitu olukorras kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek,	F: loeng-diskussioon, selgitus K: diskussioon väikestes rühmades, paaritöö, rühmatöö,	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus	Demonstreerib õpitulemustes määratletud oskusi õpitu olukorras.

toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus (3 tundi)	enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlemisoskus.	dramatiseering, demonstratsioon, rollimäng, loovtöö I: individuaalne töö, esitlus	T: ühiskonnaõpetus (koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused)	
Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju (4 tundi)	1. Demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalga korral koolis. 2. Eristab legaalseid ning illegaalseid uimasteid. 3. Kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju inimese füüsilisele tervisele.	F: loeng-diskussioon, selgitus K: diskussioon väikestes rühmades, paaritöö, rühmatöö, video, dramatiseering, demonstratsioon, rollimäng, loovtöö, film, ajurünnak, juhtumianalüüs I: individuaalne töö, mõistekaart	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, tehnoloogia ja innovatsioon T: loodusõpetus, bioloogia (kesknärvisüsteemi ehitus ja talitus), ühiskonnaõpetus (kooli sisekord), kehaline kasvatus (ohutu liikumine ja liiklemine, kehalise aktiivsuse mõju tervisele)	1. Demonstreerib õpituatsioonis tõhusat toimetulekut kiusamise ja vägivalga korral: verbaalne kooperatiivne käitumine ja ohvri kaasamine; tõhus verbaalne ja mitteverbaalne mittenõustumine agressori käitumisega; agressioonijuhtudest teatamine ning abi saamise formaalsed ja mitteformaalsed võimalused. 2. Rakendab teadmisi illegaalsete ja legaalsete uimastite liigituse ning uimastite negatiivse lühi- ja pikaajalise mõju tundmise kohta, lähtudes õpiülesannete sisust.
V. Inimese mina ja murdeea muutused (10 tundi)				
Varane ja hiline küpsemine – igapäev oma tempo. Muutunud	1. Kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi.	F: loeng, suunatud diskussioon K: juhtumianalüüs,	Ü: enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, sotsiaalne pädevus	1. Nimetab tunnused, mis märgistavad murdeea algust ja lõppu, ning selgitab, mis

<p>välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus (3 tundi)</p>	<p>2. Selgitab, milles seisneb suguküpsus.</p>	<p>selgitus, diskusioon väikestes rühmades I: ristsõna koostamine, individuaalne töö, mõistekaart</p>	<p>L: tervis ja ohutus T: bioloogia (inimese paljunemine ja areng)</p>	<p>on suguküpsus, kusjuures kirjeldab murdeea varieerumist indiviiditi. 2. Eristab ja analüüsib olukordi, kus võivad murdeelisel avalduda probleemid, ning demonstreerib küpsemisperioodile iseloomulike seaduspärasuste tundmist, lähtudes õppeülesannete sisust.</p>
<p>Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhtes ja turvaline seksuaalkäitumine (7 tundi)</p>	<p>1. Kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks. 2. Selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpsust suhtumist. 3. Kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ning armumist. 4. Kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhtes. 5. Selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid.</p>	<p>F: loeng-diskusioon, loeng, suunatud diskusioon K: vastavasisulise ilukirjandusliku allika analüüs, paaristöö, rühmatöö, ajurünnak, loovtöö I: individuaalne töö, juhtumianalüüs</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet T: eesti keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (sooline võrdõiguslikkus, teadlik infotarbimine ja -elistamine), käsitöö ja kodundus, bioloogia (inimese paljunemine ja areng)</p>	<p>1. Selgitab oma sõnadega soorolli olemust ning soostereotüüpsuse suhtumise mõju inimestevahelisele suhtlemisele ja suhetele, tuues esile võimalikud ohud. 2. Selgitab ja analüüsib olukordi, kus avalduvad inimliku lähenemise erinevad viisid: seotus, meeldimine, sõprus ja armumine. 3. Selgitab oma arvamusi ja seisukohti, seostades neid omandatud teadmistega noorukite kiindumussuhete eripära ning käimise kui sotsiaalse tava kohta.</p>

				4. Selgitab oma seisukohti vastutuse kohta seksuaalsuhetes ning turvalise seksuaalkäitumise kohta, seostades neid omandatud teadmistega seksuaalsusest.
--	--	--	--	---

Ainekava Inimeseõpetus - „Tervis“ 8 klass

Võnnu Keskkool

Kohustuslik teema/maht (tundi)	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Metoodilised soovitused (jaotus kolmeks õppemeetodite rühmaks: frontaalne töö - F; koosõppimine - K; iseõppimine - I)	Soovitused lõimingu osas (jaotus kolmeks: üldpädevused – Ü, läbivad teemad – L, teised ained – T, kusjuures sulgudes tuuakse teemad)	Soovitused hindamise osas (hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ja väärtusi)
I. Tervis (12 tundi)				
Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervise	1. Kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost. 2. Analüüsib enda tervise seisundit. 3. Kirjeldab tähtsaid tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt; analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpitu olulisust	F: loeng-diskussioon K: mõistekaart, ajurünnak I: küsimustik	Ü: väärtu- , sotsiaalne- ja enesemääratluspädevus L: keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng, kultuuriline identiteet, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, tehnoloogia ja innovatsioon T: ühiskonnaõpetus, bioloogia (meedia ja teave), kehaline kasvatus (kehalise aktiivsuse mõju tervisele), bioloogia (hingamine), matemaatika (arvnäitajate lugemine, analüüs)	1. Selgitab ning kirjeldab tervise aspekte ja nende omavahelisi seoseid. 2. Selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega terviseaspektide omavaheliste seoste kohta. 3. Analüüsib tegureid, mis mõjutavad tervise seotud valikuid.

seotud valikuid (3 tundi)	tõhusaid viise otsuste langetamisel tervisega seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega.			
Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusväärsus (1 tund)	Analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusväärust.	I: internetiallikate kasutamine K: arutelu, allika analüüs	Ü: sotsiaalne-, õpi-, suhtluspädevus L: tervis ja ohutus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus (kriitiline mõtlemine) T: ühiskonnaõpetus (meedia ja teave)	Analüüsib tervisealaseid teenuseid, lähtudes nende kättesaadavusest, ning tervise infoallikaid, lähtudes nende usaldusväärsest.
Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid (4 tundi)	1. Selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele; oskab planeerida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi osana. 2. Analüüsib oma igapäevatoitu vastavust tervisliku toidu põhimõtetele; analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele.	F: loeng-diskussioon K: juhtumianalüüs, rühmatöö, film I: individuaalne töö, tööleht	Ü: enesemääratlus- ja ettevõtlikkuspädevus L: kultuuriline identiteet, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus T: kehaline kasvatus (regulaarse liikumisharrastuse kui tervist tugevdava tegevuse vajalikkus, teadmised spordist ja liikumisviisidest), bioloogia (seedimine ja eritamine, aine- ja energiavahetuse põhiprotsessid, inimese elundkonnad, luud ja lihased, vereringe, hingamine)	1. Selgitab ning analüüsib kehalise aktiivsuse mõju tervise erinevatele aspektidele. 2. Analüüsib enda igapäevast kehalist aktiivsust ja toitumist tervisesoovituste järgi.
Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle	1. Teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu. 2. Selgitab stressi olemust, põhjuseid ja tunnuseid.	F: loeng-diskussioon. K: juhtumianalüüs, diskussioon väikestes rühmades, rühmatöö I: individuaalne töö, enesevaatlus,	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus-, suhtluspädevus, ettevõtlikkuspädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine	1. Selgitab ning analüüsib vaimset heaolu mõjutavaid tegureid. 2. Selgitab stressi ning kriisi olemust ja tunnuseid ning

<p>olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine (4 tundi)</p>	<p>3. Kirjeldab stressiga toimetuleku viise ning eristab tõhusaid toimetulekuviise mittetõhusatest; kirjeldab kriisi olemust ja seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi.</p>	<p>internetiallikate kasutamine, mõistekaart</p>	<p>T: eesti keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (käitumine kriisiolukorras), bioloogia (talitluse regulatsioon)</p>	<p>tõhusaid stressiga toimetuleku viise. 3. Kirjeldab lihtsamaid inimliku toetuse ja abi viise, mida anda kriitilisse olukorda sattunud inimesele. 4. Nimetab abisaamise võimalusi seoses formaalse ja mitteformaalse abiga inimestele.</p>
<p>II. Suhted ja seksuaalsus (13 tundi)</p>				
<p>Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine. Seksuaalne areng. Tunnete ja läheduse jagamise viise. Partnerite vastutus seksuaal suhetes. (6 tundi)</p>	<p>1. Kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis. 2. Kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise; selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes. 3. Demonstreerib õpitu olukorras oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine. 4. Väärtustab tundeid ja armastust suhetes ning vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. 5. Selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus.</p>	<p>F: loeng-diskussioon, teemakohase ilukirjanduse lugemine K: juhtumianalüüs, rühmatöö, diskussioon väikestes rühmades I: individuaalne töö, esitlus</p>	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus L: tervis ja ohutus, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon T: bioloogia (paljunemine ja areng), eesti keel ja kirjandus</p>	<p>1. Selgitab oma sõnadega sotsiaalse tervise ja lähisuhte olemust ning tegureid, mis mõjutavad lühiajalise suhte kujunemist pikaajaliseks. 2. Selgitab erinevaid võimalusi tunnete ja läheduse jagamisel lähisuhetes ning partnerite vastutust selles. 3. Demonstreerib õpitulemustes määratletud oskusi õpitu olukorras. 4. Selgitab oma arvamusi ja seisukohti, seostades neid omandatud teadmistega ning käsitledes armastust suhete kontekstis. 5. Selgitab seksuaalsuse erinevaid tahke, seostades neid omandatud teadmistega lähisuhte, seksuaalidentiteedi,</p>

				seksuaalse naudinguga ja soojätkamise kohta. 6. Eristab seksuaalse arengu iseärasusi lapse- ja noorukieas.
Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused (5 tundi)	1. Selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. 2. Kirjeldab, millised on tõhusad rasestumisvastased meetodid noortele. 3. Kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi.	F: loeng-diskussioon K: suunatud diskussioon, rühmades, juhtumianalüüs, õppemäng, rühmatöö, erinevate inimestega kohtumine I: individuaalne töö, allikaanalüüs, intervjuu	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus-, enesemääratluspädevus L: tervis ja ohutus, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus T: ühiskonnaõpetus (ajakirjanduse roll ühiskonnas, sotsiaalsed rühmad ühiskonnas, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus, inimõigused, ühiskonna liikmete õigused), bioloogia (paljunemine ja areng, inimese elundkonnad)	1. Selgitab soorollide mõju ning soostereotüüpide suhtumise mõju käitumisele ja tervisele, tuues esile võimalikud ohud. 2. Eristab noortele sobivaid tõhusaid rasestumisvastaseid meetodeid mittetõhusatest. 3. Kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi, tuues selle kohta näiteid.
Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused (2 tundi)	1. Kirjeldab, millised äitumisviisid aitavad ära hoida nakatumist seksuaalsel teel levivatesse haigustesse. Kirjeldab seksuaalsel teel levinumate haiguste ärahoidmise võimalusi. 2. Teab, mis on HIV ja AIDS ning HIVi nakatumise teid ja võimalusi nakatumist vältida. 3. Eristab HIVi ja AIDSi mütetegelikkusest. 4. Nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise teemadel.	F: loeng-diskussioon K: paaritöö, tööleht, juhtumianalüüs I: internetiallikate kasutamine ja analüüs	Ü: sotsiaalne-, enesemääratlus-, väärtuspädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus T: bioloogia (paljunemine ja areng, mikroorganismide ehitus ja eluprotsessid, vereringe)	1. Teab, mis on HIV ja AIDS ning HIVi nakatumise teid ja võimalusi nakatumist vältida. 2. Kirjeldab riske vähendavaid käitumisviise ja võimalusi seksuaalsuhetes, eristab HIViga seonduvaid müüte tõestest teadmistest ning kirjeldab abisaamise võimalusi seksuaaltervise teemadel.
III. Turvalisus ja riskikäitumine (7 tundi)				

<p>Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul (3 tundi)</p>	<p>1. Kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi ning mõju inimese tervisele ja toimetulekule. 2. Kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ning sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil.</p>	<p>F: loeng-diskussioon K: paaristöö, rühmatöö, intervjuu I: individuaalne töö, mõistekaart, allikaanalüüs</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus- ja enesemääratluspädevus, L: tervis ja ohutus, keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, väärtused ja kõlblus T: ühiskonnaõpetus (vabatahtlik tegevus, noorte osalemisvõimalused, ühiskonnaliikmete õigused), eesti keel ja kirjandus</p>	<p>1. Kirjeldab erinevaid riskikäitumise liike ja analüüsib nende mõju inimese tervisele ning toob näiteid nende ärahoidmis- ja sekkumisvõimaluste kohta, lähtudes tegevusvõimalustest klassi, kooli ja kogukonna tasandil. 2. Võrdleb erinevaid võimalusi hoida ära riskikäitumist ning sekkuda ühiskonna tasandil.</p>
<p>Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine (3 tundi)</p>	<p>1. Kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb. 1. Kirjeldab ja demonstreerib õpisisuolukordades, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades.</p>	<p>F: loeng-diskussioon, video, suunatud diskussioon K: rühmatöö, juhtumianalüüs, esitlus I: individuaalne töö: tööleht</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus-, enesemääratluspädevus, L: tervis ja ohutus, keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus T: ühiskonnaõpetus (ühiskonnaliikmete õigused), bioloogia (talitluse regulatsioon)</p>	<p>1. Selgitab uimastite mõju kesknärvisüsteemile ning eristab vaimset ja füüsilist uimastisõltuvust. 2. Demonstreerib õpisisuolukordades, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades toimetulekuks: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus.</p>
<p>Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades (3 tundi)</p>	<p>1. Teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral. 2. Demonstreerib õpisisuolukordades</p>	<p>F: loeng K: juhtumianalüüs, demonstratsioon, osalemine 3T projektis, osalemine maakondlikul võistlusmängul:” Kaitse end ja aita teisi”</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, sotsiaalne pädevus L: tervis ja ohutus, T: bioloogia (inimese elundkonnad, luud ja lihased, vereringe), kehaline kasvatus (teadmised spordist ja liikumisviisidest, ohutu liikumine,</p>	<p>1. Kirjeldab, kuidas käituda turvaliselt erinevates ohuolukordades koolis. 2. Eristab olukordi, kuidas käituda turvaliselt ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi,</p>

	esmaabi-võtteid kuumakahjustuse, teadvusekaotuse, südameseiskumise ja uppumise korral.	I: tööleht	tegutsemine traumade ja õnnetusjuhtumite korral, esmaabivõtted)	elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral. 3. Demonstreerib õpitulemustes määratletud oskusi õpituatsioonis.
IV. Inimene, valikud ja õnn (3 tundi)				
Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteetid elus. Mina ja teised kui väärtus Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena. (3 tundi)	1. Analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus. 2. mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu.	F: loeng-diskussioon K: rühmatöö I: individuaalne töö, küsimustik, päeviku analüüs, õppekäik	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, enesemääratlus-, ettevõtlikkuspädevus L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, väärtused ja kõlblus T: ühiskonnaõpetus (eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine), eesti keel ja kirjandus	Selgitab ja toob näiteid valikute võimaluste kohta oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal, mis on aluseks teadlikele lühi- ja pikaajalistele valikutele seoses terve ja tervikliku inimese arenguteega, seostades neid võimalustega karjääri planeerida.

4. AJALUGU

4.1. ÜLDALUSED

4.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi mineviku vastu;
- 2) tunneb oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste, protsesside ja isikute kaudu;
- 3) väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning oma rolli kultuuripärandi säilitajana ja edasikandjana ning määratleb end oma rahva liikmena;
- 4) leiab, üldistab, tõlgendab, kasutab ja hindab kriitiliselt ajalooteavet;
- 5) kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloofakti tõlgendusest ja arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme ning esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusteid;
- 6) mõistab põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse ja järjepidevuse olemust ning hindab allikate usaldusväärsust ajaloosündmusi ja -protsesse ning ajaloolist keskkonda analüüsides;
- 7) tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundab ning põhjendab oma arvamust, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
- 8) tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid.

4.1.2. Õppeaine kirjeldus

1. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.
2. Üldhariduskooli põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooa. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.
3. Ajaloo ainekava õpisisu on alates 6. klassist avatud kohustuslike ja süvendavate ning laiendavate teemade kaudu. Niisuguse jaotuse eesmärk on anda võimalus avada käsitletavat teemat põhjalikumalt, süveneda neisse ning kujundada oskusi. See aitab õpet diferentseerida ning arvestada kohalikku eripära ja õpilaste huve. Õpitulemused põhinevad kohustuslikul ainesisul.
4. Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees.
5. Maailma ajaloo käsitlemisel ei taotleta ajalooperioodist tervikpildi kujunemist, ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu.
6. Tähtis on silla loomine mineviku ja kaasaja ajaloosündmuste ja – nähtuste vahel, arusaama kujundamine, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva.

7. Peamine on õppimine, kus õppija loob õpikuteksti, ajalehe või ajakirja artikli, algallika või muu materjali põhjal endale ise ajaloopildi, teeb järeldusi, väljendab oma arvamust ühe või teise ajaloosündmuse või nähtuse kohta.
8. Ajaloopilt, mille igaüks ise loob, ei kujune üksnes koolis. Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, Internet, erinevad inimesed ning paigad. Seda kogemust koolis õpituga ühendades kujuneb õpilasel arusaam ajaloost.
9. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.
10. Ajaloo mõistmise seisukohalt on tähtis kujundada võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes. Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitlusi neist ühtki peale surumata. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, kujundatakse kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrreldakse ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikates.
11. Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse erinevaid oskusi:
 - 1) ajas orienteerumise oskus, oskus analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
 - 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamine;
 - 3) küsimuste esitamine ajaloo kohta ning neile vastamine;
 - 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitiline mõtlemine, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;
 - 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
 - 6) allikaanalüüs ja töö ajalookaardiga, info leidmine erinevatest teabeallikatest, selle kasutamine ja hindamine, suuline ja kirjalik eneseväljendus ning IKT vahendite kasutamine.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste taset kirjeldatakse kooliastme lõpul õpitulemustena.
12. Õppetegevuses on oluline rakendada mitmekesisist metoodikat, mis võimaldab õpilastel aktiivselt osaleda õppetegevuses, arendada oma õpioskusi, teha järeldusi, kujundada ja väljendada oma arvamust ajaloosündmuste või -nähtuste kohta. Ajaloo probleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajalooteadvus.
13. Õppetegevust kavandades ja korraldades:
 - 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
 - 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
 - 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ning rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ja iseseisvateks õppijateks ning loovateks ja kriitiliselt mõtlevateks isiksusteks;
 - 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
 - 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;

6) laiendatakse õpikeskkonda: muuseum, näitus, raamatukogu, arvutiklass, ajaloolis-kultuuriline keskkond (muistised, ehitised) jne;

4.1.3.Õpikeskkond

Valdav osa õpet toimub ajalooklassis, kus saab vajadusel rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus.

Kool võimaldab kasutada õppe sidumiseks igapäevaeluga õpet ja õppekäike väljaspool klassiruumi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus jm) vähemalt kaks korda õppeaasta jooksul.

Kool võimaldab kasutada ainekava eesmärgi toetavaid õppematerjale ja -vahendeid: ajalooatlased, kontuur- ja seinakaardid, allikakogumikud, käsiraamatud, elulooraamatud ja teabekirjandus, auvised, digitaliseeritud andmebaasid ja arhiivid, illustratiivne pildimaterjal (fotod, karikatuurid), IKT-põhised õppematerjalid.

4.1.4.Hindamine

Ajaloo õpitulemusi hinnates lähtutakse õppekava üldosas ning teistes hindamist reguleerivate õigusaktide hindamiskäsitlusest. Ajaloo õpitulemuste kontrolli ja hindamise eesmärk on saada ülevaade ajalooõpetuse õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust ainekava taotletavate õpitulemustele. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemusi kontrollides jälgitakse teadmiste (ajaloolise sõnavara) ja oskuste tasakaalu. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilastele on teada, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

Õpitulemuste kontrollimise vormid on mitmekesised, sisaldavad suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartidega, allikmaterjaliga, piltidega, pikaajaliste projektide, referaatide ja uurimistöde koostamist, arutluse kirjutamist. Üksikfaktide tundmisele eelistatakse olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Projektülesande ja iseseisvate uurimistöde hindamisel tuleb jälgitakse ka töö valmimise protsessi (probleemi püstitamine, andmete kogumine, selekteerimine, analüüsimine, töö vormistamine, klassis ettekandmine), mitte ainult lõpptulemust. Arutluse hindamisel arvestatakse teemast arusaamist ja selle avamist; töö loogilist ülesehitust (sissejuhatus, teemaarendus ja kokkuvõte); oma seisukoha esitamist ja selle põhjendamist konkreetsete näidetega; seoste loomise ja järelduste tegemise oskust. Ajalooallikatega töötades analüüsitakse lisaks allika sisule allika usaldusväärsust informatsiooni edasikandmisel.

4.2. II KOOLIASTE. Teemad, õpitulemused, õppesisu ja – tegevus klassiti.

5. klassi lõpuks õpilane:

- 1) kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase *sajand*, *aastatuhat*, *eKr*, *pKr*, *araabia number*, *Rooma number*, *ajaloo periodiseerimine*;
- 2) teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, töötab lihtsamate allikatega,

kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas;

- 3) kirjeldab mõnda minevikusündmust, mineviku inimeste eluolu;
- 4) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;
- 5) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu;
- 6) kasutab ajalookaarti

4.2.1.5 klass. Ajaloo algõpetus. 70 tundi.

4.2.1.1.Õppesisu

„Ajaloo algõpetus“ läbimise järel õpilane:

Teema „Ajaarvamine“ (17 tundi) läbimise järel õpilane:

- 1) kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase *sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, ajaloo periodiseerimine*;
- 2) kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus;
- 3) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;
- 4) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu;

Teema „Ajaloollikad“ (18 tundi) läbimise järel õpilane:

- 1) teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest;
- 2) töötab lihtsamate allikatega;
- 3) kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid *kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas*.

Teema „Eluolu“ (17 tundi) läbimise järel õpilane:

- 1) kirjeldab mõnda minevikusündmust ning inimeste eluolu minevikus;
- 2) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;
- 3) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu;
- 4) kasutab ajalookaarti.

Teema „Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud“ (18 tundi) läbimise järel õpilane:

- 1) kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste elu minevikus;
- 2) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;
- 3) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu;
- 4) kasutab ajalookaarti.

4.2.1.2. Põhimõisted.

Ajalugu, ajalooperioodid, muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, ajalooallikad, kirjalikud ajalooallikad, esemelised ajalooallikad, ajaloolane, arhiiv, muuseum, arheoloogia, ajaarvamine, ajajoon, lühendid eKr ja pKr, sajand, aastatuhat.

4.2.1.3. Integratsioonivaldkonnad teiste ainetega.

Ajalooõpetus on seotud matemaatikaga ajaarvutamise ülesannete lahendamisel ja ajajoonele sündmuste märkimisel. Ajalooalased tekstid ja nende mõistmine on seotud eesti keele ja kirjandusega. Ajalootundides näidatakse kunstiteoseid, mis on olulisel kohal eesti kultuuriajalooos. Ajalookaartide vaatlemisel ja kontuurkaartide täitmisel on abiks teadmised Eesti geograafiast.

4.3.2.1.4. Õppekava läbivate teemade käsitlemine.

Keskkond ja säästev areng.

Ajalootunnis kujundatakse arusaamine, et maailm muutub pideval ja inimese tegevusest sõltub, millises keskkonnas me elame. Arendatakse õpilaste sotsiaalseid oskusi demokraatlikus ühiskonnas toimetulekuks. Selgitatakse, milline on kultuuri ja sotsiaalse keskkonna vastastikune seos.

Teemad: Kultuuri areng ja inimeste eluolu. Leiutised ja avastused. Tehnika areng.

Tööalane karjäär ja selle kujundamine.

Õpitakse tundma inimeste tegevusalasid ja ameteid minevikust kuni tänapäevani.

Rõhutatakse elukestva õppimise tähtsust. Arendatakse õpioskusi, suhtlemis- ja koostööoskusi.

Teemad: Kultuuri areng ja inimeste eluolu. Elu keskajal. Kultuuri areng..

Õpioskusi kujundatakse igas tunnis.

Turvalisus.

Kujundatakse arusaam inikühiskonna pidevast arengust. Võrreldakse erinevaid ajalooperioode ja inimeste eluolu (sedaused, mille järgi inimühiskonnas on elatud erinevatel aegadel.

Teema: Ajalooperioodide üldiseloomustused.

Infotehnoloogia ja meediaõpetus.

Iseseisvate uurimuslike tööde jaoks informatsiooni otsimine ja tekstide koostamine Interneti materjalide, meediaväljaannete ning televisioonisaadete/videofilmide põhjal.

4.2.2 6.klass Vanaaeg. 70 tundi

4.2.2.1 Õpitulemused

Teema „Muinasaeg“ (20 tundi) läbimise järel:

- 1) oskab kasutada aja mõistega seonduvaid sõnu ja fraase: muinasaeg, vanaaeg, sajand, aastatuhat, e.Kr., p.Kr.
- 2) teab antropogeneesi põhietappe
- 3) tunneb muinasaja inimese tegevusalasid
- 4) tunneb kaarti (põlluharimise piirkonnad)
- 5) metallide kasutuselevõttuga kaasnevad muudatused inimese elus
- 6) Pulli ja Kunda asulad kui Eesti vanimad
- 7) omab ettekujutust eestlaste päritolu küsimusest

Teema „Vanad Idamaad“ läbimise järel õpilane:

- 1) selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat;
- 2) selgitab, milline oli vanaaja riiklik korraldus, kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse ning Mesopotaamia näitel;

- 3) tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiin, matemaatika, astronoomia, kirjandus, kujutav kunst, Egiptuse püramiidid, Babüloni rippaiad; teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri;
- 4) teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon, selgitab, mis on Vana Testamen
- t5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *tsivilisatsioon, linnriik, vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester*;
- 6) teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon, Hammurapi, Mooses, Taavet.
- Teema „Vana-Kreeka” läbimise järel õpilane:
- 1) näitab kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart, Ateenat, Spartat, riigi laienemist hellenismi perioodil;
- 2) teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist;
- 3) tunneb Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust Ateena ja Sparta näitel ning võrdleb neid kirjelduse põhjal;
- 4) kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, eepos, olümpiamängud, teater, tragöödia, komöödia, skulptuur, Trooja sõda, hellenid, tähestik*;
- 6) teab, kes olid Zeus, Herakles, Homeros, Herodotos, Perikles, Aleksander Suur
- Teema „Vana-Rooma” läbimise järel õpilane:
- 1) näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Kartaagot, Roomat, Konstantinoopolit, Ida-Roomat ja Lääne-Roomat;
- 2) teab Rooma riigi tekkelugu ning näitab kaardil Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist;
- 3) selgitab Rooma riigikorda eri aegadel;
- 4) iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *vabariik, foorum, kapitolium, Colosseum, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, Rooma õigus, provints, Ida-Rooma, Lääne-Rooma, Kartaago, Konstantinoopol, ladina keel*;
- 6) teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Romulus, Hannibal, Caesar, Augustus, Jeesus Kristus.

4.2.2.2.Õppesisu

Ajalugu kui teadus, ajalooperioodid ja ajalooallikad. Ajaarvamine, aja märkimine ajajoonel, ajaarvutamine.*Põhimõisted: ajalugu, arheoloogia, ajalooallikad, ajaarvamine, ajalooperioodid, muinasaeg, vanaaeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr.*

Muinasaeg, selle arengujärgud ja üldiseloomustus. Inimkonna ajaloo algus. Vanem ja keskmine kiviaeg. Inimrasside kujunemine. Põlluharimise ja karjakasvatamise algus. Metalliajastu algus. Klassiühiskonna kujunemine.*Põhimõisted: kiviaeg, korilus jääaeg, sugukond, hõim, religioon, inimrassid, pronksiaeg, rauaaeg, klassiühiskond.*

Muinasaeg Eestis. Vanim inimasustus Eestis. Eesti nooremal kiviajal. Eesti varane metalliaeg.*Põhimõisted: Kunda kultuur, Asva kultuur, soome-ugrilased.*

Vanaaeg. Vanaaja sisu ja üldiseloomustus.

Vana-Ida. Vana-Egiptus. Sumerid. Mesopotaamia. Iisraeli ja juuda riik. Vana-Ida kõrgkultuuride põhijooned. *Põhimõisted: tsivilisatsioon, kultuur, riik, vaarao, püramiid, sumerid – maailma vanim ajalooline rahvas, impeerium, Vana Testament.*

Vana-Kreeka: vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka linnriigid. Kreeka-Pärsia sõjad. Ateena õitseng. Vana-Kreeka kultuuri põhijooned. Hellenism. *Põhimõisted: Hellas, hellenid, barbarid, polis, koloonia, aristokraat, demos, demokraatlik riigikord, aristokraatlik riigikord, rahvakoosolek, akropol, olümpiamängud, hellenism, vanaaja maailmaimed.*

Vana-Rooma: Rooma riigi tekkimine. Rooma vabariik. Rooma keisririik. Eluolu ja kultuur. Kristluse tekkimine ja levik Rooma impeeriumi nõrgenemine ja kokkuvarisemine. Eesti Rooma rauaajal. *Põhimõisted: etruskid, latiinid, senat, patriits, plebei, rahvatribuun, leegion, provints, keiser, Rooma impeerium, Jeesus Kristus, kristlus, ristiusukirik, suur rahvasterändamine*

4.2.2.3. Integratsioonivaldkonnad teiste ainetega.

Ajaarvutamisesannete lahendamine on seotud matemaatikaga. Kontuurkaartide täitmine ja kaaritde lugemine on seotud loodusõpetusega (geograafia). Kultuuriväärtustega tutvumine on seotud eesti keele, kunstiõpetuse, matemaatika, loodusainete ja kehalise kasvatusesega.

Mõisted (nende õigekiri ja mõistete selgitamine), sündmuste kirjeldamine, ajaloolise isiku iseloomustamine kava koostamine, märksõnadest seotud teksti koostamine on seotud eesti keelega.

Inimkonna arengu iseloomustamine on seotud inimeseõpetusega.

4.2.2.4. Õppekava läbivate teemade käsitlemine.

Keskkond ja säästev areng.

Teadvustatakse muinas- ja vanaaja kultuuri kaudu ümbritseva maailma mitmepalgelisust ja sõltuvusseoseid. Õpitakse mõistma inimese tegevust ühiskonna ümberkujundamisel. Õpitakse tundma maailma kultuurisaavutusi muinas- ja vanaajal ning mõistma nende järjepidevust.

Töölane karjäär ja selle kujundamine.

Õpilane tutvub muinas- ja vanaaja inimeste eluoluga ja nende kultuuriga ning mõistab, et muutsed inimühiskonna arengus on pidevad. Õppetöös kasutatakse meetodeid, mis toetavad koostööoskuste kujunemist, arendatakse õpioskusi, suhtlemisoskusi ja infohankimisoskusi.

Turvalisus.

Riigi tunnuste selgitamisel räägitakse seaduste vajalikkusest inimühiskonnas, et seadusel on inimesi kaitsev funktsioon.

Infotehnoloogia ja meediaõpetus.

Iseseisvate uurimuslike tööde jaoks informatsiooni leidmine Internetist ja meedia vahendusel. Mitmesuguste tekstide, esitluste ja kavade koostamine

4.3. III KOOLIASTE. Teemad, õpitulemused, õppesisu ja – tegevus klassiti.

Põhikooli lõpetaja:

- 1) iseloomustab ajaloo põhietappe näidete kaudu;
- 2) mõistab eri ajastute kultuuripanust ning iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid ja kultuurinähtusi;
- 3) võrdleb ajaloosündmusi ja -nähtusi, leiab sarnasusi ja erinevusi, toob esile põhjusi ja tagajärgi, arutleb märksõnade/küsimuste toel, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda nii suuliselt kui ka kirjalikult;
- 4) teab Eesti ühiskonna arengujärke ja tähtsamaid ajaloosündmusi, seostab kodukoha, Eesti ja Euroopa ajalugu maailma ajaloo ja saab aru, et ajaloosündmusi võib tõlgendada mitmeti;
- 5) töötab mitmesuguste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt;
- 6) otsib, analüüsib ja kasutab ajalooinfot, koostab kava ja mõistekaarti, ajalooreferaati ja lühiuurimust, esitleb seda suuliselt ja kirjalikult ning IKT vahendeid kasutades;
- 7) töötab kaardiga ja koostab lihtsamaid skeeme;
- 8) asetab end minevikus elanud inimese olukorda.

4.3.1.7.klass. Keskaeg ja varauusaeg. 70 tundi

4.3.1.1. Õpitulemused

Teema „Maailm keskajal 476–1492” (50 tundi) läbimise järel õpilane:

- 1) iseloomustab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust, talupoegade ja feodaalide elulaadi, kiriku osa keskaja ühiskonnas kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana; teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad; iseloomustab keskaegse linna eluolu;
- 2) iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemist;
- 3) iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablaste vallutusi;
- 4) kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi;
- 5) toob esile ristsõdade eesmärgid ja tulemused;
- 6) nimetab Eesti muinasmaakondi ning suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust;
- 7) teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik;
- 8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, senjäär, vasall, feodaal, pärisori, Inglise parlament, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu, romaani stiil, gooti stiil, koraan, mošee, Meka*;
- 9) teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Karl Suur, Justinianus I, Muhamed.

4.3.1.2. Tabel 1. Õppesisu. 7.klass. Võnnu Keskkool

Kohustuslik teema/ maht	Õpitulemused	Metoodilised soovitused	Soovitused lõimingu osas	Soovitused hindamise osas
<p>Keskaja koht maailma ajaloos</p> <p>1) keskaja ühiskonna üldisloomustus</p> <p>2) periodiseering</p> <p>3) ühiskonnakorraldus</p> <p>4) läänikord</p> <p>5) eluolu ja maailmapilt (4 tundi)</p>	<p>Õpilane iseloomustab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust, talupoegade ja feodaalide elulaadi;</p> <p>Õpilane seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>senjäär, vasall, feodaal, pärisori</i></p>	<p>F: miniloeng, vestlus, arutelu, esitlus, illustratiivne materjal, teksti ettelugemine;</p> <p>K: ajurünnak, ajatelg, skeemide joonistamine, skeemi analüüs, võrdlemine, paaristöö, töö allikmaterjaliga, arvutamine (sajandid, aastad), märksõnade sorteerimine, rühmatöö kaardiga;</p> <p>I: lisalugemine, küsimustele vastamine, jutukese kirjutamine, probleemülesannete lahendamine, joonistamine</p>	<p>Ü: sotsiaalne-, matemaatika-, ettevõtlikkus-, väärtus-, õpi-, suhtluspädevus;</p> <p>L: kultuuriline identiteet, teabekeskond; väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus, keskkond ja jätkusuutlik areng;</p> <p>T: matemaatika (rooma numbrid, ajatelg ja liikumine sellel, järelduste tegemine olemasolevate andmete põhjal); geograafia (atlase, kohanimeregistri, sümbolite kasutamine, Euroopa kaart, rahvastik); eesti keel (jutustava teksti koostamine); ühiskonnaõpetus (majanduse areng)</p>	<p>Paigutab keskaja ajateljele. Joonistab feodaalse hierarhia kohta skeemi. Kirjeldab seisuliku ühiskonna olemust ning iga seisuse kohustusi ja õigusi. Võrdleb naturaali- ja turumajandust. Seostab märksõnad talupoegade või feodaalide eluga.</p> <p>Kirjutab jutukese, milles käsitleb õiges kontekstis ajaloolaseid mõisteid.</p>
<p>Kirik ja kultuur keskajal</p> <p>1) ristiusu õpetuse alused</p> <p>2) kiriku osa ühiskonnas</p> <p>3) ristsõjad</p>	<p>Õpilane iseloomustab kiriku osa keskaja ühiskonnas kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana;</p>	<p>F: jutustus, vestlus, illustratiivne materjal, miniloeng, esitlus, töö atlasega;</p> <p>K: paaristöö arvutiklassis, skeemide joonistamine, plakatite valmistamine</p>	<p>Ü: sotsiaalne-, enesemääratlus-, ettevõtlikkus-, väärtus-, õpi-, suhtluspädevus;</p> <p>L: elukestev õpe ja karjääri planeerimine, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon,</p>	<p>Toob välja isel jooned kiriku rolli kohta keskaegses ja tänapäevases kultuuriloos ning inimeste maailmapildis. Joonistab kirikuametite hierarhia kohta skeemi. Visandab kiriku põhiplaani (arvestab ilmakaari). Vajadusel</p>

<p>4) keskaja ülikoolid ja teadus (5) romaani ja gooti stiil (8 tundi)</p>	<p>Õpilane toob esile ristsõdade eesmärgid ja tulemused; Õpilane seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, romaani stiil, gooti stiil</i>;</p>	<p>rühmatööna, võrdlemine, paaride ühendamine, küsimuste koostamine paarilisele, tabeli koostamine, kiriku põhiplaani lugemine, õppekäik; I: ristsõna, teksti kuulamine ja küsimustele vastamine, iseseisev lugemine, lünktekst, küsimuste mäng;</p>	<p>väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus; T: kunst (kunstiteosed ja – stiilid, märk, disain); kirjandus (ajaloosündmuste ja kirjandusteoses kujutatu seostamine); muusika (Gregoriuse laul); geograafia (atlase, kohanimeregistri, sümbolite kasutamine, Euroopa kaart, rahvastik); loodusõpetus (ilmakaared);</p>	<p>tutvustab Võnnu kirikut. Toob plakatil välja gooti ja romaani stiili erinevused. Täidab ristsõna, kasutades õpitud mõisteid. Täidetud tabeli põhjal iseloomustab ristsõdade olemust ning seostab neid tänapäeva probleemidega.</p>
<p>Frangi riik 1) Frangi riigi teke 2) riik Karl Suure ajal 3) Frangi riigi jagunemine 4) kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa (5 tundi)</p>	<p>Õpilane iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemist; Õpilane teab, kes oli Karl Suur ja iseloomustab tema tegevust;</p>	<p>F: arutelu, jutustus, töö atlasega, seletus; K: kontuurkaart, allikaülesanded; I: kava koostamine, jutustamine, lisateksti lugemine;</p>	<p>Ü: sotsiaalne-, väärtus-, õpi-, suhtluspädevus; L: kultuuriline identiteet, teabekeskond, väärtused ja kõlblus; T: kirjandus (elulugu, ajaloosündmuste ja kirjandusteoses kujutatu seostamine, eepos („Rolandi laul“); ühiskonnaõpetus (riikluse ja majanduse areng); geograafia (atlase, kohanimeregistri, sümbolite kasutamine, Euroopa kaart, rahvastik);</p>	<p>Koostab Frangi riigi tekke kohta kava, jutustab selle põhjal. Annab hinnangu Karl Suure tegevusele õpiku- ja lisateksti põhjal (oma (põhjendatud) arvamuse avaldamine). Toob välja Frangi riigi iseloomulikud jooned, näitab riiki kaardil. Jagab kontuurkaardil Frangi riigi ja seostab tuumikalad praeguse Euroopa kaardiga.</p>
<p>Araablased 1) Araabia ühiskond 2) Muhamed. Islam</p>	<p>Õpilane iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablaste vallutusi;</p>	<p>F: Töö atlasega – Araabia poolsaar ja maailm, jutustus, video, esitlus, demonstreerimine</p>	<p>Ü: sotsiaalne-, ettevõtlikkus-, väärtus-, õpi-, suhtluspädevus; L: teabekeskond, keskkond ja jätkusuutlik areng, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus;</p>	<p>Märgib kontuurkaardile araablaste vallutused. Toob näiteid araabia kultuuri elementidest Euroopas. Võrdleb islamit ja kristlust, nimetab islami põhitõed (kasutades õigeid</p>

<p>3) araabia kultuur ja selle mõju Euroopale (4 tundi)</p>	<p>Õpilane teab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>koraan, mošee, Meka</i>; Õpilane teab, kes oli Muhamed ja iseloomustab tema tegevust;</p>	<p>K: kontuurkaardi täitmine, VENN kristluse ja islami kohta, võrdlus, allikatöö; I: lisatekst, küsimustele vastamine, lünktekst, ristsõna</p>	<p>T: kunst (kunstiteosed); geograafia (atlase, kohanimeregistri, sümbolite kasutamine, Euroopa ja maailma kaart, rahvastik); matemaatika (araabia numbrid)</p>	<p>mõisteid). Allikate põhjal iseloomustab Muhamedi ja tema tegevust.</p>
<p>Bütsants 1) Bütsantsi tugevuse põhjused 2) Justinianus I 3) Vana-Vene riigi teke (6 tundi)</p>	<p>Õpilane teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik; Õpilane teab, kes oli Justinianus ja iseloomustab tema tegevust;</p>	<p>F: illustratiivne materjal, esitus, jutustus, seletus, demonstreerimine K: paaride ühendamine, ajatelg, töö allikatega; I: ristsõna, konspekterimine, mäng, teksti lugemine</p>	<p>Ü: sotsiaalne-, matemaatika-, ettevõtlikkus-, väärtus-, õpi-, suhtluspädevus; L: teabekeskond, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus; T: kunst (kunstiteosed, maal); eesti keel (konspekti koostamine); geograafia (atlase, kohanimeregistri, sümbolite kasutamine); matemaatika (ajateljel liikumine)</p>	<p>Märgib kontuurkaardile Bütsantsi ja Vana – Vene riigi asuala. Ajatelje alusel kirjeldab Bütsantsi ja Vana – Vene riigi kujunemist. Konspekti abil jutustab Justinianusest ja tema tegevusest.</p>
<p>Linnad ja kaubandus 1) linnade teke ja eluolu 2) hansakaubandus Põhja-Euroopas 3) tsunftikord 4) linnade valitsemine (6 tundi)</p>	<p>Õpilane teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad; iseloomustab keskaegse linna eluolu; Õpilane seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>raad, tsunft, gild, Hansa Liit</i>;</p>	<p>F: töö atlasega, esitus, jutustus, seletus, arutelu K: rollimäng, kontuurkaart, võrdlemine, paaristöö allikatega internetis, skeemi joonistamine, lisatekst, võrdlemine I: joonistamine, seostamine, jutukese koostamine</p>	<p>Ü: sotsiaalne-, ettevõtlikkus-, väärtus-, õpi-, suhtluspädevus; L: tervis ja ohutus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, elukestev õpe ja karjääri planeerimine, keskkond ja jätkusuutlik areng, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, väärtused ja kõlblus; T: kunst (ümbrus, linnakeskkond (reklaam)); geograafia (atlase, kohanimeregistri, sümbolite</p>	<p>Arutleb, miks ja kuhu tekkisid keskaegsed linnad. Joonistab keskaegset linna iseloomustava plaani, märgib sinna tähtsamad objektid. Kirjutab jutukese elust keskaegses linnas, kasutab õigesti ajaloolaseid mõisteid. Võrdleb elu keskaegses ja tänapäevases linnas.</p>

			kasutamine, Euroopa kaart, rahvastik); ühiskonnaõpetus (majanduse areng); eesti keel (jutustava teksti koostamine)	
Põhja-Euroopa ja Eesti 1) Skandinaavia eluviis ja ühiskond 2) viikingite retked (3 tundi)	Õpilane kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi;	F: Euroopa ja maailma kaart, jutustus, demonstreerimine, seinakaardi kasutamine K: ajurünnak, kontuurkaardi täitmine, mäng, allikatöö I: joonistamine	Ü: sotsiaalne-, ettevõtlikkus-, väärtus-, õpi-, suhtluspädevus; L: teabekeskond, keskkond ja jätkusuutlik areng, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, tehnoloogia ja innovatsioon, väärtused ja kõlblus; T: kunst (märk, kiri, koomiks), geograafia (atlase, kohanimeregistri, sümbolite kasutamine, Euroopa ja maailma kaart, rahvastik); kirjandus (koomiks)	Märgib kontuurkaardile viikingite retkede põhisuunad. Mängus kasutab oma teadmisi viikingite eluolu kohta.
Eesti keskajal 1) eluolu muinasaja lõpus 2) muinasmaakonnad 3) muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine 4) ühiskonna struktuur. Valitsemine 5) Liivi ordu. Linnad	Õpilane nimetab Eesti muinasmaakondi ning suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust; Õpilane seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>Mõõgavendade Ordu</i> , <i>Liivi Ordu</i>	F: seletus, jutustus, atlas, esitlus, teksti lugemine K: ajurünnak, skeemi joonistamine, töö allikatega (fakti ja arvamuse eristamine), kontuurkaart, küsimustele vastamine, paaristöö internetis I: järjestamine, ristsõna, internetist info otsimine, VENN	Ü: sotsiaalne-, enesemääratlus-, ettevõtlikkus-, väärtus-, õpi-, suhtluspädevus; L: teabekeskond, keskkond ja jätkusuutlik areng, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus, tehnoloogia ja innovatsioon; T: kirjandus (ajaloosündmuste ja kirjandusteoses kujutatute seostamine), geograafia (atlase, kohanimeregistri, sümbolite	Nimetab allikaid, millest saame infot Eesti muinasaja kohta. Märgib kontuurkaardile muinasmaakonnad, nimetab suuremad linnused, võrdleb kaarti tänapäevase Eesti administratiivse kaardiga, toob välja erinevused. Iseloomustab eluolu. Internetis leiduvate allikate abil oskab koostada skeemi muistse vabadusvõitluse kohta, kasutades ka nõutavaid mõisteid, järjestab ajateljel sündmused.

(8 tundi)			kasutamine, Eesti kaart, rahvastik);	
Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel 1) Saksa-Rooma keisririik 2) parlamendi kujunemine Inglismaal 3) Prantsusmaa ühendamine 4) eluolu keskajal (6 tundi)	Õpilane seletab ja kasutab kontekstis mõistet <i>Inglise parlament</i> ;	F: seletus, jutustus, töö atlasega K: mõistekaart, ajatelg, allikatöö, paaristööna menüü koostamine; I: mõistekaart, lisateksti lugemine ja tõlgendamine, tabeli täitmine, luuletus;	Ü: sotsiaalne-, ettevõtlikkus-, väärtus-, õpi-, suhtluspädevus; L: teabekeskond, elukestev õpe ja karjääri planeerimine, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus; T: kirjandus (luuleteksti tõlgendamine, eepos); ühiskonnaõpetus (riikluse teke); geograafia (atlase, kohanimeregistri kasutamine, Euroopa kaart); matemaatika (ajateljel liikumine)	Mõistekaardi abil iseloomustab Saksa – Rooma keisririigi, Inglismaa ja Prantsusmaa arengut, paigutab sündmused paralleelselt ajateljele. Iseloomustab Inglise parlamenti. Eluolu kohta esitab loovtöö.

4.3.1.3. Õpitulemused.

Teema „Maailm varauusajal (1492–1600)” (20 tundi) läbimise järel õpilane:

- 1) teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused, tehnoloogia areng ja reformatsioon;
- 2) iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju;
- 3) seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi;
- 4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *maadeavastused, reformatsioon, protestandid, luteri usk, renessanss, humanism*;
- 5) teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Kolumbus, Martin Luther, Leonardo da Vinci.

4.3.1.4. Tabel 2. Õppesisu. 7.klass. Võnnu Keskool

Kohustuslik teema/ maht	Õpitulemused	Metoodilised soovitused	Soovitused lõimingu osas	Soovitused hindamise osas
Ühiskond varauusajal 1) uue maailmapildi kujunemine 2) tehnoloogia areng	Teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused,	F: jutustus, seletus, arutelu, esitlus, illustratiivne materjal;	Ü: sotsiaalne-, ettevõtlikkus-, väärtus-, suhtlus-, õpipädevus; L: tehnoloogia ja innovatsioon, elukestev õpe ja karjääri	Nimetab varauusajaga kaasnenud muutusi ja nende põhjusi. Tunneb kunstiteoste seast ära L. da Vinci teosed, oskab oma otsust

<p>3) majanduslikud suhted 4) humanism 5) kujutav kunst, Leonardo da Vinci (5 tundi)</p>	<p>tehnoloogia areng ja reformatsioon. Seletab ja kasutab õiges kontekstis mõisteid <i>renessanss, humanism</i>. Teab, kes oli Leonardo da Vinci ja iseloomustab tema tegevust.</p>	<p>K: skeemi koostamine rühmatööna, ettekanne. I: internetist ja teatmeteostest info otsimine väljapaistvate renessanssisikute kohta, refereerimine ja järelduse tegemine; probleemülesanne;</p>	<p>planeerimine, kodanikualgatus- ja ettevõtlikkus, keskkond ja jätkusuutlik areng, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tervis ja ohutus, väärtus ja kõlblus; T: kunst (kunstistiilid ja – teosed, kunstnikud); ühiskonnaõpetus (majanduse areng); keemia (õlivärv, trükikunst); eesti keel (teksti refereerimine, analüüs);</p>	<p>põhjendada. Nimetab väljapaistvamaid renessanss-ajal elanud isikuid, põhjendab oma valikut.</p>
<p>Suured maadeavastused 1) Ameerika avastamine 2) maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades (5 tundi)</p>	<p>Teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused. Teab, kes oli Kolumbus ja iseloomustab tema tegevust.</p>	<p>F: atlase kasutamine, jutustus, esitlus, illustratiivne materjal, arutelu, vestlus, lisamaterjal; K: ajurünnak, kontuurkaardi täitmine; ettekanded maadeavastuse kohta (paaristöö, mosaiikrühm), nende põhjal tabeli täitmine; ristsõna; I: joonistamine, brošüüri koostamine</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, suhtlus-, enesemääratlus-, matemaatika-, ja ettevõtlikkuspädevus; L: tehnoloogia ja innovatsioon, kodanikualgatus- ja ettevõtlikkus, keskkond ja jätkusuutlik areng, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tervis ja ohutus, väärtus ja kõlblus; T: geograafia (atlase, kohanimeregistri, sümbolite kasutamine, maailma kaart, rahvastik, loodusvööndid); ühiskonnaõpetus (majanduse areng); matemaatika (diagrammid);</p>	<p>Nimetab maadeavastuste põhjuseid, tähtsamaid retki ja tulemusi erinevate osapoolte jaoks, teeb järeldusi. Koostab Kolumbuse reise kohta brošüüri. Tunneb Kolumbust pildilt. Annab klassikaaslastele infot konkreetse reisi kohta.</p>
<p>Reformatsioon</p>	<p>Teab, kuidas mõjutas varauusaegset ühiskonda reformatsioon. seletab ja</p>	<p>F: esitlus, seletus, jutustus, vestlus, atlase kasutamine, illustratiivne materjal;</p>	<p>Ü: sotsiaalne-, väärtus-, õpi-, suhtlus-, ettevõtlikkuspädevus;</p>	<p>Eristab piltide järgi katolikku ja luterlikku kirikut, põhjendab oma otsust. Joonistab kirikulõhe kohta</p>

<p>reformatsioon Saksamaal Martin Luther (5 tundi)</p>	<p>kasutab kontekstis mõisteid <i>reformatsioon, protestandid, luteri usk</i>. Teab, kes oli Martin Luther ja iseloomustab tema tegevust.</p>	<p>K: võrdlemine, skeemi joonistamine, allikatöö, kontuurkaart; I: skeemi joonistamine, kirjalike allikate lugemine; sõnamäng;</p>	<p>L: kodanikualgatus- ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, väärtus ja kõlblus; T: geograafia (atlase, sümbolite kasutamine, Euroopa kaart, legend);</p>	<p>skeemi, kasutab õiges kontekstis mõisteid. Iseloomustab M.Lutherit ja tema tegevust, tunneb teda pildilt. Märgib atlase abiga kaardile erinevad usuvoolud Euroopas. Leiab sõnamängust teemaga seotud mõisted.</p>
<p>Eesti 16. sajandil 1) reformatsioon 2) haldusjaotus ja linnad 3) Liivi sõja põhjused ja tagajärjed (5 tundi)</p>	<p>Iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju. Seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi;</p>	<p>F: lisateksti lugemine; jutustus; seletus; töö atlasega, vestlus; K: töö allikmaterjaliga; kontuurkaart; skeemi joonistamine; I: küsimustele vastamine; loovülesanne;</p>	<p>Ü: sotsiaalne-, väärtus-, õpi-, suhtluspädevus; L: kultuuriline identiteet, teabekeskond, tervis ja ohutus, väärtus ja kõlblus; T: kirjandus (ajaloosündmuste ja kirjandusteoses kujutatu seostamine); geograafia (atlase kasutamine, Eesti kaart, legendi koostamine);</p>	<p>Kirjeldab, kuidas reformatsioon mõjutas Eestit. Märgib atlase abiga kontuurkaardile Eesti jaotuse erinevate valitsejate vahel ja tähtsamad linnad nii enne kui ka pärast Liivi sõda. Annab ülevaate Liivi sõja põhjustest ja tagajärgedest.</p>

4.3.1.5. Õppetegevus

Võimaluse korral korraldatakse õppekäike, ekskursioone ning õppetunde muuseumis ja arhiivis. Õppekäigud ning ekskursioonid ajaloolises keskkonnas tekitavad suuremat huvi kodukoha ajaloo vastu. Siit võiks alata esimese uurimusliku töö kirjutamine.

Aktiivse õppetegevuse kaudu õpitakse nägema ühiskonna arengus olulisi seoseid ja probleeme, neid analüüsima, tegema järeldusi, pakkuma lahendusi, kujundama oma seisukohta ning seda põhjendama. Õpitakse leidma kaardil Frangi riigi asukohta ja selle jagunemist, viikingite retkede põhisuundi, araablaste asuala ja vallutusi ning võrreldakse tänapäeva kaardiga. Õpitakse tundma ja iseloomustama feodaalse ühiskonna tunnusjooni ning võrreldakse erinevate seisuste elulaadi. Iseloomustatakse kiriku osa ja tegevust keskaegses ühiskonnas, õpitakse tundma islami usu põhitunnuseid ning araabia kultuuri eripära. Käsitletakse eestlaste eluolu ja tegevusalasid muinasaja lõpus, võitlust võõrvõimude sissetungi vastu ning muistse vabadusvõitluse tagajärgi. Õpilasi suunatakse otsima jõukohast lisamaterjali keskaegse ja varauusaegse ühiskonna kohta. Õpitakse koostama kava, lühijuttu ja referaati ning neid ette kandma, sh IKT vahendeid rakendades. Õpitakse tundma riikidevahelise sõjategevuse põhjusi, tulemusi ja tagajärgi Inglismaa ning Prantsusmaa näitel. Iseloomustatakse ja võrreldakse romaani ja gooti stiili ning renessansi. Analüüsitakse maadeavastuste eeldusi ja põhjusi ning suunatakse õpilasi leidma ja selgitama maadeavastuste mõju ühiskonna edasisele arengule ning uue maailmapildi kujunemisele. Õpitakse tundma reformatsiooni tähendust ja mõju keskaja ühiskonna, majanduse ning kultuuri arengule. Käsitletakse ajalooliste isikute tegevust ning nende rolli erinevates ajaloosündmustes.

4.3.1.6. Õpikeskkond

Kasutatakse õppematerjale, mis aitavad õpitavat illustreerida, täiendada ja rakendada. Õpikeskkonda kujundades saab õpetaja kasutada järgmisi materjale:

- 1) töövihik, töölehed;
- 2) ajalooatlas;
- 3) ETV saadete arhiiv (<http://etv.err.ee/arhiiv.php>), nt Muinas-TV „Keskaegne maja”;
- 4) IKT-põhine õppematerjal: interaktiivsed materjalid, nt www.koolielu.ee ja www.miksike.ee;
- 5) seinakaardid, skeemid ja tabelid, illustratiivne materjal;
- 6) temaatiline lisakirjandus: allikad, ajaloolugemikud, aimekirjandus, temaatiline ilukirjandus.
- 7) ajalooline keskkond: kirik.

4.3.2.8. klass. Uusaeg. 70 tundi

4.3.2.1. Õpitulemused

Teema „Maailm 1600–1815” läbimise järel õpilane:

- 1) teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile;
- 2) iseloomustab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, valgustatud absolutism, parlamentarism;
- 3) selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju;
- 4) toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad;
- 5) teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, ning näitab neid kaardil;
- 6) teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid, ja iseloomustab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust;
- 7) iseloomustab baroki ja klassitsismi põhijooni;
- 8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *valgustus*, *reform*, *revolutsioon*, *restauratsioon*, *absolutism*, *parlamentarism*;
- 9) teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Napoleon, Louis XIV, Peeter I, Voltaire.

Teema „Maailm 1815–1918” läbimise järel õpilane:

- 1) näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite;
- 2) iseloomustab rahvuslikku liikumist Eestis ja Euroopas;
- 3) selgitab Eesti iseseisvumist;
- 4) teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi;
- 5) iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *rahvusriik*, *monopol*, *linnastumine*, *rahvuslik liikumine*, *venestamine*, *autonoomia*, *Antant*, *Kolmikliit*, *liberalism*, *konservatism*, *sotsialism*.

4.3.2.2. Tabel 3. Õppesisu. 8.klass. Võnnu Keskkool

Kohustuslik teema/ maht	Õpitulemused	Metoodilised soovitusused	Soovitusused lõimingu osas	Soovitusused hindamise osas
<p>Uusaja ühiskonna põhihooned Euroopas</p> <p>1) absolutismi kujunemine, Louis XIV</p> <p>2) valgustusfilosoofia</p> <p>3) Inglise kodusõda ja restauratsioon</p> <p>4) Inglismaa ja Prantsusmaa</p> <p>5) 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II (10 tundi)</p>	<p>Iseloomustab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, valgustatud absolutism, parlamentarism;</p> <p>Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>valgustus, reform, restauratsioon, absolutism, parlamentarism</i>. Teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Louis XIV, Voltaire.</p> <p>Teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Vestfaali rahu tulemusena, ning näitab neid kaardil.</p>	<p>F: selgitus, miniloeng, illustratiivne materjal, esitlus; töö atlasega;</p> <p>K: võrdlus; küsimuste koostamine ja neile vastamine; töö skeemiga; üksteise abistamine, paaristöö internetiallikatega, ettekanne; kontuurkaardi täitmine; allikaülesanded;</p> <p>I: töö tekstiga; kava koostamine ja selle järgi jutustamine; lühiessee; pos ja neg külgede leidmine, järelduse tegemine; ristsõna;</p>	<p>Ü: matemaatika-, sotsiaalne-, väärtus-, õpi- ja suhtluspädevus;</p> <p>L: teabekeskond (allikad), kultuuriline identiteet (valgustus, abs., valg. abs), väärtused ja kõlblus (valgustus, absolutism, valg abs);</p> <p>T: muusika (flööt, Mozart); matemaatika (ajatelg, diagramm); geograafia (atlase kasutamine, legendi koostamine); kirjandus (valgustus); ühiskonnaõpetus (parlamentarism); kunst (märk, Versailles’); eesti keel (arutleva teksti koostamine);</p>	<p>Asetab uusaja ajaloo periodiseerimisel ajateljele.</p> <p>Koostab valgustajate ideede põhjal lühiessee, kasutab ajalooalaseid mõisteid.</p> <p>Võrdleb absolutismi, valgustatud absolutismi ja parlamentarismi, oskab tuua näiteid ja paigutada riike kaardil.</p> <p>Iseloomustab Louis XIV ja Voltaire’i, annab hinnangu nende tegevusele ja rollile ajaloos.</p> <p>Leiab lisateksti põhjal Louis XIV- aegse õukonnaelu pos ja neg küljed ning koostab nende põhjal järelduse.</p> <p>Leiab ajalooatlasest kaardid, mis kajastavad olukorda enne ja pärast Vestfaali rahu, nimetab muutusi.</p>
<p>Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus</p> <p>1) valitsemine: keskvoim ja aadli omavalitsus, Balti erikord</p> <p>2) Põhjasõda, Peeter I</p>	<p>Teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile.</p>	<p>F: töö atlasega, jutustus, selgitus, arutelu, esitlus; video;</p> <p>K: kontuurkaart, võrdlus paaristööna; allikaülesanded; tabel Peeter I reformide kohta, hinnangu andmine talle isiku ja</p>	<p>Ü: matemaatika-, sotsiaalne-, väärtus-, õpi-, suhtlus-, ja enesemääratluspädevus</p> <p>L: kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja</p>	<p>Võrdleb elu Eestis Rootsi ja Vene ajal.</p> <p>Iseloomustab Peeter I inimese ja valitsejana, tunneb teda fotolt, koostab allikate abiga tema eluloo.</p>

<p>3) Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil</p> <p>4) muutused majanduses ja poliitikas</p> <p>5) vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna) (10 tundi)</p>	<p>Teab, kes oli Peeter I ja iseloomustab tema tegevust.</p>	<p>valitsejana, mõistekaart (Põhjasõda) paaristööna; eluloo koostamine interneti abiga; argumenteerimine;</p> <p>I: lisatekst Peeter I kohta; rollimäng Forseliuse seminari kohta;</p>	<p>innovatsioon, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus;</p> <p>T: geograafia (atlase ja kohanimeregistri kasutamine, sümbolid, legendi koostamine, rahvastik); kunst (Peterburi, Kadrioru loss); matemaatika (ajatelg, diagramm);</p>	<p>Koostab ülevaate Forseliuse kooli kohta.</p>
<p>USA iseseisvumine</p> <p>1) Iseseisvussõda</p> <p>2) USA riiklik korraldus (4 tundi)</p>	<p>Teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid, ja iseloomustab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust;</p>	<p>F: esitlus, töö atlasega, demonstreerimine, jutustus;</p> <p>K: kava koostamine ja teineteisele jutustamine; mäng; ingliskeelne tekst;</p> <p>I: refereeringu koostamine väljapaistva isiku kohta; võrdleva tabeli koostamine;</p>	<p>Ü: sotsiaalne-, väärtus-, õpi- ja suhtluspädevus;</p> <p>L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, väärtused ja kõlblus</p> <p>T: geograafia (töö atlasega, maailma kaart, sümbolid, riiklikud sümbolid); inglise keel (võõrkeelne tekst, tõlge); matemaatika (ajatelg);</p>	<p>Nimetab USA iseseisvumise juures olulist rolli mänginud isikuid, iseloomustab üht neist lähemalt.</p> <p>Järjestab ajateljel sündmused loogiliselt.</p> <p>Kirjeldab USA riiklikku korraldust, võrdleb seda tänapäevasega.</p> <p>Võrdleb enda ja indiaanilapse elu.</p>
<p>Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu</p> <p>1) Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg</p> <p>2) Napoleoni reformid</p> <p>3) Prantsuse rev.-i ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos (8 tundi)</p>	<p>Selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju. Toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>reform</i>, <i>revolutsioon</i>, <i>absolutism</i>. Teab, kes oli Napoleon ja</p>	<p>F: esitlus, seletus, demonstratsioon, jutustus, illustratiivne materjal, arutelu;</p> <p>K: ajatelg, töö erinevate allikate, skeemide, diagrammidega; mõistekaart; võrdlus; paaristöö (lünktekst jm), juhtumianalüüs (mida teha Louis XVI-ga?); ingliskeelne tekst, tutvustamine klassikaaslastele;</p> <p>I: mõistekaardi põhjal jutustamine;</p>	<p>Ü: matemaatika-, sotsiaalne-, õpi-, suhtlus-, väärtus- ja ettevõtlikkuspädevus;</p> <p>L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus;</p> <p>T: matemaatika (ajatelg, diagramm, ajaarvamine); geograafia (töö atlasega, riiklikud sümbolid, Euroopa kaart); kunst (märk, kunstistiilid- ja teosed); muusika (hümn); inglise keel (tõlge);</p>	<p>Võrdleb olukorda Prantsusmaal enne ja pärast revolutsiooni. Annab hinnangu Napoleoni tegevusele.</p> <p>Võrdleb oma ja Napoleoni päeva ja isikuomadusi.</p>

	iseloomustab tema tegevust. Teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Viini kongressi tulemusena, ning näitab neid kaardil.			
Kultuur 1) barokk 2) klassitsism (3 tundi)	Iseloomustab baroki ja klassitsismi põhijooni;	F: illustratiivne materjal, esitlus, jutustus, demonstreerimine; K: tabeli täitmine, töö allikatega; võimalusel õppekäik (Tartu või Tallinn); I: referaat, lühiettekanne;	Ü: sotsiaalne-, väärtus-, õpi-, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus; L: kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, väärtused ja kõlblus; T: kunst (kunstistiilid ja – teosed, sümmeetria); eesti keel (referaat); informaatika (tekstitöötlus);	Koostab teemakohase referaadi kasutades erinevaid allikaid, teeb lühiettekanne.
Industriaalühiskonna kujunemine 1) tööstuslik pööre 2) vabrikutootmine 3) linnastumine 4) industriaalühiskonna sotsiaalne pale 5) 19. saj poliitilised õpetused (4 tundi)	Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>monopol, linnastumine, liberalism, konservatism, sotsialism</i>	F: esitlus, seletus, jutustus, K: ingliskeelse lisateksti lugemine, võrdlus, üldistamine, diagramm, mosaiikrühm; I: referaat, lühiettekanne; võrdlus, pusle;	Ü: matemaatika-, suhtlus-, sotsiaalne-, ettevõtlikkus-, väärtus-, õpipädevus. L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, keskkond ja jätkusuutlik areng; T: matemaatika (diagramm, järeldus); geograafia (rahvastik); inglise keel (tõlge); informaatika (tekstitöötlus); eesti keel (referaat);	Koostab teemakohase referaadi kasutades erinevaid allikaid, teeb lühiettekanne. Võrdleb oma elu lapse eluga 19.sajandi Inglismaal. Eristab 19.saj poliitilisi õpetusi liberalism, konservatism ja sotsialism, kujundab ning esitab oma seisukoha.
Rahvuslus ja rahvusriigid 1) rahvusluse tõus Euroopas 2) rahvusriigi loomine Saksamaa näitel 3) Saksa keisririik	Iseloomustab rahvuslikku liikumist Eestis ja Euroopas. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>rahvusriik, rahvuslik liikumine.</i>	F: seletus, jutustus, arutelu, illustratiivne materjal; K: ajatelg, kokkuvõtte koostamine, allikmaterjal; I: teksti lugemine, kokkuvõtte järgi jutustamine;	Ü: matemaatika-, suhtlus-, sotsiaalne-, väärtus-, õpipädevus. L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, väärtused ja kõlblus;	Seletab <i>rahvusriigi</i> ja <i>rahvusliku liikumise</i> mõiste tähendust, kasutab õiges kontekstis. Saksamaa näitel iseloomustab rahvusriigi loomist.

(4 tundi)			T: muusika (hümn, laulupidu); geograafia (riiklikud sümbolid, töö atlasega, Euroopa kaart); kirjandus (rahvapärinus);	
Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul 1) Vene impeeriumi äärealade poliitika 2) talurahvaseadused 3) rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused 4) venestusaeg 5) 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed (10 tundi)	Iseloomustab rahvuslikku liikumist Eestis. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>rahvuslik liikumine, venestamine.</i>	F: jutustus, arutelu, miniloeng, töö atlasega; K: kirjeldamine, allikatöö, tabeli koostamine, skeem, võrdlus, ajatelg; I: ilukirjanduslik tekst, ristsõna;	Ü: matemaatika-, suhtlus-, sotsiaalne-, ettevõtlikkus-, väärtus-, õpipädevus; L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, väärtused ja kõlblus; T: muusika (hümn, laulupidu, rahvamuusika); kunst (rahvakunst, kunstistiilid); kirjandus (rahvapärinus); matemaatika (ajatelg, diagramm); geograafia (rahvastik); eesti keel (meedia);	Tunneb fotolt Jakobsoni, Hurta, Jannsenit, J.Tõnissoni ja Pätsi. Iseloomustab skeemi abil rahvuslikku liikumist Eestis, kasutab õiges kontekstis mõisteid.
Esimene maailmasõda 1) uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas 2) sõja põhjused, kulg ja tagajärjed 3) maailmasõja mõju Eestile 4) Eesti iseseisvumine: autonoomiaast Vabadussõjani (13 tundi)	Näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite. Selgitab Eesti iseseisvumist. Teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>autonoomia, Antant, Kolmikliit.</i>	F: jutustus, seletus, demonstreerimine, esitlus, arutelu, ilukirjandus (Šveijk), töö atlase ja seinakaardiga; K: skeemi koostamine, allikatöö, paaristööna ppt-esitluse koostamine fotode põhjal, ajurünnak, info otsimine, ajatelg, kontuurkaart; I: lühiarutlus, kiri;	Ü: matemaatika-, suhtlus-, sotsiaalne-, väärtus-, õpi-, enesemääratlus- ja ettevõtlikkuspädevus; L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, väärtused ja kõlblus, keskkond ja jätkusuutlik areng, tervis ja ohutus; T: matemaatika (ajatelg, diagramm); eesti keel (arutleva teksti koostamine, kiri); informaatika (ppt-esitlus); kirjandus (ajaloosündmuste ja kirjandusteoses kujutatute seostamine);	Koostab I maailmasõja kohta mõistekaardi ja fotodel põhineva ppt-esitluse. Oskab asetada ajateljele paralleelselt maailma ja Eesti olulisemad sündmused. Märgib atlase abiga kontuurkaardile sõja blokid. Koostab vastavalt temale lühiarutluse, kasutab õiges kontekstis mõisteid.
Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul 1) eluolu 2) ajakirjandus	Iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi.	F: esitlus, illustratiivne materjal, jutustus, arutelu; K: rühmatöö (teemakohase plakati koostamine ja	Ü: suhtlus-, ettevõtlikkus-, sotsiaalne-, enesemääratlus-, õpi-, ja väärtuspädevus;	Nimetab sajandivahetuse peamisi kultuurisaavutusi.

3) seltsiliikumine (4 tundi)		esitlemine klassile), illustratiivse materjali valik; I: tekstide lugemine	L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, väärtused ja kõlblus; T: kunst (disain); eesti keel (meedia);	
---------------------------------	--	--	--	--

4.3.2.3. Õppetegevus

Õpitakse tundma valgustusajastul toimunud muutusi riikide valitsemises. Analüüsitakse poliitiliste reformide mõju ühiskonna arengule, käsitledes seda erinevate inimeste vaatevinklist. Tuvastatakse erinevusi reformide ja revolutsioonide kaudu toimunud muutustes. Võrreldakse USA riiklikku korraldust Euroopa uusaegsete riikide omaga ning õpitakse tundma uusaegse ühiskonna põhijooni Euroopas. Õpitakse tundma Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade põhjusi, tagajärgi ning mõju Euroopale, tööstusliku pöörde mõju majandusele ja ühiskonnale 19. sajandil ning rahvusriikide kujunemist Saksamaa näitel; Eesti rahvusliku liikumise eeldusi, sündmusi ja liidreid. Analüüsitakse ning õpitakse tundma Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi ning Eesti iseseisvumisega seotud sündmuste käiku. Kaardil vaadatakse Esimese maailmasõja eel tekkinud liituseid, sõja käiku ja osalenud riike ning Versailles' rahu tulemusel kujunenud Euroopa riikide piire, võrreldes seda olukorda tänapäeval valitsevaga. Kolmandas kooliastmes on oluline omandada uurimistöö koostamise kogemus. 8. klassis sobivad selleks kodukoha ajalooga seotud teemad.

4.3.2.4. Õpikeskkond

Õpiku kõrval kasutatakse ka muid õppematerjale, mis aitavad õpitavat illustreerida, täiendada ja rakendada. Õpikeskkonda kujundades võib õpetaja kasutada järgmisi materjale:

- 1) töövihik, töölehed;
- 2) ajalooatlased „Ajalo atlas põhikoolile“, „Eesti ajaloo atlas“, „Maailma ajalugu“;
- 3) filmid ERRi saadete arhiivist (www.etv.ee/arhiiv.php), näiteks „Eesti aja lood“;
- 4) IKT-põhised õppematerjalid: interaktiivsed töölehed, www.koolielu.ee ja www.miksike.ee, internet;
- 5) seinakaardid, skeemid, tabelid jm illustratiivne materjal;
- 6) temaatiline lisakirjandus: allikad, ajaloolugemikud, populaarteaduslik kirjandus, ilukirjandus;
- 7) ajalooline keskkond, muuseum.

4.3.3.9.klass. Lähiajalugu. 70 tundi.

4.3.3.1. Õpitulemused

Teema „Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939” läbimise järel õpilane:

- 1) näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud muutusi (Versailles' süsteem);
- 2) toob esile rahvusvahelise olukorra teravnemise põhjusi 1930. aastail;
- 3) iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;
- 4) iseloomustab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul;
- 5) iseloomustab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *demokraatia*, *diktatuur*, *autoritarism*, *totalitarism*, *ideoloogia*, *fašism*, *kommunism*, *natsionaalsotsialism*, *repressioon*, *Rahvaste Liit*, *Versailles' süsteem*, *vaikiv ajastu*, *parlamentarism*, *Tartu rahu*;
- 7) teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Jossif Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson;

Teema „Teine maailmasõda 1939–1945” läbimise järel õpilane:

- 1) näitab kaardil Teise maailmasõja sõjategevust Idarindel, Läänerindel, Vaiksel ookeanil ja Põhja-Aafrikas ning muudatusi Teise maailmasõja järel;

- 2) iseloomustab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel, ja toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjusi;
- 3) selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos;
- 4) iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist;
- 5) teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda, toob esile Teise maailmasõja tulemused ning tagajärjed;
- 6) teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ja mis riikidest moodustus Hitleri-vastane koalitsioon;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *MRP, holokaust, küüditamine, baaside leping, okupatsioon, Atlandi Harta, ÜRO*.

Teema „Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000” läbimise järel õpilane:

- 1) iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid;
- 2) näitab kaardil olulisemaid külma sõja aegseid kriisikoldeid ja muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail;
- 3) iseloomustab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel;
- 4) iseloomustab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel ning Eesti arengut NSV Liidu koosseisus;
- 5) toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed;
- 6) analüüsib Eesti iseseisvumise taastamist ja Eesti Vabariigi arengut;
- 7) iseloomustab kultuuri ja eluolu 20. sajandil;
- 8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *perestroika, glasnost, külm sõda, kriisikolle, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioon, Atlandi Harta, Euroopa Liit, NATO, Balti kett, laulev revolutsioon*;
- 9) teab, kes olid järgmised isikud, ja iseloomustab nende tegevust: Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar, Mart Laar.

4.3.3.2. Tabel 4. Õppesisu. 9.klass. Võnnu Keskkool

Kohustuslik teema/ maht	Õpitulemused	Metoodilised soovitusused	Soovitusused lõimingu osas	Soovitusused hindamise osas
Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939, 25 tundi				
Rahvusvaheline olukord 1) Pariisi rahukonverents 2) poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda 3) Rahvasteliidu tegevus ja mõju 4) sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas (3 tundi)	Näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud muutusi (Versailles' süsteem); Toob esile rahvusvahelise olukorra teravnemise põhjusi 1930. aastail; Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, Rahvaste Liit, Versailles` süsteem</i> ;	F: töö atlasega, seletus, miniloeng, arutelu, esitlus; K: doomino; rollimäng I maailmasõja puhkemise teemal; skeem; kontuurkaart; rühmatöö (mida sõda tõi kaasa tavalistele inimestele? Milliste probleemidega kõigepealt tegeleda?); karikatuur; töö allikatega; hinnang; I: teksti lugemine; skeemi täiendamine; mõisted;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, suhtluspädevus; L: teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, tervis ja ohutus; T: geograafia (atlase, kohanimeregistri kasutamine, Euroopa kaart); kunst (karikatuur);	Tunneb Euroopa riike ja nende pealinnu, märgib need kontuurkaardile. Atlase abiga toob välja poliitilisel kaardil toimunud muutused I maailmasõja järel, märgib need kontuurkaardile. Nimetab I maailmasõjast lahendamata jäänud probleeme, seletab 1930.aastail pingestunud olukorra põhjusi. Kasutab õiges kontekstis mõisteid.
Maailmamajandus ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed (2 tundi)	Teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt;	F: arutelu (tsitaat), jutustus, seletus; K: skeem, töö allikatega (ajakirjandus sh), lahenduste pakkumine, diagramm; I: teksti, sh lisateksti lugemine;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, matemaatika-, ettevõtlikkuspädevus; L: elukestev õpe ja karjääri planeerimine, keskkond ja jätkusuutlik areng, teabekeskond; T: matemaatika (diagramm); ühisonnaõpetus (majandus);	Tunneb pildilt Hitlerit ja F.D.Roosevelt'i ning iseloomustab nende tegevust.
Demokraatia ja diktatuurid 1920.–1930. aastail 1) demokraatia ja diktatuuri põhijooned	Iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuuriühiskonda; Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, diktatuur</i> ,	F: jutustus, konspekterimine, „Chicago“ laul, arutelu, seletus; töö atlasega; K: paaristööna diktatuuri tunnustele näidete otsimine,	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, suhtluspädevus; L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline	

<p>2) demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel 3) autoritarism Itaalia näitel 4) totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel (8 tundi)</p>	<p><i>autoritarism, totalitarism, ideoloogia, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, repressioon;</i> Teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Jossif Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt;</p>	<p>võrdlus (maffia; autoritaarne ja totalitaarne režiim; NSVL, It, Sks), allikatöö (nt rassidokument); töö atlasega; propagandapalat; I: lünktekst, küsimustele vastamine, ristsõna koostamine, lisateksti lugemine; mõisted;</p>	<p>identiteet, teabekeskond, tervis ja ohutus; T: muusika (popmuusika, Paper Lace/J.Joala); kunst (disain, plakat); geograafia (Euroopa poliitiline kaart); ühiskonnaõpetus (demokraatia, diktatuur);</p>	
<p>Eesti Vabariik 1) Vabadussõda 2) Asutav Kogu: maareform ja põhiseadus 3) demokraatliku parlamentarismi aastad 4) vaikiv ajastu 5) majandus 6) kultuur ja eluolu 7) välispoliitika (8 tundi)</p>	<p>Iseloomustab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul; Iseloomustab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, autoritarism, vaikiv ajastu, parlamentarism, Tartu rahu;</i> Teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson;</p>	<p>F: seinaplakati demonstratsioon, seletus; jutustus, miniloeng; helifailid, arutelu; K: Võimalusel film või lõik filmist „Nimed marmortahvli“ või „Detsembrikuumus“; seinaplakati ning lisamaterjali põhjal paaristööna temaatilise ettekande koostamine; allikatöö (sh Iseseisvusmanifest, Tartu rahu); skeem; internetis leiduva materjali põhjal küsimustele vastamine; 3 – mäng; võrdlus; Võimalusel 1930.aastaid käsitlev seeria „Tuulepealsest maast“; diagrammid; I: infootsing, lisateksti lugemine, ristsõna, küsimustele vastamine;</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne-, enesemääratlus-, õpi-, suhtlus-, matemaatika-, ja ettevõtlikkuspädevus; L: elukestev õpe ja karjääri planeerimine, keskkond ja jätkusuutlik areng, kodanikualgastu ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon; T: informaatika (infootsing internetis ja töö meediafailidega); kunst (ekspressionism); muusika (eesti muusika); kehaline kasvatus (spordiajalugu); matemaatika (diagramm); ühiskonnaõpetus (ühiskonna valdkonnad, parlamentarism, põhiseadus);</p>	<p>Iseloomustab elu Eesti Vabariigis (käsitleb erinevaid valdkondi). Võrdleb demokraatlikku ja autoritaarset EV, kasutab õiges kontekstis mõisteid. Tunneb fotolt K.Pätsi ja J.Tõnissoni, iseloomustab nende tegevust.</p>

<p>Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel</p> <p>1) uued kultuurinähtused</p> <p>2) teadus</p> <p>3) tehnika areng: aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film</p> <p>4) kirjandus ja kunst</p> <p>5) uued propagandavahendid (4 tundi)</p>	<p>Iseloomustab kultuuri arengut ja eluolu maailmas, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi;</p>	<p>F: jutustus, seletus, demonstreerimine, arutelu;</p> <p>K: paaristööna esitlus;</p> <p>I: konspekterimine, lühiessee (muudatus)</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne-, enesemääratlus-, õpi-, suhtluspädevus;</p> <p>L: elukestev õpe ja karjääri planeerimine, keskkond ja jätkusuutlik areng, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon;</p> <p>T: eesti keel (arutleva teksti koostamine, meedia); informaatika (ppt-esitlus); füüsika (aatomienergia, elekter, sisepõlemismootor); kunst (kunstivoolud, -kunstnikud); muusika (džäss), ühiskonnaõpetus (reklaam, propaganda);</p>	<p>Koostab lühiessee olulisima muutuse kohta kahe maailmasõja vahel.</p> <p>Paaristööna ppt-esitluse koostamine, mis käsitleb kultuuri ja eluolu arengut vastaval perioodil.</p>
<p>Teine maailmasõda 1939–1945, 10 tundi</p>				
<p>Rahvusvaheline olukord lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP (2 tundi)</p>	<p>Iseloomustab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel, ja toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjusi; Seletab ja kasutab kontekstis <i>MRP</i> mõistet;</p>	<p>F: töö atlasega, diskussioon, jutustus, esitlus, seletud;</p> <p>K: allikatöö (karikatuur, foto, tekstiallikad jm), kontuurkaart</p> <p>I: teksti lugemine</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne- ja õpipädevus;</p> <p>L: teabekeskond, tervis ja ohutus;</p> <p>T: geograafia (Euroopa kaart, kohanimeregistri kasutamine);</p>	<p>Allikate põhjal teeb üldistusi olukorra kohta II maailma eel, toob esile sõja puhkemise põhjused.</p> <p>Märgib kontuurkaardile MRP piiri ja salaprotokollis osutatud alad.</p> <p>Tunneb allikas toodud andmete järgi ära MRP ja selle salajase lisaprotokollid.</p>

<p>Sõjategevuse üldisloomustus</p> <p>1) sõja algus ja lõpp</p> <p>2) sõdivad pooled, rinded</p> <p>3) holokaust</p> <p>4) ÜRO asutamine (4 tundi)</p>	<p>Teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda, toob esile Teise maailmasõja tulemused ning tagajärjed;</p> <p>Teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ja mis riikidest moodustus Hitleri-vastane koalitsioon;</p> <p>Näitab kaardil Teise maailmasõja sõjategevust Idarindel, Läänerindel, Vaiksel ookeanil ja Põhja-Aafrikas ning muudatusi Teise maailmasõja järel;</p> <p>Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>holokaust, Atlandi Harta, ÜRO</i>;</p>	<p>F: seletus, jutustus, esitlus, arutelu, töö atlasega;</p> <p>K: võimalusel film „Downfall“ või „Pearl Harbor“, „Schindleri nimekiri“, „Talvesõda“ vms (või osa sarjast „Allo, allo“; rühmatööna kronoloogia koostamine; allikatöö (sh ajakirjandus); skeem, kontuurkaart;</p> <p>I: küsimustele vastamine, lisateksti lugemine;</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne-, enesemääratlus-, õpi-, suhtlus-, matemaatikapädevus;</p> <p>L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus;</p> <p>T: informaatika (töö meediafailidega); kirjandus (anekdoot); matemaatika (ajatelg); geograafia (maailma kaart, kohanimeregistri kasutamine, leppemärgid); ühiskonnaõpetus (ÜRO); füüsika (tuumapomm);</p>	<p>Skeemi põhjal jutustab Teisest maailmasõjast.</p> <p>Osutab atlase abiga sõjatandritele, sõja osapooltele, sõja tagajärjel toimunud poliitilistele muutustele.</p> <p>Vastab teema kohta käivatele küsimustele, kasutades vastavat sõnavara.</p> <p>Seletab, miks tähistatakse holokaustipäeva.</p>
<p>Eesti Teise maailmasõja ajal</p> <p>1) baaside ajastu</p> <p>2) iseseisvuse kaotamine</p> <p>3) juuniküüditamine</p> <p>4) sõjategevus Eesti territooriumil</p> <p>5) Nõukogude ja Saksa okupatsioonid (4 tundi)</p>	<p>Selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos;</p> <p>Iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist;</p> <p>Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>MRP, küüditamine, baaside leping, okupatsioon, Atlandi Harta</i>;</p>	<p>F: jutustus, seletus, töö atlasega, arutelu;</p> <p>K: allikatöö; luuletuse analüüs; võrdlus (Saksa – NSVL); analüüs küüditatute nimekirja väljavõtte põhjal;</p> <p>I: teksti lugemine;</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, suhtlus-, matemaatika-, ja ettevõtlikkuspädevus;</p> <p>L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus;</p> <p>T: kirjandus (luule); matemaatika (arvandmed);</p>	<p>Selgitab, kuidas mõjutasid MRP ja baaside leping Eesti ajalugu, sesoses nendega ka EV iseseisvuse kaotamist, kasutades vastavaid mõisteid;</p>
Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000, 35 tundi				
<p>Külm sõda</p> <p>1) külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid</p>	<p>Iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid;</p>	<p>F: töö atlasega, jutustus, seletus, arutelu</p>	<p>Ü: matemaatika-, õpi-, väärtus-, sotsiaalne-, suhtluspädevus;</p>	<p>Skeemi põhjal iseloomustab külma sõda, sh mõistet.</p> <p>Leiab atlasest temaatilised kaardid ning näitab</p>

<p>2) kahepooluselise maailma kujunemine: Trumani doktriin, Marshalli plaan, Berliini blokaad ja Saksamaa lõhestamine 3) kriisid ja sõjad: Kuuba kriis, Berliini müür, Vietnami sõda (4 tundi)</p>	<p>Näitab kaardil olulisemaid külma sõja aegseid kriisikoldeid. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>külm sõda, kriisikolle</i>;</p>	<p>K: skeem, ajatelg, paaristöö (kriisid), klassikaaslastele info jagamine, töö allikatega; I: teksti lugemine, infootsing;</p>	<p>L: keskkond ja jätkusuutlik areng, teabekeskond, tervis ja ohutus; T: geograafia (maailma kaart, kohanimeregistri kasutamine, leppemärgid); matemaatika (ajatelg); informaatika (infootsing);</p>	<p>kriisikoldeid, sh seletab <i>kriisikolde</i> mõistet.</p>
<p>Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel 1) USA ühiskond: sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika 2) Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng. Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted (4 tundi)</p>	<p>Iseloomustab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel;</p>	<p>F: töö atlasega, jutustus, seletus, arutelu, videoklipp (King), lisatekst; K: kontuurkaardi täitmine, paaristööna sündmuste valik ja ajatelje koostamine, töö allikatega, I: küsimuste koostamine pildi põhjal, lisateksti lugemine;</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, suhtlus-, matemaatika- ja ettevõtlikkuspädevus; L: keskkond ja jätkusuutlik areng, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tervis ja ohutus; T: geograafia (maailma ja Euroopa kaart); ühiskonnaõpetus (demokraatia, turumajandus); matemaatika (ajatelg); kunst (disain);</p>	<p>Toob välja Saksamaa LV ja USA arengu põhijooned.</p>
<p>Kommunistlikud riigid 1) kommunistliku süsteemi teke 2) NSV Liit: stalinism, sula, stagnatsioon (6 tundi)</p>	<p>Iseloomustab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel; Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kriisikolle, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioon</i>;</p>	<p>F: töö atlasega, miniloeng, seletus, arutelu, lisatekst; K: kontuurkaart, allikatöö, infootsing paaristööna; I: mäng – sõnarida, teksti lugemine;</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, suhtluspädevus; L: keskkond ja jätkusuutlik areng, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond; T: informaatika (infootsing); geograafia (maailma kaart, kohanimeregistri kasutamine, legendi koostamine);</p>	<p>Toob välja NSVL iseloomulikud jooned erinevates valdkondades, kasutab õiges kontekstis mõisteid.</p>

			ühiskonnaõpetus (plaanimajandus);	
Eesti Nõukogude okupatsiooni all 1) piiride muutumine 2) repressioonid 3) kollektiviseerimine 4) industrialiseerimine 5) poliitiline juhtimine 6) kultuur ja eluolu (6 tundi)	Iseloomustab Eesti arengut NSV Liidu koosseisus; Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioon</i> ;	F: jutustus, seletus, arutelu, töö atlasega; K: võrdlus, allikatöö; I: teksti lugemine, lünktekst, küsimustiku koostamine, lühiuurimus;	Ü: väärtus, sotsiaalne-, enesemääratlus-, õpi-, suhtlus-, ettevõtlikkuspädevus; L: keskkond ja jätkusuutlik areng, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond; T: geograafia (Eesti kaart); eesti keel (lühiuurimus); informaatika (lühiuurimuse vormistamine);	Koostab lühiuurimuse ja selle põhjal teeb järeldusi eluolu kohta ENSV-s. Iseloomustab Eesti arengut NSVL koosseisus, kasutab õigesti mõisteid.
Kommunistliku süsteemi lagunemine 1) <i>perestroika ja glasnost</i> 2) M. Gorbatšov 3) B. Jeltsin 4) Saksamaa ühinemine (4 tundi)	Toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed; Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>perestroika, glasnost</i> ; Teab, kes olid järgmised isikud, ja iseloomustab nende tegevust: Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin.	F: töö atlasega, demonstratsioon (video augustiputši kohta), arutelu, seletus, jutustus; K: töö allikatega, konspekteerimine; I: teksti lugemine, küsimuste koostamine klassikaaslasele ja vastamine;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, suhtlus-, ettevõtlikkuspädevus; L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond; T: geograafia (Euroopa kaart);	Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>perestroika, glasnost</i> ; seletab, miks kommunistlik süsteem kokku varises ja milliseid tagajärgi see kaasa tõi; Tunneb pildilt M.Gorbatšovi ja B.Jeltsinit, iseloomustab nende tegevust;
Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine 1) Laulev revolutsioon 2) Balti kett 3) põhiseadusliku korra taastamine (5 tundi)	Analüüsib Eesti iseseisvumise taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>Balti kett, laulev revolutsioon</i> ; Teab, kes olid järgmised isikud, ja iseloomustab nende tegevust: Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar, Mart Laar.	F: demonstratsioon (video, raha), seletus, arutelu, jutustus, miniloeng; K: film „Laulev revolutsioon“, töö allikatega, paaristöö sündmustega, info otsimine, digramm, probleemide püstamine ja lahenduste otsimine; I: lühiarutlus, teksti lugemine;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, enesemääratlus-, õpi-, suhtlus-, matemaatika- ja ettevõtlikkuspädevus; L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tervis ja ohutus; T: eesti keel (arutleva teksti koostamine); muusika (Eesti	Koostab lühiarutluse, milles toob filmi põhjal näiteid iseseisvumise taastamise protsessist ning kodanikujulgusest, kasutab vastavaid mõisteid. Nimetab EV arengujooni 1990ndatel. Tunneb fotolt A.Rüütlit, L.Merd, E.Savisaart ja M.Laari

			heliloojad, A.Mattiisen); ühiskonnaõpetus (kodanikuühendused, kodanikuaktiivsus); matemaatika (diagramm)	ning iseloomustab nende tegevust.
Maailm 1990. aastail 1) üldülevaade 2) Euroopa Liidu laienemine 3) NATO laienemine 4) uued vastasseisud (2 tundi)	Näitab kaardil olulisemaid muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail; Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid, <i>kriisikolle, Atlandi Harta, Euroopa Liit, NATO</i> ;	F: töö atlasega, jutustus, seletus, arutelu; K: paaristööna infootsing ning küsimustele vastamine, võrdlus, töö allikatega, I: kontuurkaart, lisateksti lugemine, üldistamine;	Ü: teabe-, väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, suhtluspädevus; L: kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon; T: geograafia (maailma kaart); ühiskonnaõpetus (EL, NATO); informaatika (infootsing);	Näitab kaardil olulisemaid muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail; Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid, <i>kriisikolle, Atlandi Harta, Euroopa Liit, NATO</i> ;
Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel 1) teaduse ja tehnika areng: aatomiuuringud, infotehnoloogia 2) massikultuur 3) naine ja ühiskondlik elu 4) muutused mentaliteedis (4 tundi)	Iseloomustab kultuuri ja eluolu 20. sajandi II poolel;	F: miniloeng, esitlus, jutustus, seletus, arutelu, helifailid; K: allikatöö; I: teksti lugemine, referaat (XX saj väljapaistvaim isik);	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus-, suhtlus- ja ettevõtlikkuspädevus; L: elukestev õpe ja karjääri planeerimine, keskkond ja jätkusuutlik areng, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus; T: eesti keel (referaat, meedia); informaatika (tekstitöötlus, referaadi vormindamine, autoriõigused, viitamine); ühiskonnaõpetus (massimeedia, andmekaitse); füüsika (kosmos);	Õpilane nimetab kultuurisaavutusi ning iseloomustab eluolu XX saj II poolel.

			muusika (popmuusika); kunst (kunstivoolud ja – kunstnikud);	
--	--	--	--	--

4.3.3.3. Õppetegevus

Kaardi alusel õpitakse tundma, mis territoriaalsed muutused toimusid Versailles' rahulepingu järel: Saksamaa piirid, impeeriumide lagunemine, iseseisvunud riigid. Võrreldakse kaardiga enne Esimest maailmasõda. Kaardi alusel õpitakse tundma muutusi Teise maailmasõja järel: Saksamaa piirid, Saksamaa lõhestamine, iseseisvate riikide kadumine, tähtsamad rinded ja lahingud, MRP mõjusfäärid. Võrreldakse kaardiga enne Teist maailmasõda.

Õpitakse tundma rahvusvahelise elu sündmusi ja erinevate riikide välispoliitilisi taotlusi, analüüsitakse Versailles' süsteemi mõju ning ülemaailmse majanduskriisi mõju, tehakse järeldusi, miks rahvusvaheline olukord teravnes. Iseloomustatakse ja võrreldakse demokraatiat ning diktatuuri. Analüüsitakse diktatuuri eri vormide sarnasusi ja erinevusi. Õpitakse tundma Teise maailmasõja eelset rahvusvahelist olukorda ja riikidevahelisi suhteid ning esile tooma Teise maailmasõja põhjusi.

Analüüsitakse allikaid, sh dokumente, ning õpitakse tundma baaside lepingu ja MRP lisaprotokollide sisu ning olukorda, milles lepingud sõlmiti, tehakse dokumentidele tuginedes järeldusi ja antakse hinnanguid. Õpitakse tundma sündmuste kronoloogiat Eestis ning sündmuste seotust rahvusvahelise olukorraga. Analüüsitakse Eesti Vabariigi võimalusi ja valikuid Teise maailmasõja eel ning ajal.

Õpitakse tundma ajalooliste isikute elu ja tegevust. Suunatakse õpilasi ise informatsiooni otsima, erinevaid infokanaleid kasutama. Õpitakse tundma Eesti Vabariigi ajaloo põhisisu ning arengu põhijooni. Õpitakse tundma üldisi muudatusi nii maailma kui ka eesti kultuuri arengus. Õpilased koostavad esitlusi individuaalselt või rühmatöö tutvustamiseks IKT vahendeid kasutades.

Ajalooalane uurimistöo võib olla elusolevate vanema põlvkonna esindajate või sugulaste elukäigu uurimine, seoste loomine õpitud lähiajaloo, pere- ja kodukoha ajaloo vahel.

4.3.3.4. Õpikeskkond

1. Ajalooatlas, kontuurkaardid, skeemid ja tabelid.
2. Illustratiivne pildimaterjal, fotod, kroonikafilmid, näiteks filmid „Detsembrikuumus“, „Nimed marmortahvilil“.
3. Eesti Vabariigi põhiseadused, dokumendikogumikud (nt Asutava Kogu dokumendid), allikakogumikud (nt Baltimaade ajaloo lugemik. Avita, 2002; Eesti ajaloo pöörded. Dokumente ja materjale vene õppekeelele. Argo, 2008).
4. Ajalooõpetaja käsiraamatud (nt Tagasivaade minevikku, erinevad vaatenurgad. Zvaigsne, 2000; Ajalugu ei ole ainult minevik, minevik ei ole veel ajalugu. EAS, 2004; Holokaust, õppematerjal. EAS, 2007).
5. Elulooaamatud, teemakirjandus, ajalooalane ilukirjandus.
6. Digitaliseeritud ajalehed (www.dea.ee).
7. ERRi saadete arhiiv (<http://etv.err.ee/arhiiv.php>).
8. Dokumentaalsarjad, nt „Tuulepealne maa“, „Eesti aja lood“.
9. IKT-põhised õppematerjalid: interaktiivsed töölehed, nt www.koolielu.ee ja www.miksike.ee, www.schoolhistory.co.uk, www.mrdonn.org, .

5. ÜHISKONNAÕPETUS

5.1. ÜLDALUSED

5.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
- 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
- 3) teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja teostamises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil;
- 4) väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, nagu seaduslikkus, vabaduse ja vastutuse seos; arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, panustab ühiskonna jätkusuutlikku arengusse ja sidususse ning seisab vastu kesksete normide rikkumisele; on seadusekuulekas;
- 5) määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.

5.1.2. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks.

Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ning hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvate õppele.

Esimeses kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aiena.

Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega oma huvide ja võimaluste järgi.

Teises kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslike institutsioone, nagu Riigikogu, valitsus, president, kohus, kohalik omavalitsus, riigikontroll, õiguskantsler.

Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on rohkem pööratud tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana (nt sotsiaalkaitse süsteemi kasutamine, valla/linna elukorralduses kaasaraäkimine, e-teenuste tarbimine jne).

Majanduse käsitlemine kolmandas kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõtte, ressursid, tootlikkus, kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine). Ainult käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme.

Õppes pööratakse suurt tähelepanu õpilaste õpimotivatsiooni arendamisele. Olulisel kohal on aktiivõppemeetodid, nagu arutelud, juhtumianalüüsid, rollimängud, projektid ja õppekäigud. Tähtis on viia aine käsitlemine klassiruumist välja ning kasutada igal asjakohasel juhul elusituatsioone (nt demokraatia rakendamine koolis, kodanikualgatus ja vabatahtlik tegevus kodukohas).

Aktiivse kodaniku kontseptsioon käsitleb kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult kui hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse rakendussuuna võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt tarbijahariduses, kodanikualgatuses, koolielu korraldamises).

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonnasse, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne.

Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, Interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaali, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid Internetis). Nii omandab õpilane teabe ja tehnoloogia kasutamise oskuse, mille vajadus tänapäeva maailmas pidevalt kasvab.

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingu teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: arvutiklass, raamatukogu, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud, arhiivid, näitused, muuseumid.

Kooliastme spetsiifilised õppetegevused esitatakse vastava kooliastme lõpus.

5.1.3.Õpikeskkond

1. Kool korraldab valdava osa õpet klassis, kus saab rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus. Õppe sidumiseks igapäevaেলuga võimaldab kool õpet väljaspool klassi.
2. Kool võimaldab kasutada klassiruumis Eesti Vabariigi põhiseadust, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni ning ÜRO lapse õiguste konventsiooni.
3. Kool võimaldab ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale (kontuur- ja seinakaardid, auvised, erialased teatmeteosed, ajalehed ja ajakirjad ning statistilised ja meetoodilised materjalid).
4. Ühiskonnaõpetuse tundides kasutatakse järgmisi allikaid:
 - 1) õppekirjandus (õpik, töövihikud, õpetaja käsiraamatud jne), kaart, kontuurkaart, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklid, teemakohased filmid;

- 2) kodaniku käsiraamatud (<http://www.meis.ee/est/raamatukogu/?ID=109&view=view>), „Inimene ja ühiskond. Ühiskonnaõpetuse õppematerjal” (2006); suvekooli materjalid „Ühiskonnaõpetuse õpetajate suvekool“, Narva-Jõesuu, 26.–29. juuni 2007;
- 3) kohalikud ja üleriigilised ajalehed, ajalehtede elektroonilised väljaanded (nt Postimees www.postimees.ee), autorikaitse seadus, tuntumad otsingumootorid (nt Google, Neti jne), kooliga seotud infoportaalid (nt Miksike <http://www.miksike.ee/>, Koolielu www.koolielu.ee jne), Interneti-põhised teatmeteosed (nt Wikipedia), noorteportaalid (nt <http://www.kuut.ee/>), suhtluskeskkonnad (nt facebook jne), ajakirjaniku eetikakoodeks (<http://www.eal.ee>), e-raamatukogud (nt ESTER), muusika ja video vahetuskeskkonnad (nt YouTube jne);
- 4) rahvusseltside ja usuühenduste koduleheküljed (nt Eestimaa Rahvuste Ühenduse infolehed <http://www.nationalities.ee/>, Eesti Kirikute Nõukogu <http://www.ekn.ee> jne), raamatusari „Rahvused Eestis”, tõsielufilmid sarjast „Etnomosaiik”, sidususega tegelevad organisatsioonide koduleheküljed (nt Eesti Koostöö Kogu <http://www.kogu.ee>), Eesti inimarengu aruanded, soolise võrdõiguslikkusega seotud elektroonilised materjalid (nt Sotsiaalministeeriumi kodulehel <http://www.sm.ee/index.php?id=98>), statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekülg <http://www.stat.ee/>);
- 5) lapse õiguste konventsioon, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon, noorte abitelefoniid (nt Lasteabi telefon 116 111);
- 6) e-demokraatia võimalused (nt Riigiportaal <http://www.eesti.ee>), Eesti Vabariigi põhiseadus, elektrooniline Riigi Teataja, institutsioonide ja õigusorganite koduleheküljed (nt Riigikogu <http://www.riigikogu.ee/>, kohtud <http://www.kohus.ee/> jne), erakondade koduleheküljed (nt Eesti erakondade ajalugu <http://erakonnad.instituut.ee/>), R. Toomla, „Eesti erakonnad” (1999), valimistega seotud materjalid (nt: <http://www.vvk.ee/>), kodakondsusseadus;
- 7) ajakiri Eurokratt, Euroopa Liidu infoportaal http://europa.eu/index_et.htm, „Peamised faktid ja arvandmed Euroopa ja eurooplaste kohta” (2006) http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/66/index_et.htm, „12 lugu Euroopa Liidust” (2006) http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/60/index_et.htm, „Ülevaade Euroopa Liidust” (2007) http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/69/index_et.htm, „Kuidas Euroopa Liit toimib” (2007) http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/68/index_et.htm, DVD „Euroopa Liit selgeks” (2008);
- 8) mittetulundusühingute koduleheküljed (nt Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit <http://www.ngo.ee/>, Noorteportaal NIP <http://www.nip.ee/> jne), noorteorganisatsioonid (nt kodutütred <http://www.kodutytaar.ee>, skaudid <http://www.skaut.ee/>, ELO <http://www.elo.ee/> jne), „Osale. Ütle, kui mõtled” (2008);
- 9) maailmahariduse portaal <http://www.maailmakool.ee>;
- 10) tarbimisega seotud kodulehed (nt Eesti Tarbijakaitse Liit <http://www.tarbijakaitse.ee/>), raha planeerimine (nt Tarbijaveeb <http://www.minuraha.ee>), elektrooniline tarbija- ja pakendiinfo (nt <http://www.tarbijakaitse.ee/>, <http://www.envir.ee/999> jne), elukutsevalikut hõlbustavad lehed (nt Rajaleidja <http://www.rajaleidja.ee/>), statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekülg <http://www.stat.ee/>).

5.1.4.Hindamine

Ühiskonnaõpetuse õpitulemusi hinnates lähtutakse põhikoolis õppekava üldosa ning teiste hindamist reguleerivate õigusaktide hindamise käsitlusest.

Hinnatakse nii õpilase teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel. Aineteadmiste ja -oskuste kõrval antakse hinnanguid ka väärtuselistes ning hoiakulistes küsimustes. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ning rühmatöö.

Hinnanguid andes ja numbriliselt hinnates võetakse aluseks ainekavaga määratletud õpitulemused. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Õpitulemuste kontrollimise vormid on mitmekesised ja vastavuses õpitulemustega. Aine pakub rohkesti võimalusi mitmekesiseks tööks erinevate allikatega (pildid, skeemid, tabelid, tekstid). Vanuseastme järgi võib lihtsamaid ülesandeid anda mõne fakti või näite leidmiseks ning hinnata ülesande täitmise põhjalikkust ja täpsust. Praktiliste tööde puhul ei hinnata mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi kulgu. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata.

Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega. Õpilane teab, mida ja millal hinnatakse, mis hindamisvahendeid kasutatakse ning mis on hindamise kriteeriumid.

Kokkuvõtvaiks hindamiseks sobivad probleemküsimuse avamine, arvamusküsimus, uurimus ja juhtumianalüüs, dokumendi, statistiliste andmete ning karikatuuri analüüs, kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded: mõiste ja selgituse kokkuvõtmine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms), informatsiooni rühmitamine.

Praktiliste tööde puhul hinnatakse töö planeerimise, tegemise, tulemuste tõlgendamise, järelduste tegemise, põhjendamise ning tulemuste esitamise oskust.

Õppekava põhjal võib põhikoolis korraldada läbivatest teemadest lähtuva või õppeaineid integreeriva loovtöö. Ühiskonnaõpetuse spetsiifika eeldab ja võimaldab seda laadi tööd koostada.

5.2. II KOOLIASTE.

5.2.1.6.klass. Ühiskonnaõpetus. 35 tundi.

II kooliastme õpitulemused kajastavad õpilase head saavutust.

6. klassi lõpetaja:

- 1) on viisakas, sõbralik, väarikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus;
- 2) teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
- 3) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 4) loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus);
- 5) teab, mis on põhiseadus ja teised seadused ning miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
- 6) selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;
- 7) mõistab inimeste iseärasusi; teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ning valmis koostööks; oskab vältida ja lahendada konflikte;
- 8) toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat; tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ning tarbijana;

- 9) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
- 10) teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

5.2.1.1. Õpitulemused

- 1) seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid rahvus, riik, võrdõiguslikkus ja sallivus;
- 2) nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone;
- 3) nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid;
- 4) toob näiteid naiste ja meeste võrdsete õiguste ning nende rikkumise kohta Eestis;
- 5) suhtub sallivalt erinevustesse;
- 6) teab ja hoiab kogukonna traditsioone;
- 7) teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus);
- 8) nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis.
- 9) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus;
- 10) nimetab kodukohas tegutsevaid seltse, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust;
- 11) nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust;
- 12) teab kodukoha kodanikualgatusi ning algatab neid ja osaleb neis võimaluse korral;
- 13) toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi.
- 14) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid inimõigus, seadus, demokraatia;
- 15) iseloomustab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid (arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja olla valitud);
- 16) nimetab ja austab inimõigusi;
- 17) teab, et Eesti on demokraatlik vabariik; nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid;
- 18) teab, mis on kohalik omavalitsus; toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta;
- 19) teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma; toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta.
- 20) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis;
- 21) märkab ning arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks; oskab otsida ning pakkuda abi probleemide lahendamisel;
- 22) toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat;
- 23) tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi ning tunneb õiguste ja vastutuse tasakaalu.
- 24) teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel;
- 25) teab, kuidas teenitakse raha ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning planeerida oma aega;
- 26) teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid;
- 27) iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed;
- 28) selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale;
- 29) oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ning tunneb tarbija õigusi.
- 30) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks, sh kasutab indekseid, sõnastikke, otsingumootoreid ning entsüklopeediat;
- 31) oskab eristada fakti ja arvamust;
- 32) oskab esitada oma teadmisi ja seisukohti; loob, kasutab ning jagab infot;
- 33) väärtustab teiste autorite ja enda tehtud tööd; viitab teiste autorite loomingule; tunneb autorina vastutust oma teose eest ning teadvustab autorikaitsega seonduvaid probleeme Internetis;

- 34) tunneb Interneti võimalusi, kasutamise ohtusid ja informatsioonilise enesemääramise võimalusi;
- 35) mõistab, et reklaami taga on müügiedu taotlus.

5.2.1.2. Tabel 5. Õppesisu. 6.klass. Ühiskonnaõpetus. Võnnu Keskkool

Kohustuslik teema/maht	Õpitulemused	Metoodilised soovitused	Soovitused lõimingu osas	Soovitused hindamise osas
I teema. Sotsiaalsed suhted (11 tundi)				
Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus (6 tundi)				
1.1. Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Kultuur rahvusliku identiteedi kandjana (2 tundi)	1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kodukoha rahvas ja kodukoha rahvused</i> . 2. Nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone. 3. Nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid.	F: demonstratsioon (kodulk), vestlus, jutustus, võimalusel esindaja kogudusest; K: diagrammi koostamine, töö allikatega (rahvusseltside ja usuühenduste kodulk), statistika; I: lisateksti lugemine, küsimuste koostamine külalisele;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus-, matemaatika- ja suhtluspädevus; L: teabekeskond, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus; T: Eesti keel ja kirjandus: (rahvaluule, omakultuur ja kultuuriline mitmekesisus), võõrkeeled (kodu ja lähiümbrus), ajalugu (kogukonna identiteedi teke), inimeseõpetus (eelarvamuste mõju) matemaatika: (statistika);	Allikate põhjal nimetab ja koostab digrammi rahva erinevate tunnuste ja/või rahvuste kohta, kirjeldab nende eluolu ja tavasid. Eristab Eestis esindatud peamisi usundeid.
1.2. Sooline võrdõiguslikkus (1 tund)	1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>sallivus, võrdõiguslikkus</i> . 2. Toob näiteid meeste ja naiste võrdsete õiguste ning nende rikkumiste kohta. 3. Suhtub sallivalt erinevustesse.	F: arutelu, jutustus, seletus, videoklipp (vt sm.ee lk); K: ajurünnak, situatsiooniülesanne (kuulutus), lahenduste pakkumine (paaristöö); I:	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus; L: teabekeskond, väärtused ja kõlblus; T: inimeseõpetus (sugudevahelised erinevused, soorollid), ajalugu (soorollide kujunemine ja muutumine), eesti keel, kirjandus (soorollide kujutamine ilukirjanduses);	Näitab oma käitumisega üles tolerantsust. Seletab teemakohaseid mõisteid ning toob nende kohta näiteid.

<p>1.3. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. (1 tund)</p>	<p>Teab ja hoiab kogukonna traditsioone.</p>	<p>F: juhitud vestlus, demonstratsioon (www.geni.com); K: võrdlus; I: sugupuu visandamine;</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus-, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus; L: teabekeskond, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus; T: inimeseõpetus (kogukonnasisesed suhted), ajalugu (kogukondade kujunemine ja roll), eesti keel, kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduslikes teostes); kunstiõpetus (teema avamine omaloomingus);</p>	<p>Nimetab ja kirjeldab kogukonna traditsioone. Osaleb kogukonna üritustel.</p>
<p>1.4. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid. (2 tundi)</p>	<p>1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>riik</i>. 2. Nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis. 3. Teab, mis on isikutunnistus ja vajalikud reisidokumendid (pass, isikutunnistus).</p>	<p>F: töö atlase ja virtuaalse kaardiga, demonstratsioon (ID, pass, www.politsei.ee); K: kontuurkaart, töö allikatega (sh ajakirjandus), ajurünnak; I: jutuke;</p>	<p>Ü: sotsiaalne-, õpi-, suhtluspädevus; L: teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, tervis ja ohutus; T: ajalugu (Euroopa tsivilisatsiooni kujunemine) võõrkeeled (Eesti naaberriigid), loodusõpetus (planeet Maa, Euroopa kaart);</p>	<p>Kirjutab jutukese teemal „Riik“. Märgib kontuurkaardile Eesti naaberriigid. Leiab ajakirjandusest näiteid selle kohta, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis. Teab, mis on ID-kaart ja pass ning millal neid kasutatakse.</p>
<p>Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus; koostöö (5 tundi)</p>				
<p>2.1. Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. (1 tund)</p>	<p>1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kodanikuühendus</i>, <i>kodanikualgatus</i>, <i>vabatahtlik tegevus</i>. 2. Nimetab kodukohas tegutsevaid seltsi, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust.</p>	<p>F: K: I:</p>	<p>Ü: L: T: matemaatika (statistika), inimeseõpetus (suhted teistega), eesti keel (kodanikuühiskond ja rahvussuhted);</p>	

2.2. Noorte organisatsioonid. (1 tund)	Nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone, kirjeldab nende tegevust ning osaleb neis võimaluse korral.	F: vestlus, demonstratsioon (Noorteportaal NIP http://www.nip.ee/ , noorteorganisatsioonid (nt kodutütred http://www.kodutytar.ee , skaudid http://www.skaut.ee/ , ELO http://www.elo.ee/jne)) K: paaristööna noorteorganisatsioonide tutvustus (arvutitund) I: info otsimine ja analüüs;	Ü: L: tehnoloogia ja innovatsioon, T: eesti keel (mängiv inimene), kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses);	Nimetab ja iseloomustab noorteorg.-ne, mille tööst on tal võimalik osa võtta, võimalusel osaleb neis.
2.3. Eakohased kodanikualgatuse võimalused. (1 tund)	Teab kodukoha kodanikualgatusi ning osaleb neis võimaluse korral.	F: K: ajurünnak, rühmatöö, töö kohaliku ajakirjandusega; I:	Ü: L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus T: eesti keel (kodanikuühiskond ja rahvussuhted), kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses), inimeseõpetus (suhted teistega);	Nimetab kodukoha kodanikualgatusi, võimalusel osaleb neis.
2.4. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsiooni-võimalused. (2 tund)	Toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi.	F: demonstratsioon (www.vabatahtlik.ee) K: I:	T: eesti keel (mängiv inimene), kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses), inimeseõpetus (suhted teistega), ajalugu (eluolu erinevates tsivilisatsioonides), muusika (kollektiivis koos musitseerimine);	
II teema. Demokraatia (11 tundi)				
Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine 7 tundi				
3.1 Rahva osalemine ühiskonna valitsemises	Tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta	K:Rühmatöö	inimeseõpetus (suhted teistega), eesti keel (kodanikuühiskond ja rahvussuhted);	Teab demokraatia põhimõtteid

3.2 Võimude lahusus Riigikogu, Valitsus, Vabariigi president ja kohus	tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades;	F: arutelu, jutustus, seletus, K: kontuurkaart, töö allikatega (sh ajakirjandus), ajurünnak; I: ajurünnak	Ü: sotsiaalne-, õpi-, suhtluspädevus; T: matemaatika (statistika), inimeseõpetus (suhted teistega), eesti keel (kodanikuühiskond ja rahvussuhted);	Oskab selgitada Riigikogu, Valitsuse ja Presidendi ning kohtu ülesandeid; Oskab nimetada Eesti Vabariigi presidentide
3.3 Kohalik omavalitsus	Tunneb Eesti halduskorraldust; oskab suhelda riigi ja omavalitsusasutustega;	F: arutelu, jutustus, seletus, videoklipp (vt sm.ee lk); K: ajurünnak, situatsiooniülesanne	L: tehnoloogia ja innovatsioon, T: eesti keel (mängiv inimene), kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses);	Tunneb Eesti maakondi ja oskab leida info koduvalla kodulehelt
3.4 Seaduste ülimuslikkus ja seadus kui regulatsioon	tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust; oskab leida ning kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi;	I: lisateksti lugemine, küsimuste koostamine külalisele; töö põhiseadusega	L: teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, tervis ja ohutus; T: ajalugu (Euroopa tsivilisatsiooni kujunemine) võõrkeeled (Eesti naaberriigid),	Selgitab, mis on seadused?; Töö põhiseadusega
3.5 Peamised inimõigused (õigus elule, õigus vabadusele)	tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt;	F: töö Inimõiguste deklaratsiooniga K: töö allikatega (sh ajakirjandus), ajurünnak; I: jutuke;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus; L: teabekeskond, väärtused ja kõlblus;	Koostab jutukese loetu põhjal, kus põhjendab miks on inimõigusi vaja
Koolidemokraatia, lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas (4 tundi)				
3.6 Õpilasmavalitsus ja õpilaste osalemine koolielus	Määratleb ja tunnetab end oma kogukonna liikmena; selgitab näidete kaudu vabauhenduste	F: arutelu, jutustus, seletus I: lisateksti lugemine, küsimuste koostamine õpilasesindusele	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus; L: teabekeskond, väärtused ja kõlblus;	Oskab selgitada Õpilasesinduse funktsiooni ja teab enda osalemise võimalustest

	toimimise põhimõtteid ja eesmäärke;		T: matemaatika (statistika), inimeseõpetus (suhted teistega), eesti keel (kodanikuühiskond ja rahvussuhted);	
3.7Kooli sisekord (kodukord)	Oskab leida ning kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi;	F: arutelu, jutustus, seletus I: lisateksti lugemine Võnnu KK kodukord	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus; L: väärtused ja kõlblus; T: Eesti keel ja kirjandus	Teab kooli kodukorda ja oskab vastata vastavatele küsimustele
3.8Lapse õigused ja kohustused. Lapse õiguste ja kohustuste tasakaal	Oskab leida ning kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi;	F: arutelu, jutustus, seletus K: ajurünnak; I: jutuke;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus; L: väärtused ja kõlblus;	Teab oma õigusi ja kohustusi; Jutukese koostamine
III Töö ja tarbimine (7 tundi)				
4.1Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmise	Selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses;	F: arutelu, jutustus, seletus, videoklipp K: ajurünnak, situatsiooniülesanne (kuulutus), lahenduste pakkumine http://www.minuraha.ee	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus; T: matemaatika (statistika), inimeseõpetus (suhted teistega), eesti keel (kodanikuühiskond ja rahvussuhted);	Nimetab turumajanduse põhimõtteid ning oskab selgitada riigi ja ettevõtte rolli
4.2Elukutsed- teadmised ja oskused. Elukestev õpe	Hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri,	F: arutelu, jutustus, seletus I: jutuke;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus; L: teabekeskond, väärtused ja kõlblus;	Koostada jutuke teemal „Kuidas mõjutavad teadmised ja oskused elukutse valikut”

4.3 Elukutsed ja ettevõtted kodukohas	Kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsid ning tegevuse tagajärgi prognoosides; teab kodukohas tegutsevaid ettevõtteid	F: arutelu, jutustus, seletus, vestlus I: skeemi koostamine	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus-, matemaatika- ja suhtluspädevus; L: teabekeskond, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus;	Planeerib oma karjääri; oskab nimetada kodukohas tegutsevaid ettevõtteid
4.4 Teadlik, säästev tarbimine	Hindab ressurside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;	F: arutelu, jutustus, seletus, vestlus http://www.tarbijakaitse.ee/	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus; T: matemaatika (statistika),	Nimetab võimalusi kuidas olla säästev
4.5 Töökultuur ja tööeetika	Teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsid ning tegevuse tagajärgi prognoosides;	K: Rühmatöö F: arutelu, jutustus, seletus, K: kontuurkaart, töö allikatega (sh ajakirjandus), ajurünnak; I: ajurünnak	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus;	Oskab selgitada mis on eetiline ja viisakas käitumine
IV Meedia ja teave 6 tundi				
5.1 Raamatukogu, Internet	Külastab raamatukogu, teab millist kirjandust sealt on võimalik leida	F: arutelu, jutustus, seletus,	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus; L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus T: eesti keel (kodanikuühiskond ja rahvussuhted), kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses),	Selgitab, missugust kirjandust on võimalik leida
5.2, Ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon	Oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid;	F: arutelu, jutustus, seletus, K: töö allikatega (sh ajakirjandus), ajurünnak;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus; L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus	Nimetab erinevaid meedia vahendeid ja oskab hinnata neid kriitiliselt

			T: eesti keel (kodanikuühiskond ja rahvussuhted), kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses),	
5.3Teadlik infotarbimine ja – edastamine	Analüüsib kriitiliselt infokeskkonda,	I: lisateksti lugemine, küsimuste koostamine	L: tehnoloogia ja innovatsioon, T: eesti keel (mängiv inimene), kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses);	
5.4Autoriõiguste kaitse	Analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autorikaitset;	F: arutelu, jutustus, seletus, K:töö allikatega (sh ajakirjandus) I: lisateksti lugemine,	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus, ettevõtlikkus- ja suhtluspädevus; L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus T: eesti keel (kodanikuühiskond)	Osakb väärtustada teiste tööd ja teab, nt. viitamise reegleid

5.3. III KOOLIASTE. Teemad, õpitulemused, õppesisu ja – tegevus klassiti.

III kooliastme õpitulemused kajastavad õpilase head saavutust.

Põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- 2) määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- 3) tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt;
- 4) tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ning kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi;
- 5) tunneb Euroopa Liidu ülesehitust ja väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärgi;
- 6) selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; mõistab riigi ja turu vahet, teab, mis on avalik ja erasektor; tunneb maksustamise eesmärgi ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- 7) hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsides ning tegevuse tagajärgi prognoosides;
- 8) hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- 9) analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autorikaitses; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid;
- 10) teab, mis on üleilmastumine, ja toob näiteid üleilmastumise mõjude kohta majandusele, kultuurile, keskkonnale jne.

5.3.1.9.klass. Ühiskonnaõpetus. 70 tundi

5.3.1.1. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada;
- 2) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *avalik arvamus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, autorivastutus, reklaam ja plagiaat*;
- 3) mõistab ajakirjanduses käsitletavaid probleeme; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks;
- 4) tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.
- 5) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid *sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, identiteet, mitmekultuurilisus*;
- 6) märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi;
- 7) väärtustab sotsiaalset õiglust ja sidusust;
- 8) väärtustab soolist võrdõiguslikkust;
- 9) mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.
- 10) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, erasektor, eraettevõtte, mittetulundussektor, sihtasutus*;
- 11) selgitab sektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- 12) teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi

- 13) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *inimõigused, põhiõigused, sotsiaal-majanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused*;
- 14) tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid, märkab nende rikkumist (sh vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm); tunneb õiguste ja kohustuste ning vabaduse ja vastutuse seost;
- 15) tunneb riske, oskab vältida ohte ja teab, kust otsida abi.
- 16) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *demokraatia, autokraatia, totalitarism; võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus*;
- 17) selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises;
- 18) väärtustab demokraatlikke vabadusi ja tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäühe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi;
- 19) oskab vahet teha demokraatial ja autokraatial, tunneb ning selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ning annab neile hinnangu;
- 20) selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid
- 21) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus, õigusakt; erakond, valimised, kodakondsus, kodanik, alaline elanik*;
- 22) tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart);
- 23) mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda; oskab leida vajalikku õigusakti, kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT);
- 24) suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades;
- 25) tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust;
- 26) selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid, kujundab oma põhjendatud seisukoha valijana ning nimetab Eesti parlamendierakondi;
- 27) teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on; teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.
- 28) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *kodanikuühiskond, vabaaühendus, kodanikuosalus, kodanikualgatus*;
- 29) mõistab kodanikuühiskonna ja vabaaühenduste toimimise põhimõtteid ning eesmärgi; iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel;
- 30) oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas; analüüsib probleeme ning pakub lahendusi;
- 31) algatab ja toetab koostööd ühiste eesmärkide seadmisel ning elluviimisel.
- 32) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum, riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investering, tarbijakaitse*;
- 33) tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu;
- 34) analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ning võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel;
- 35) tunneb eelarve koostamise põhimõtteid; oskab arvutada netopalka;
- 36) tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana ning tarbib säästlikult;

- 37) iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, ettevõtluse ja riigi rolli majanduses; selgitab maksustamise eesmärgi, teab Eestis kehtivaid makse, üksikisiku õigusi ning kohustusi seoses maksudega.

5.3.1.2. Tabel 6. Õppesisu. 9.klass. Ühiskonnaõpetus. Võnnu Keskkool

Kohustuslik teema/ maht	Õpitulemused	Metoodilised soovitused	Soovitused lõimingu osas	Soovitused hindamise osas
I teema. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted (22 tundi)				
Meedia ja teave (7 tundi)				
Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Teabe tõlgendamine ja kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine. (2 tundi)	Õpilane orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada; Õpilane teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>avalik arvamus</i> . Õpilane mõistab ajakirjanduses käsitletavaid probleeme; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks.	F: vestlus, esitlus, seletus; K: ajakirjandus, sh elektroonilised väljaanded, lühiuuring, skeem, tekstiharjutused, rühmatöö – ajalehe analüüs; I: teksti lugemine, arvamuse kujundamine;	Ü: sotsiaalne-, õpi-, suhtluspädevus; L: teabekeskond; T: eesti keel (meedia, töö tekstiga);	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik arvamus, ajakirjandusvabadus</i> . Analüüsib ühe teema meediakäsitlust ning kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid. Orienteerub Eesti meediasüsteemis, hindab ja kasutab informatsiooni kriitiliselt. Arutleb meedia rolli üle ühiskonnas eakohaseid näiteid kasutades.
Kommunikatsiooni-eesitlik, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur. (2 tundi)	Õpilane teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika</i> .	F: jutustus, seletus, demonstreerimine, arutelu; K: töö allikatega (nt seadused), ajakirjandus, suhtlusportaalid, kommentaariumid; I: ristsõna, lühiessee, arvamuse kujundamine, poole valimine;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, suhtluspädevus; L: teabekeskond, väärtused ja kõlblus; T: eesti keel (suuline ja kirjalik suhtlus, arutleva teksti kirjutamine); inimeseõpetus (inimestevahelised suhted); muusika (muusikavahetus - programmid internetis, autoriõigus); kunst (sümbol, autoriõigus);	Kirjutab lühiessee, milles kasutab kontekstis mõisteid <i>avalik elu, eraelu, kommunikatsioonietika</i> . Tunneb autori (ka enda kui autori) õigusi ja vastutust erinevates suhtluskogukondades.
Turundus-kommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne.	Õpilane teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>reklaam</i> .	F: illustreeriv materjal (kaubamärgid, reklaamid), seletus, arutelu; K: töö ajakirjandusega, reklaamiseadus, probleemi	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, matemaatika- ja suhtluspädevus L: teabekeskond, väärtused ja kõlblus;	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>reklaam, valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam</i> .

Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahekord, tulud ja kulud meedias). (1 tund)		püstitamine ning sotsiaalreklaami koostamine; I: sotsiaalreklaami lõpetamine;	T: eesti keel (reklaamtekstid); matemaatika (tulude ja kulude arvutamine, andmete teisendamine); kunst (disain);	Eristab infovoost reklaami erinevaid liike ja mõistab nende suhtlusemärki;
Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, allalaadimine. Plagieerimine. (2 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>autoriõigus</i> , <i>autorivastutus</i> , <i>plagiaat</i> ; Tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.	F: seletus, arutelu, vestlus, demonstreerimine; K: autorikaitseeadus, www.autor.ee , ajakirjandus; I: küsimustele vastamine, temaatilise lühiülevaate kirjutamine viitamist kasutades;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus- ja suhtluspädevus; L: teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, väärtused ja kõlblus; T: informaatika (viitamine); kirjandus (autorsus); muusika (autoriõigused); eesti keel (viitamisreeglid); kunst (autoriõigused);	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>plagiaat</i> . Vormistab temaatilise ülevaate korrektselt, kasutab nõuetekohast viitamist ja tsiteerimist.
Ühiskonna sotsiaalne struktuur (6 tundi)				
Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm (2 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid: <i>sotsiaalsed erinevused</i> , <i>identiteet</i> . Märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi.	F: ülevaade, jutustus, seletus, illustreeriv materjal, arutelu; K: diagrammid, töö allikatega, sh ajakirjandusega (nt töökuulutused), kodulehed ja andmebaasid (nt www.stat.ee , http://www.svv.ee/), tabel, protsendi arvutamine, I: lisateksti lugemine, enda rollide märkimine;	Ü: matemaatika-, väärtus-, õpi-, sotsiaalne-, suhtlus- ja enesemääratluspädevus; L: teabekeskond, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus; T: inimeseõp (erinevad sotsiaalsed rühmad); geograafia (teema „Pinnamood“ all inimeste elu ja majandustegevus erineva pinnamoega aladel); matemaatika (statistilise materjali analüüs, diagrammid, protsent); kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses);	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>sotsiaalsed erinevused</i> , <i>identiteet</i> . Märkab erinevaid sotsiaalseid rühmi ning kirjeldab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi. Väärtustab soolist võrdõiguslikkust.
Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus.	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>sotsiaalne kihistumine</i> ,	F: jutustus, seletus, arutelu; K: küsitluse läbiviimine, lahenduste pakkumine, töö	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, suhtlus-, ettevõtlikkus-, matem.- ja enesemääratluspädevus;	Põhjustab, miks on oluline sotsiaalne sidusus.

(1 tund)	<i>sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus.</i> Väärtustab sotsiaalset sidusust.	allikatega (sh ajakirjandus), statistiline andmebaas (www.stat.ee); I: teksti lugemine;	L: teabekeskond, elukestev õpe ja karjääri planeerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet; T: inimeseõp (inimene ja sotsiaalne käitumine); geograafia (Euroopa ja Eesti rahvastik, Euroopa ja Eesti asustus); matemaatika (statistika); kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses);	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus.</i>
Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. (1 tund)	Väärtustab sotsiaalset õiglust.	F: seletus, arutelu; K: võrdlus, töö allikatega, paarisööna töökuulutuse koostamine; I: probleemülesanne stereotüüpide ja sallivuse kohta,	Ü: enesemääratlus-, väärtus-, õpi-, suhtlus-, sotsiaalne-, ettevõtlikkuspädevus; L: teabekeskond; T: inimeseõp (inimene ja sotsiaalne käitumine); ajalugu (võitlus võrdõiguslikkuse eest); kirjandus (teema käsitlemine ilukirj.-s);	Teab, et Eestis kehtib võrdõiguslikkus, koostab vastavatest põhimõtetest lähtuva töökuulutuse. Seisab sotsiaalse õigluse eest.
Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid. (2 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>multikultuurilisus</i> . Mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.	F: arutelu, seletus, illustratiivne materjal K: ajurünnak (väärtused), www.maailmakool.ee (võimalusel film); allikatöö; ajakirjandus; I: küsimustele vastamine, teksti lugemine;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, õpi-, suhtlus-, enesemääratluspädevus; L: väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet, teabekeskond; T: inimeseõp (inimene ja sotsiaalne käitumine); geograafia (rahvastik); ajalugu (äärnuslikud liikumised, seisuslik ühiskond); kunst (teema avamine omaloomingus); muusika (mitmekultuurilisus);	Õpilane oma arvamused avaldustes ei jää pidama stereotüüpide juurde, oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega. Väärtustab mitmekesisust, kultuuride paljusust, aga märkab ka kaasnevaid probleeme.
Ühiskonna institutsiooniline struktuur – avalik sektor, erasektor, kolmas sektor (3 tundi)				
Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused,	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik</i>	F: tabel, koduleheküljed, seletus, vestlus;	Ü: matemaatika-, sotsiaalne- ja õpipädevus;	Nimetab avaliku sektori ülesandeid, toob avaliku sektori

kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused). (1 tund)	<i>sektor, avalik-õiguslik asutus, riigiasutus.</i> Selgitab avaliku sektori spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.	K: paarilisega näidete otsimine, allikatöö; võimalusel vallavalitsuse külastus; I: teksti lugemine;	L: elukestev õpe ja karjääri planeerimine, teabekeskond; T: ajalugu (riikluse kujunemine ja areng); matemaatika (statistiliste andmete kasutamine);	institutsioonide kohta näiteid ning kasutab vastavaid mõisteid.
Erasektor kui kasumile suunatud sektor. (1 tund)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>erasektor, eraettevõte</i> . Selgitab erasektori spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.	F: jutustus, vestlus; K: võrdlus, ajurünnak, võimalusel esindaja erasektorist, paarilisega näidete otsimine; I: küsimuste esitamine, infootsing;	Ü: sotsiaalne-, suhtlus-, õpi-, ettevõtlikkuspädevus; L: elukestev õpe ja karjääri planeerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond; T: geograafia (rahvusvaheline ja Eesti majandus);	Selgitab erasektori olemust ja rolli ühiskonnas, kasutab teemakohaseid mõisteid, toob sektori kohta näiteid lähiümbruskonnast.
Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused. (1 tund)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>mittetulundussektor, sihtasutus</i> . Teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi ning oskab neid kasutada.	F: koduleht vabatahtlikud.ee, selgitus, jutustus, arutelu; K: võrdlus, võimalusel esindaja MTÜ-st, mõni vabatahtlik, allikatöö; I: küsimuste esitamine;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus-, õpi- ja ettevõtlikkuspädevus; L: elukestev õpe ja karjääri planeerimine, väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond; T: ajalugu (rahvuslik ärkamisaeg); geograafia (rahvastik); inimeseõp (altruism);	Õpilane leiab info vabatahtliku töö kohta, nimetab kolmanda sektori erinevaid institutsioone. Oskab tuua näiteid kolmanda sektori kohta.
Ühiskonnaliikmete õigused (6 tundi)				
Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel (2 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>inimõigused</i> . Selgitab inimõiguste olemust. Oskab nimetada tähtsamaid inimõigusi. Märkab inimõiguste rikkumist ning astub samme, et edendada inimõiguste järgimist.	F: kirjeldus, jutustus, arutelu; K: inimõiguste puu, näidete otsimine, töö allikatega (nt ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon, EV põhiseadus), paaristöö situatsiooniülesannetega, töö	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus-, õpipädevus; L: väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tervis ja ohutus; T: inimeseõpetus (inimene ja sotsiaalne käitumine); ajalugu	Seletab mõistet <i>inimõigused</i> . Teab, kust leida infot inimõiguste kohta

		ajakirjandusega (kus ja mida rikutakse?); Freedomhouse.org I: lisateksti lugemine;	(ÜRO); kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses)	
Põhiõigused; sotsiaal - majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused (2 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiõigused, sotsiaal-majanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused.</i>	F: kirjeldus, jutustus, seletus, arutelu; K: inimõiguste puu, näidete otsimine paarilisega, allikatöö, situatsiooniülesanded, rollimäng; I: lisateksti lugemine;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus-, õpi- ja ettevõtlikkuspädevus; L: väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tervis ja ohutus; T: inimeseõpetus (inimene ja sotsiaalne käitumine); ajalugu (põhiseaduslikud tekstid, rahvusvaheliste organisatsioonide tegevus); kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses)	Eristab põhi-, sotsiaal – majanduslikke, poliitilisi ja kultuurilisi õigusi, oskab mõnda nimetada.
Lapse õigused, kohustused ja vastutus. (1 tund)	Tunneb lapse õigusi ja lastekaitse põhimõtteid. Tunneb õiguste ja kohustuste ning vabaduse ja vastutuse seost.	F: diskussioon, suunav selgitus; K: laste õiguste konventsioon, näidend; I: argumentide otsimine väitluseks;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus-, õpi-ja enesemääratluspädevus; L: väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tervis ja ohutus; T: inimeseõpetus (inimene ja sotsiaalne käitumine); kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses)	Teab, kust leida laste õiguste kohta infot ning oskab otsida abi. Mõistab, et õigused, kohustused, vabadused ja vastutus on omavahelises seoses.
Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne eksploatatsioon, elundikaubandus jm. UNICEFi tegevus. (1 tund)	Tunneb riske ja oskab vältida ohte. Teab, kust otsida abi.	F: jutustus, selgitus, küsimustega suunamine, arutelu; K: tööportaalide ja ajakirjanduses olevate töökuulutuste analüüs, statistika; Lasteabi telefon 116 111 I: töö lisatekstiga;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus-, õpi-ja ettevõtlikkuspädevus; L: väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet, teabekeskond, tervis ja ohutus; T: inimeseõpetus (turvalisus ja riskikäitumine); ajalugu (orjakaubandus); kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses); matemaatika (statistilised andmed);	Nimetab riske, oskab ohte vältida ja teab, kust otsida abi.

II teema. Riik ja valitsemine (16 tundi)

Demokraatia (3 tundi)

<p>Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused (1 tund)</p>	<p>Eristab demokraatiat ja autokraatiat, tunneb ning selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ning annab neile hinnangu. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>demokraatia, autokraatia, totalitarism, võimude lahusus ja tasakaal</i>.</p>	<p>F: iseloomulike joonte väljatoomine, seletus, arutelu, töö atlasega; K: võrdlus, paarilisega näiteriikide otsimine maailmast (ajakirjanduse ja atlase abiga); I: isikliku seisukoha kujundamine;</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus-, õpipädevus; L: väärtused ja kõlblus, teabekeskond, tervis ja ohutus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus; T: geograafia (maailma riigid); ajalugu (demokraatia ja diktatuur); kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses);</p>	<p>Nimetab ja eristab demokraatia ja diktatuuri iseloomulikke jooni (kasutab vastavaid mõisteid), toob kaasajast ning minevikust näiteid.</p>
<p>Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus ning võimude lahusus ja tasakaal (1 tund)</p>	<p>Selgitab demokraatia põhimõtteid ja nende rakendamist riigivalitsemises. Iseloomustab ja väärtustab demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt kaasamine, enamuse ja vähemuse arvestamine, igaihe võrdsus seaduse ees, seisukohtade mitmekesisus). Käitub demokraatia põhimõtete järgi.</p>	<p>F: jutustus, seletus, arutelu, demonstratsioon; K: www.eesti.ee, töö allikaga (EV põhiseadus); I: konsepteerimine;</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus-, õpi- ja ettevõtlikkus- ja matemaatikapädevus; L: väärtused ja kõlblus, teabekeskond; T: ajalugu (Montesquieu, valgustus); matemaatika (statistilised andmed);</p>	<p>Toob näited, kuidas riigivalitsemises ja ka nt koolis demokraatia põhimõtteid rakendatakse, käitub ise demokraatia põhimõtete järgi.</p>
<p>Õigusriik. Kodanikuvabadused ja õigused. (1 tund)</p>	<p>Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused</i>. Selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid. Väärtustab demokraatlikke vabadusi ja tunneb demokraatlikus</p>	<p>F: seletus, arutelu, demonstratsioon; K: töö allikaga (põhiseadus), situatsiooniülesanded; elektrooniline Riigi Teataja. www.eesti.ee I: teksti lugemine;</p>	<p>Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus-, enesemääratlus- ja õpipädevus; L: väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond; T: inimeseõpetus (turvalisus); ajalugu (õigusriigi kujunemine);</p>	<p>Nimetab põhiseaduse abil oma kodanikuõigusi ja – kohustusi, teab nende mõistete tähendust. Käitub demokraatia põhimõtete järgi.</p>

	ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäihe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi.			
Eesti valitsemiskord (13 tundi)				
Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus (KOV) (4 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus</i> . Tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust. Iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart). Suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades.	F: jutustus, seletus, vestlus, esitlus, töö atlasega; www.vvk.ee K: I õppekäik (riigikogu, valitsus, president), võimalusel ka II õppekäik (kohus); ülesanded põhiseadusega; töö institutsioonide kodulehtedega, nt www.riigikogu.ee , www.valitsus.ee jne. , skeemid; film riigikogu kohta; töö statistikaga (valimistulemused); I: teksti lugemine, infoallikatega tutvumine, institutsioonide võrdlus, kontuurkaardi täitmine;	Ü: matemaatika-, õpi-, sotsiaalne-, suhtluspädevus; L: teabekeskond, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus; T: ajalugu (võimuinstitutsioonide kujunemine); matemaatika (statistiline analüüs); geograafia (Eesti halduskaart);	Mõistab ajakirjanduslikke ja muid tekste, kus kasutatakse teemakohaseid mõisteid. Leiab põhiseadusest vajaliku info. Iseloomustab (Vajadusel kasutades põhiseaduse abi) EV poliitilist korraldust. Märgib kontuurkaardile Eesti maakonnad. Teab, kuidas saab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega.
Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus (2 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kohus, kolmeastmeline kohtusüsteem, õigusakt</i> . Mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda.	F: seletus, demonstratsioon (RT kasutamine), arutelu; K: paaristöö RT kasutamisel; skeem; töö erinevate seadustega; järjestamine; situatsiooniülesanded; I: lisateksti lugemine, seaduste lugemine;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus-, õpi- ja enesemääratluspädevus. L: väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääri planeerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond, tervis ja ohutus; T: informaatika (infootsing); inimeseõpetus (riskikäitumine);	Teab, millal, kuhu ja kuidas oma õiguste kaitseks pöörduda. Seletab, mis on seadusi vaja ning teab seaduste eiramise tagajärgi. Leiab vajaliku õigusakti, oskab kasutada elektroonilist Riigi Teatajat.

	Oskab leida vajalikku õigusakti ning kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT).		kirjandus (teema käsitlemine ilukirjanduses);	
Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis (2 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodakondsus, kodanikuõigused, kodanikukohustused, kodakondsuseta isik.</i> Tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust.	F: jutustus, arutelu juhtimine, vestlus; K: põhiseadus; kodakondsusseadus, skeem; kodakondsuseksam; võrdlus; ajakirjandus; I: teksti lugemine, küsimustele vastamine;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus-, õpi- ja enesemääratluspädevus. L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond; T: ajalugu (kodaniku mõiste; Euroopa Liit);	Teab, kuidas on saanud EV kodakondsuse, kuidas on võimalik kolmandatel isikutel seda saada. Teeb vahet põhi- ja kodanikuõigustel ja – kohustustel.
Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. (2 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>erakond.</i> Nimetab Eesti parlamendi erakondi.	F: jutustus, miniloeng; K: ajurünnak; erakondade kodulehed (1 arvutitund), sümboolika, asetamine skaalale; võrdlus; rollimäng (erakonna moodustamine); I: teksti lugemine;	Ü: sotsiaalne-, suhtlus-, õpi- ja ettevõtlikkuspädevus L: innovatsioon ja tehnoloogia, väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond; T: kunst (sümbol, disain); ajalugu (erakondade kujunemine);	Seletab, mis on erakond. Nimetab Eesti parlamendi erakondi ning nende liidreid.
Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. (2 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>demokraatlikud valimised, valimisõigus, hääleõigus.</i> Selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid ning kujundab oma poliitilisi eelistusi.	F: jutustus, demonstratsioon; K: töö valimisloosungitega, www.vvk.ee , töö statistiliste andmetega; www.riigikogu.ee , www.vonnu.ee , valimiseseadus; I: küsimuste koostamine valitud saadikule; teksti lugem.	Ü: matemaatika-, väärtus-, suhtlus-, sotsiaalne-, õpi-, enesemääratlus- ja ettevõtlikkuspädevus; L: väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, elukestev õpe ja ja karjääri planeerimine, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon.	Kirjeldab, miks viiakse läbi valimisi, seletab valimiste üldisi põhimõtteid, kasutab vastavaid mõisteid. Nimetab, millised võimalused on valimistel osaleda ja hääletada. Võtab seisukoha Eesti parteipoliitilise olukorra osas.

			T: ajalugu (valimisõiguse laienemine); matemaatika (statistika, diagramm);	
Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides (1 tund)	Oskab nimetada olulisemaid rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on. Teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.	F: osutamine, jutustus, arutelu, töö atlasega; K: töö artiklitega, publikatsioonidega; ajatelg; I: EL riikide ja laienemisprotsessi märkimine kontuurkaardile;	Ü: väärtus-, sotsiaalne-, suhtlus-, õpipädevus; L: väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet, teabekeskond; T: ajalugu (Euroopa Liit); geograafia (rahvusvaheline koostöö, Euroopa kaart, legendi koostamine); matemaatika (ajatelg);	Nimetab vähemalt 3 rahvusvahelist organisatsiooni, mille liige Eesti on. Teab, millised õigused, võimalused ja kohustused kaasnevad EL liikmelisusega.
III teema. Kodanikuühiskond. (15 tundi)				
Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused (6 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuühiskond, vabaühendus, mittetulundusühing</i> . Mõistab kodanikuühiskonna ning vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi. Iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel.	F: miniloeng, esindaja kirikusüsteemist?, K: skeem, võrdlus, töö dokumentide ja ajakirjandusega; äriregister; I: teksti lugemine;	Ü: sotsiaalne-, suhtlus-, õpi- ja ettevõtlikkuspädevus; L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond; T: inimeseõpetus (grupikuuluvus); ajalugu (muinsuskaitse liikumine, fosforiidikampaania);	Kasutab õiges kontekstis mõisteid. Seletab, kuidas kodaniku- ja vabaühenduste kaudu on võimalik oma huvisid ja demokraatiat realiseerida.
Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid.	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuosalus, kodanikualgatus</i> . Oskab kasutada tegetsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas. Analüüsib probleeme ja pakub lahendusi.	F: jutustus, arutelu; ÕE esindaja ning tegevuse tutvustus; K: www.vabatahtlikud.ee , „Hea Kodanik“, märksõnaloendi koostamine üksi, paaris- ja rühmatööna, tegevuse planeerimine; töö allikate, brošüüride jms-ga, erinevate organisatsioonide kodulehtedega; projektitöö;	Ü: enesemääratlus-, suhtlus-, õpi-, sotsiaalne- ja ettevõtlikkuspädevus; L: elukestev õpe ja karjääri planeerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond; T: ajalugu (kodanikuühiskonna areng);	Pakub võimalusi, kuidas osaleda kodanikuühiskonnas, teab ja teeb vahet mõistetel <i>kodanikuosalus</i> ja <i>kodanikualgatus</i> .

(6 tundi)	Algatab ning toetab koostööd ühiste eesmärkide seadmisel ja elluviimisel.	I: info otsimine, erinevate allikate lugemine, küsimuste koostamine;		
Käitumine kriisioludes. (3 tundi)	Märkab abivajajat ja abistab võimaluse korral.	F: selgitus, jutustus, abitelefoniid jms; K: situatsiooniülesanded, rollimäng, www.politsei.ee; I: teksti lugemine, teabe analüüs;	Ü: väärtus-, suhtlus-, sotsiaalne-, õpi-, ettevõtlikkus- ja enesemääratluspädevus; L: tervis ja ohutus, elukestev õpe ja karjääri planeerimine, väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond; T: inimeseõpetus (turvalisus ja riskikäitumine);	Märkab abivajajat ning abistab teda oma oskuste ja võimaluste piires.
IV teema. Majandus. (17 tundi)				
Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. (4 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum</i> . Iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid.	F: miniloeng, juhendatud vestlus, jutustus; K: ajurünnak, tulevikuvision, paarilisega „+“ ja „-“ leidmine; skeemide koostamine; I: lühiessee; mõistete põhjal seostatud jutu koostamine; küsimustele vastamine, teksti lugemine;	Ü: sotsiaalne-, õpi-, suhtlus-, ettevõtlikkuspädevus; L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond, tervis ja ohutus; T: eesti keel (arutleva teksti kirjutamine); ajalugu (siirdeühiskond);	Kasutab õiges kontekstis mõisteid, mõistab ajakirjanduslikku teksti. Nimetab turumajanduse iseloomulikke jooni. Kirjutab konkurentsi teemal lühiessee.
Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>riigieelarve, maksud, tulude ümberjagamine, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus</i> . Iseloomustab ettevõtluse ja riigi rolli majanduses. Tunneb eelarve koostamise põhimõtteid. Selgitab	F: demonstreerimine (video riigieelarve kohta, www.fin.ee); direktor tutvustab kooli eelarve kujunemist, jutustus; K: diagrammid, riigieelarve analüüs; paarilisega näidete otsimine; skeemid; töö allikatega	Ü: sotsiaalne-, õpi-, suhtlus-, matemaatikapädevus; L: keskkond ja jätkusuutlik areng, teabekeskond, tervis ja ohutus; T: matemaatika (diagramm, protsent); ajalugu (majandus XX sajandil);	Nimetab Eestis kehtivaid makse, oskab seletada, miks on makse vaja. Kirjeldab riigi ja ettevõtluse rolli majanduses, kasutab sobivaid mõisteid, saab aru Eesti riigieelarvest.

(5 tundi)	maksustamise eesmärgid ja põhimõtteid. Teab Eestis kehtivaid makse ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega.	(nt tšekid, ajakirjandus); lahenduste pakkumine; I: teksti analüüs, küsimustele vastamine;		
Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja tööotsijatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul. (3 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>tööturg</i> . Tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul. Teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu. Analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ning võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel.	F: seletus, jutustus; K: ajakirjandus, statistika, skeem, töö allikatega (sh diagrammid); I: eneseanalüüs; ristsõna koostamine;	Ü: sotsiaalne-, suhtlus-, õpi-, matemaatika- ja ettevõtlikkuspädevus; L: elukestev õpe ja karjääri planeerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond, tervis ja ohutus; T: matemaatika (statistika, diagramm); geograafia (Euroopa ja Eesti rahvastik, asustus); ajalugu (majanduskriis); tööõpetus (ametid);	Leiab võimalusi, et tagada endale sissetulekuid, mõistab ja seletab, miks on parem saada legaalselt palka. Seletab tööturu funktsioneerimist. On kursis Eesti tööturul toimuvaga.
Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtetus (5 tundi)	Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>brutopalk, netopalk, laen, investering, tarbijakaitse</i> . On orienteeritud enesearendamisele ning iseseisvale toimetulekule ühiskonnas. Hindab ressursside piisavust ning enda oskusi ja võimeid tegutseda. Oskab koostada isiklikku eelarvet. Oskab arvutada netopalka. Tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana. Tarbib säästlikult.	F: juhendamine, jutustus, seletus, arutelu; K: film tarbimisest; rühmatööna rollimäng; statistikale tuginevad ülesanded; netopalka arvutamine; situatsiooniülesanded; töö erinevate allikatega; rühmatöö: kuidas valida elukutset? I: küsimuste koostamine, küsimustele vastamine; visiooni koostamine; eelarve koostamine;	Ü: sotsiaalne-, väärtus-, suhtlus-, ettevõtlikkus-, enesemääramis- ja matemaatikapädevus. L: elukestev õpe ja karjääri planeerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond, tervis ja ohutus; T: kunst (sümbol); tööõpetus (ametid); matemaatika (statistika, protsentülesanded); ajalugu (majanduskriis); geograafia (Euroopa ja Eesti rahvastik, asustus);	Koostab nädalaks isikliku eelarve. Nimetab võimalusi, mida peale 9.klassi edasi teha, teab oma tugevaid ja nõrku külgi. Arvutab brutopalgast netopalka. Mõtleb rühmaga välja toote ning tutvustab seda klassile. On teadlik tarbija, tõlgendab õigesti toodetel olevaid märke ja juhiseid.

5.3.1.3. Õppesisu

Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur. Turunduskommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahekord, tulud ja kulud meedias). Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine Teabe tõlgendamine ning kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine.

Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalse sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.

Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused).

Erasektor kui kasumile suunatud sektor.

Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused. Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm UNICEFi tegevus.

Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal.

Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused. Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus.

Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus.

Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis.

Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine.

Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.

Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabauhendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid.

Käitumine kriisioludes.

Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.

Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja tööotsijatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul.

Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja

investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.

Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: rollimäng, arutelu, diskussioon, väitlus, ajurünnak; ühistegevus ja vabatahtlik töö, projektõpe (nt heategevusprojektid; referaadi, uurimistöö, arvamusslo, õpimapi koostamine (viitamisreeglitega tutvumine, töö esitlemine); teematilised mängud, nt tarbijakaitse; infootsing teabeallikatest ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; statistika, allikate, sh juriidiliste tekstide ja kaardi analüüs; töölehtede täitmine; reklaami, teemakohaste filmide jms kriitiline analüüs; juhtumianalüüs; dokumendiplankide täitmine jne; õppekäigud.